

WELZIJN
WONEN
ZORG

CONTEXTANALYSE EN VERKENNING VAN STRATEGIEËN IN DE STRIJD TEGEN DAK- EN THUISLOOSHEID IN BRUSSEL

Olivia Vanmechelen
Kenniscentrum WWZ
Brussel
2021

Contextanalyse en verkenning van strategieën in de strijd tegen dak- en thuisloosheid in Brussel

Inhoud

1	Situering dak- en thuislozenthematiek	2
1.1	Korte historische schets	2
1.2	Begrip dak- en thuisloosheid vandaag	6
2	Blik op Brussel	9
2.1	Dak- en thuislozen in Brussel	9
2.2	De Brusselse sector voor dak- en thuislozen.....	18
2.3	Aanverwante sectoren	34
3	Blik op Vlaanderen: keuze voor woongericht beleid.....	46
3.1	Dak- en thuislozen in Vlaanderen.....	46
3.2	Beleidsmaatregelen.....	47
4	Blik op Wallonië: traditie van onthaalhuizen	49
4.1	Dak- en thuislozenproblematiek	49
4.2	Beleidsmaatregelen.....	50
5	Blik op Europa / omringende landen.....	54
6	Strategieën in de strijd tegen dak- en thuisloosheid	57
6.1	Preventiegericht	57
6.2	Woongericht (<i>housing led</i>)	63
6.3	Opvanggericht	66
6.4	Netwerk- en activeringsgericht	67
7	Varianten in woonbegeleiding	70
7.1	Algemeen.....	70
7.2	Suivi post-hébergement (nabegeleiding)	72
7.3	Thuisbegeleiding (GGC)	74
7.4	Woonbegeleiding - Logement accompagné (COCOF)	75
7.5	Woonbegeleiding (Vlaanderen)	76
8	Bibliografie.....	78

1 Situering dak- en thuislozenthematiek

1.1 Korte historische schets

De evolutie van de dak- en thuislozensector in Brussel en de visie op adequate hulpverlening, is nauw verbonden met de sociaaleconomische ontwikkelingen van onze regio in de afgelopen 150 jaar en met de (caritatieve) initiatieven en (tucht) maatregelen die als antwoord hierop werden ontwikkeld.

➤ Zwerven als misdrijf

Lange tijd doorheen de geschiedenis stond een zwerversbestaan niet noodzakelijk synoniem voor armoede en marginaliteit: soldaten, pelgrims, rondtrekkende werklui en seizoenarbeiders doorkruisten onze contreien. Ze waren niet noodzakelijk 'straatarm'; pelgrims vonden relatief makkelijk onderdak en eten in de stedelijke gasthuizen en hospices, de rijken verdienden hun hemel door aalmoezen te geven.

Als gevolg van epidemieën en hongersnood werden deze zwervers steeds vaker ongenode gasten. Met de industrialisering van de 19de eeuw wordt landloperij een stedelijk probleem en krijgt arbeid een andere betekenis. De toenemende armoede in de steden noopte de voormalige gasthuizen om hun deuren weer te openen en onderdak te verlenen aan armen in de stad (Verstappen & Van Puyenbroeck, 2017). In Namen, Luik en Brussel worden de eerste opvanghuizen voor landlopers (vagebonden) opgericht, vergelijkbaar met de huidige nachtsielen waar onderdak wordt geboden aan de meest gemarginaliseerden.

Sommige bedelaars werden als 'werkschuw tuig' overgebracht naar landbouwgebieden waar ze aan het werk werden gezet. Dit heeft alles te maken met de 'Wet ter beteugeling van landloperij en bedelarij' van 1866 : ten gevolge hiervan is het in België immers strafbaar om te bedelen en op straat te leven. Wie geen geld op zak had om een brood te kunnen kopen, wordt als landloper beschouwd en gedwongen naar een gevangenis, en vanaf 1891 naar een tuchthuis of landloperkolonie gestuurd: Wortel en Merksplas voor de mannen, Brugge voor de vrouwen. Zo wordt er een onderscheid gemaakt tussen de 'onfortuinlijke' die voor bijstand terecht kan in een opvanghuis, en de 'beroepsbedelarij' dat bestraft moet worden (Mennig & Vanhessen, 2018) . Net vóór de Eerste Wereldoorlog verbleven er in Merksplas meer dan vijfduizend mensen en in Wortel meer dan vijfhonderd. Deze landloperkolonies blijven hun functie behouden tot aan de afschaffing van de wet op de bedelarij in 1993 (Steyaert).

➤ Bed, bad, brood

De crisis in de jaren dertig bracht heel wat nieuwe armen en daklozen teweeg. Er ontstonden in heel wat Europese en Belgische steden 'Werken der daklozen': grote onthaalhuizen, vaak opgericht door kloosterordes. Deze centra onthaalden een zeer gemengd publiek: vooral mannen, rondtrekkende arbeiders, maar ook vrouwen die kampten met relationele problemen of met familiaal geweld, prostituees en jongeren. Deze opvanghuizen functioneerden als liefdadigheidsinstellingen, enkel gefinancierd met privégeden en –giften (Verstappen & Van Puyenbroeck, 2017), en buiten elk overheidsverband, met uitzondering van enkele commissies van openbare bijstand (het huidige OCMW). (Mennig & Vanhessen, 2018).

➤ Professionalisering van de sector

Pas in de jaren '50 worden de eerste structurele subsidies toegekend door de overheid, met name aan de 'tehuizen voor zedelijke heraanpassing van jonge vrouwen'. Nadien volgden subsidies voor 'opvanginrichtingen voor volwassen delinquenten en sociaal gehandicapten' (1970) en de erkenning en betoelaging voor onthaalhuizen (1978-1979).

De onthaalhuizen en organisaties voor daklozen professionaliseren en verenigen zich. De Vereniging der Onthaalhuizen (VDO) / Association des Maisons d'Accueil (AMA) wordt opgericht in 1968 en later gesplitst in de Vlaamse vereniging 'Thuislozenzorg Vlaanderen' en de AMA die blijft bestaan in Wallonië en Brussel (Verstappen & Van Puyenbroeck, 2017).

Gaandeweg worden in de sector (kleinschalige) initiatieven en uiteenlopende werkvormen ontwikkeld en erkend, met eigen accenten en specialisaties: onthaalhuizen voor mannen, voor vrouwen met kinderen, voor slachtoffers van familiaal geweld, initiatieven crisisopvang en beschut wonen ... Hoewel dagcentra en ambulante diensten het licht zien, blijft het zwaartepunt evenwel liggen op de residentiële opvang (Mennig & Vanhessen, 2018) en het beantwoorden van primaire noden (Lelubre, 2013).

De economische crisis van de jaren '80 duwt steeds meer mensen in armoede en dakloosheid. Hiermee verandert ook de kijk op de oorzaken van dak- en thuisloosheid. Tot in de jaren '80 werd dakloosheid voornamelijk verklaard uit persoonlijke kenmerken, als een individueel probleem. Het besef groeit dat deze verklaringsgronden niet langer volstaan en eveneens naar andere, meer structurele oorzaken, moet worden gekeken: de veranderingen op de arbeids- en huisvestingsmarkt en het terugtrekken van de welvaartstaat. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen daklozen om structurele redenen, met name materiële deprivatie en tekort aan (betaalbaar) wonen enerzijds, en zij die om persoonlijke, psychosociale redenen onbekwaam zijn om zelfstandig te wonen anderzijds (Busch-Geertsema, Edgar, O'Sullivan, & Pleace, 2010).

➤ Decriminalisering van landloperij

De kritiek op de criminalisering van bedelarij en op het artificiële onderscheid tussen de 'strafbare landloper' en de 'hulpbehoevende thuisloze' neemt toe. Toch duurt het nog tot 1993 vooraleer de wet op de landloperij en bedelarij wordt afgeschaft en landloperij uit het strafrecht wordt gehaald. De bedelaar wordt niet langer beschouwd als een delinquent die gestraft moet worden, maar als een behoeftige die geïntegreerd moet worden in de samenleving. Aangezien het niet de bedoeling is dat landlopers door de sluiting van de kolonies op straat belanden, worden maatregelen getroffen om dit te voorkomen, zoals de invoering van een integratiepremie en het recht op maatschappelijke dienstverlening van het OCMW (Turco, Vanhessen, & Farchakh, 2020) .

Gaandeweg groeit de overtuiging dat individuele factoren of structurele oorzaken alleen niet volstaan om dakloosheid te veroorzaken, maar dat net een samenspel tussen beide en een cumulatie van negatieve gebeurtenissen tot een situatie van thuisloosheid leiden. Thuisloosheid wordt als een multicomplex proces van sociale uitsluiting gezien (Busch-Geertsema, Edgar, O'Sullivan, & Pleace, 2010), met aan de basis niet enkel structurele en institutionele factoren, maar eveneens relationele en persoonlijke (Demaerschalk & Hermans, 2010).

➤ Verdeelde bevoegdheden

Sinds de staatshervorming van 1980 zijn de gemeenschappen bevoegd voor de bijstand aan personen, waaronder het welzijnsbeleid en de thuislozenzorg. In Brussel zijn zowel de Franse Gemeenschapscommissie, de Vlaamse Gemeenschap als de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie bevoegd en ontstaan drie parallelle, autonome regelgevende kaders en systemen van opvang en begeleiding van dak- en thuislozen. De federale overheid bevoegd voor justitie (zoals de beteugeling van bedelarij en landloperij) en maatschappelijke integratie (zoals de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn OCMW).

De bevoegdheidsverdeling gaat gepaard met een verschil in terminologie en benadering: de federale overheid spreekt over dakloze¹ als: 'elke persoon die niet over een eigen woongelegenheden beschikt, die niet de middelen heeft om daar op eigen krachten voor te zorgen of die tijdelijk in een tehuis verblijft in afwachting dat hem een eigen woongelegenheden ter beschikking gesteld wordt'. In Vlaanderen wordt de term 'thuisloos' meer gangbaar (Verstappen & Van Puyenbroeck, 2017) waarmee wordt benadrukt dat het om meer gaat dan het niet beschikken over een vaste woon- of verblijfsplaats (Demaerschalk & Hermans, 2010). In het Frans ontbreekt een vertaling hiervoor en hanteert men de term 'sans-abri' dat meteen het accent legt op de woonproblematiek, eerder dan de meer complexe psychosociale processen die eigen zijn aan thuisloosheid.

We komen later uitgebreider terug op de wijze waarop de verschillende overheden in Brussel invulling geven aan het dak- en thuislozenbeleid.

➤ Dak- en thuisloosheid op de Europese agenda

Sinds de economische en financiële crisissen van de jaren '80 is de armoedeproblematiek enkel blijven toenemen. De strijd tegen dak- en thuisloosheid en de integratie van dak- en thuislozen komen als belangrijke beleidsthema's op de Europese agenda te staan. In 2010, het Europees jaar van de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting, stelde de Europese Unie zich, samen met de lidstaten, ambitieuze doelen met het oog op sociale inclusie en het recht op een menswaardig bestaan van mensen in armoede, waarbij de collectieve en gedeelde verantwoordelijkheid van publieke en private actoren in de strijd tegen armoede wordt onderstreept (2010 Europees jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting).

Freek Spinnewijn, directeur van Europese koepelvereniging van de thuislozenzorg FEANTSA, benoemt als belangrijkste oorzaken enerzijds de aanzienlijke groei van daklozen onder de vluchtelingen, mensen zonder papieren en de zogenaamde 'transmigranten' en anderzijds de financiële crisis die meer mensen in financiële moeilijkheden brengt, gekoppeld aan een ontoegankelijke huisvestingsmarkt en het achterblijven van sociale huisvesting. Dit is zeker voor ons land als verklaringfactor aan de orde: de stijging van de woningprijzen wordt door het European Social Policy Network aangehaald als grootste zwakte in de Belgische (Brusselse) strijd tegen dak- en thuisloosheid².

De economische crisis en de internationale vluchtelingencrisis geven een nieuwe dimensie op de problematiek waarop de 'klassieke' aanpak van dak- en thuisloosheid nog geen afdoend antwoord biedt. Het besef groeit dat de strijd tegen extreme armoede en dak- en thuisloosheid een aanpak vergt

¹ wet 'houdende een urgentieprogramma voor een meer solidaire samenleving' van 1993

² ESPN reports on national strategies to fight homelessness and housing exclusion zie: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8243&furtherPubs=yes>

die meer gericht is op structurele hulp en integratie dan op noodhulp. Steeds meer stemmen gaan op om nieuwe wegen te verkennen in de aanpak van dak- en thuisloosheid. Er wordt gepleit voor preventie als de meest kosteneffectieve manier om dak- en thuisloosheid te bestrijden en voor ambitieuzere beleidsmaatregelen die verder gaan dan het ter beschikking stellen van nood- of tijdelijke huisvesting. De *housing first* benadering die het wonen prioritair stelt, wordt daarbij naar voren geschoven. Dit vergt echter een beter bestuur met een krachtig leiderschap van de overheid en inspraak van alle belanghebbenden (FEANTSA, 2010).

In aanloop naar de European Consensus Conference on Homelessness van december 2010 worden lessen getrokken uit het bestaande onderzoek naar de oorzaken van en oplossingen voor dak – en thuisloosheid (Busch-Geertsema, Edgar, O'Sullivan, & Pleace, 2010):

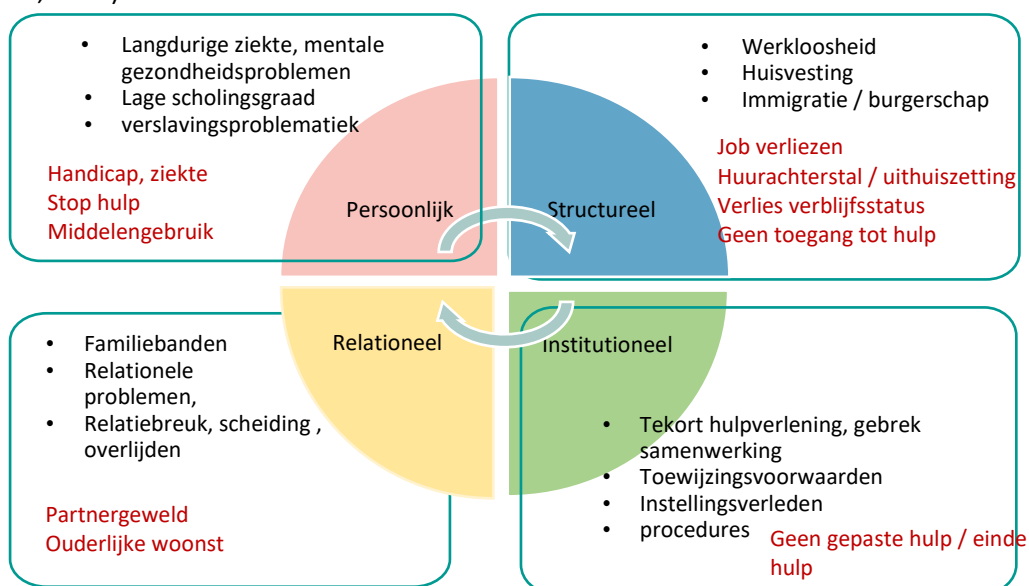
- Dakloosheid en daklozen nemen vele vormen aan. Er is zodoende niet één antwoord is voor een duurzame uitweg uit dakloosheid. Hoewel alle daklozen behoefte hebben aan passende, duurzame en betaalbare huisvesting, verschilt de mate waarin zij extra ondersteuning nodig hebben aanzienlijk.
- Het maximaliseren van de (financiële) toegang tot passende huisvesting moet centraal staan in de aanpak van dakloosheid. Beperkte middelen zijn in de gehele EU een belangrijk probleem. Daarom is het van groot belang is de bestaande betaalbare huisvesting zo efficiënt mogelijk te gebruiken.
- Er wordt gepleit om de oplossing voor thuisloosheid voortaan niet langer te zoeken in noodopvang en tijdelijke accommodatie, maar eerder in een grotere toegang tot vaste huisvesting en in meer middelen voor preventie en aangepaste ambulante steun voor mensen thuis die erom vragen.
- De consensus groeit dat bij de overgrote meerderheid van de daklozen met sociale en gezondheidsproblemen, deze problemen het beste kunnen worden aangepakt door ambulante ondersteuning te bieden in reguliere huisvesting. Dit vergt echter de beschikbaarheid van betaalbare huisvesting, een goed functionerend algemeen sociale-zekerheidsnet, adequate crisisinterventie en flexibele ondersteunende diensten.

1.2 Begrip dak- en thuisloosheid vandaag

De definitie van dak- en thuisloosheid komt uit het KB van 2004 betreffende de toekenning van installatiepremies door het OCMW. Dak- en thuisloosheid geldt als: “ de situatie waarbij een persoon niet over een eigen woongelegenheden beschikt, niet de middelen heeft om daar op eigen krachten voor te zorgen en daardoor geen verblijfplaats heeft, of tijdelijk in een tehuis verblijft in afwachting dat hem een eigen woongelegenheden ter beschikking wordt gesteld”.

Sinds deze omschrijving werd overgenomen in het Samenwerkingsakkoord van 12 mei 2014 tussen de Federale Staat, de Gewesten en de Gemeenschappen. Inzake dak- en thuisloosheid geldt het als gangbare definitie zoals vandaag door alle Belgische overheden aangenomen (Mennig & Vanhessen, 2018). Het begrip bestrijkt een brede waaier aan situaties, gaande van de dakloze die al jaren op straat leeft, de vluchteling die net is aangekomen en geen onderdak heeft, het gezin dat op straat belandt omdat het de huur niet meer kan betalen of een moeder en haar kinderen die een gewelddadige partner zijn ontvlucht. Op de website van het Kennisplein³ lezen we: “Dak- en thuislozen zijn mensen die door financieel-economische, sociale en/of psychologische oorzaken en omstandigheden niet in staat zijn een dak of thuis te verwerven of te behouden”. Deze definitie geeft aan dat de oorzaken die ertoe leiden dat mensen dak- en thuisloos worden heel uiteenlopend kunnen zijn zoals relationele, administratieve, economische problemen, verslavingsproblematiek of psychische stoornissen. Vaak cumuleren en beïnvloeden deze moeilijkheden elkaar en brengen ze de persoon in een neerwaartse spiraal van kwetsbaarheid. In een dergelijk parcours is het verlies van de woning ontegensprekelijk een scharniermoment en zowel oorzaak als versterker van armoede (Turco, Vanhessen, & Farchakh, 2020). Thuisloosheid, hoewel onlosmakelijk verbonden met een woonprobleem, mag hier dus zeker niet toe herleid worden.

De oorzaken van dak- en thuisloosheid zijn complex en onderling samenhangend. Vier types van risicofactoren verhogen de kans op dak- en thuisloosheid: structurele, institutionele, relationele en persoonlijke risicofactoren. Bovendien zijn er specifieke gebeurtenissen (‘triggers’) die direct aanleiding kunnen geven tot dak- en thuisloosheid of dit proces verder in de hand werken (Vlaams Woonraad, 2016).

naar: Bush – Geerstma et.al. 2010

³ [Kennisplein Thuisloosheid](#)

De Europese koepelorganisatie van de thuislozenzorg, FEANTSA, spreekt van (t)huisloosheid wanneer niet voldaan is aan de combinatie van 1) voldoende eigen huisvesting (of ruimte) voor een persoon en zijn/haar gezin (het fysiek domein), 2) de mogelijkheid hebben er hun privacy te bewaken en sociale relaties uit te bouwen (het sociaal domein) en 3) het wettelijk aanspraak kunnen maken op deze ruimte (wettelijk domein).

Internationaal worden drie verschillende trends in de populatie van dak- en thuisloze personen waargenomen: de vervrouwelijking, de toename van personen met een migratieachtergrond en de toename van dak- en thuisloosheid bij gezinnen. Op die manier ontstaat een ander profiel dak- en thuislozen, naast dat van de 'klassieke' dak- en thuislozen met een ernstige psychische kwetsbaarheid en/of een verslavingsproblematiek (Mertens & Robben, 2021).

FEANTSA ontwikkelde de ETHOS-typologie die o.a. door de Belgische overheden erkend werd als het richtkader voor de identificatie van dak- en thuisloosheid. Hierin worden vier grote categorieën gehanteerd die het ontbreken van een (t)huis omvatten: dakloos, thuisloos, instabiele huisvesting en ontoereikende huisvesting (zie schema).

ETHOS-typologie dak- en thuisloosheid

	Operationele Categorie			Leefsituatie	Definitie
Dakloos	1	Mensen zonder vaste verblijfplaats	1.1	Openbare ruimte of open lucht	Leven op straat en in openbare ruimte, zonder vaste verblijfplaats
	2	Mensen in noodopvang	2.1	Nachtopvang	Mensen zonder vaste verblijfplaats die gebruik maken van de nachtopvang, laagdrempelige opvang
Thuisloos	3	Mensen in opvang voor thuislozen	3.1 3.2 3.3	Passantenverblijf Tijdelijke huisvesting Huisvesting als overbruggingsperiode	Opvang voor kortdurend verblijf
	4	Mensen in vrouwenopvang	4.1	Blijf-van-mijn-lijf huizen vrouwenopvang	Opvang voor vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld, bedoeld voor kortdurend verblijf
	5	Mensen in opvang voor asielzoekers en immigranten	5.1 5.2	Tijdelijke opvang / Asielzoekerscentrum Pension voor seizoenarbeiders	Immigranten in Asielzoekerscentra of tijdelijke opvang door hun verblijfstatus
	6	Mensen die binnenkort uit een instelling komen	6.1 6.2 6.3	Penitentiaire inrichting Medische instellingen (incl. afkickcentra, psychiatrische ziekenhuizen, etc) Jeugdinstellingen	Geen huisvesting beschikbaar vóór vrijlating Blijven langer door gebrek aan huisvesting Geen geïdentificeerde huisvesting (bijvoorbeeld door 18 ^e verjaardag)
	7	Mensen die langdurig hulp krijgen (vanwege dakloosheid)	7.1 7.2	Woonzorg voor oudere daklozen Begeleid wonen voor mensen die dakloos zijn geweest	Langdurige verblijfplaats voor mensen die dakloos geweest zijn (meestal langer dan een jaar)
Instabiele huisvesting	8	Mensen met een instabiele huisvesting	8.1 8.2 8.3	Tijdelijk bij familie of vrienden Zonder standaard huurcontract Illegale bezetting van land	Leven in tijdelijk conventionele huisvesting (niet uit vrije keuze) Gebruiken van een woning zonder standaard huurcontract (niet kraken) Bezetten van land zonder wettelijke rechten
	9	Mensen die hun huis uit worden gezet	9.1 9.2	Uitgevoerd dwangbevel (huurhuis) Terugname bevel (koophuis)	Wanneer procedures voor huisuitzetting in gang gezet zijn. Wanneer de hypotheekverstrekker het huis in beslag mag nemen
	10	Mensen die leven onder dreiging van huiselijk geweld	10.1	Gemeld bij politie	Wanneer de politie actie onderneemt om veiligheid voor slachtoffers van huiselijk geweld te garanderen
Ontoereikende huisvesting	11	Mensen in tijdelijke / niet conventionele woningen	11.1 11.2 11.3	Camper / caravan Niet conventionele woonruimte Tijdelijke aard	Niet bedoeld als standaard woonplaats Tijdelijke schuilplaats (kraken) Roma, zigeuners, woonwagenbewoners
	12	Mensen in ongeschikte huisvesting	12.1	Woning ongeschikt voor bewoning	Woonruimte die door landelijke wetgeving ongeschikt is verklaard voor bewoning
	13	Mensen die wonen in een extreem overbevolkt gebied	13.1	Hoogste nationale norm van overbevolking	Bepaald als het overschrijden van de nationale dichtheidsnorm voor oppervlakte of bruikbare kamers

2 Blik op Brussel

2.1 Dak- en thuislozen in Brussel

2.1.1 Een zorgwekkende stijging

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt zoals vele andere grote Europese steden de afgelopen decennia geconfronteerd met een stijging van het aantal dak- en thuislozen. De problematiek reikt veel verder dan de dakloosheid die voor Brusselaars zichtbaar en tastbaar is in het straatbeeld. Om dit in cijfers hard te maken, organiseert de ondersteuningsstructuur van de Brusselse dak- en thuislozensector *La Strada* - thans Bruss'Help - sinds 2008 tweejaarlijks de daklozentelling in opdracht van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC).

Voor de telling wordt gebruik gemaakt van een ETHOS-light variant die werd opgesteld in functie van het verzamelen van gegevens over dak- en thuisloosheid. Deze **ETHOS Light** onderscheidt 6 types van preciaire woonsituaties. Naast de vaak geciteerde types van dak- en thuisloosheid (straatbewoners of mensen in de (nood)opvang), vermeldt het de instellingenverlaters zonder woonoplossing en de

Conceptuele categorie	Operationele categorie	Leefsituatie	
Dakloos	Mensen die op straat leven	Interne (trein- tram- en metrostations) en externe (straat, parken) openbare ruimte	
	Mensen in noodopvang	Centra voor nood- en crisisopvang en Burgerplatform	
Thuisloos	Mensen in opvang voor thuislozen	Onthaalhuizen Transitwoningen met begeleiding	
	Mensen in vrouwenopvang	Onthaalhuizen voor vrouwen en kinderen	
	Mensen in opvang voor migranten	Sector hulp aan migranten/ vluchtelingen	
	Mensen die binnenkort uit een instelling komen	Penitentiaire instellingen Medische instellingen	
	Begeleid wonen (voor langere duur)		Enkele cijfers beschikbaar Diensten voor begeleiding aan huis Housing First
Instabiele huisvesting	<i>Mensen met instabiele huisvesting</i>	Tijdelijk bij familie of vrienden. Zonder huurcontract (onderhuur) Illegale bezetting van terreinen Pré- en post-enquête	
	<i>Mensen die uit hun huis worden gezet</i>	Geen cijfers beschikbaar	
	<i>Mensen die leven onder dreiging van huiselijk/ familiaal geweld</i>	Gemeld bij politie Geen cijfers beschikbaar	
Ontoereikende huisvesting	Mensen in tijdelijke / niet-conventionele woningen	Niet-erkende opvangstructuren (NEOS)	
		Onderhandelde bezettingen	
		Religieuze gemeenschappen	
	Mensen in ongeschikte woningen	Kraakpanden Underschatting van het werkelijke aantal	
	<i>Mensen die wonen in een extreem overbevolkt gebouw</i>	Geen cijfers beschikbaar	

Figuur 1. ETHOS-typologie thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van wonen – vereenvoudigde versie aangepast aan de Brusselse context. De operationele categorieën die bij de telling niet zijn meegenomen zijn cursief gedrukt.

verborgen dak- en thuislozen die in niet-conventionele huisvesting wonen (zoals tent, caravan of kraakpand) of onderdak vinden bij familie of vrienden.

De eerste daklozentelling in Brussel vond plaats in de nacht van 19 november 2008 en werd intussen zes keer uitgevoerd. Gedurende één uur (23u tot 00u) wordt telkens op het volledige Brusselse grondgebied een telling gehouden van de daklozen op straat, in de centra voor dringend onthaal, onthaalhuizen, niet-erkende onthaalhuizen, kraakpanden en onderhandelde bezettingen.

In de Brusselse telling zijn een aantal categorieën uit de ETHOS-typologie niet opgenomen, zoals vluchtelingen en asielzoekers in asielcentra, andere vormen van instabiele of ontoereikende huisvesting waarover geen statistische gegevens bestaan, zoals ongeschikte woningen, tijdelijk onderdak bij familie of vrienden (Sofasurfers), personen die met uitzetting bedreigd worden of personen die onder dreiging van huiselijk geweld leven. De telling van categorieën zoals het aantal mensen in transitwoningen en kraakpanden is dan weer verre van volledig en allicht een onderschatting (Quittelier & Bertrand, 2018). Kortom, de daklozentelling geeft een uiterst waardevolle momentopname, maar toont een onderschatting van de draagwijdte van de dak- en thuisloosheid in de Brussels regio (Mondelaers, 2017).

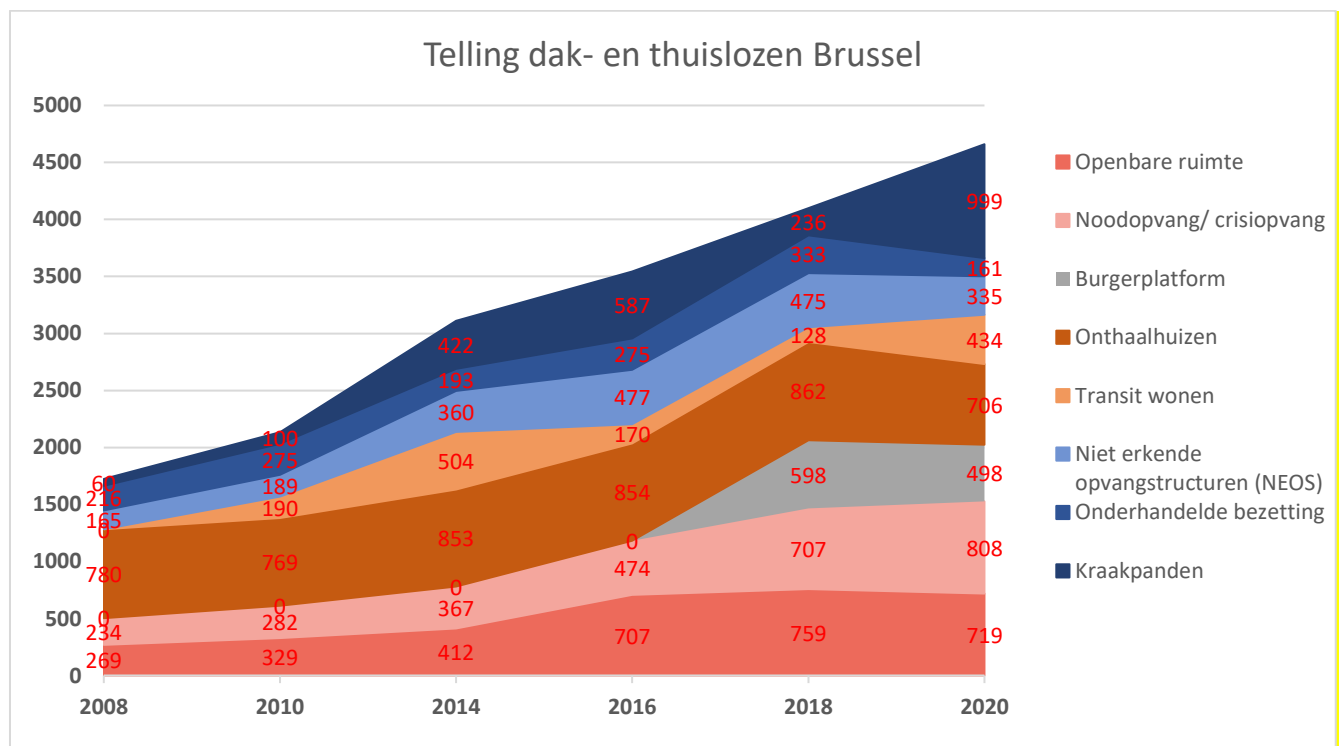
De laatste telling dateert van november 2020. De resultaten hiervan zijn wederom ontstellend te noemen: Bruss'Help noteerde 5.313 dak- en thuislozen, waarvan 719 straatbewoners, 808 in de noodopvang, bijna 500 transmigranten opgevangen via het burgerplatform en 706 personen in onthaalhuizen. Het gaat om een globale stijging van het aantal dak- en thuislozen met bijna 28 % in vergelijking met 2018 en een verdubbeling op 10 jaar tijd. Uiteraard is deze stijging deels toe te schrijven aan een verbetering van de tellingsmethode en de integratie van nieuwe categorieën in de telling doorheen de jaren, zoals religieuze gemeenschappen of de opgevangen transmigranten. Toch is de methodologie van de telling grotendeels dezelfde sinds de start en is de stijging van de getelde dak- en thuislozen vooral een weerspiegeling van een steeds hardere realiteit (Quittelier & Bertrand, 2018).

Opmerkelijk is dat de erkende diensten voor hulp aan dak- en thuislozen slechts 32% van het totale aantal getelde personen opvangen, waarvan 17% in de centra voor nood- en crisisopvang en ongeveer 15% in onthaalhuizen. De onthaalhuizen vallen op door de aanzienlijke absolute en relatieve daling t.o.v. de telling van 2018, terwijl het aantal beschikbare plaatsen in de centra voor noodopvang is toegenomen. De meerderheid van de dak- en thuislozen en slecht gehuisveste personen blijken geen gebruik te maken van (onmisbare) psychische en sociale begeleiding (Quittelier & Bertrand, 2018).

	2008	2010	2014	2016	2018	2020
Openbare ruimte	269	329	412	707	759	719
Noodopvang/ crisisopvang	234	282	367	474	707	808
Burgerplatform					598	498
Onthaalhuizen	780	769	853	854	862	706
Transit wonen		190	504	170	128	434
Niet erkende opvangstructuren (NEOS)	165	189	360	477	475	335
Onderhandelde bezetting	216	275	193	275	333	161
Kraakpanden	60	100	422	587	236	999
TOTAAL	1724	2134	3111	3544	4098	4660

Onderstaande figuur geeft de relatieve evolutie weer in functie van de leefsituatie waarin de dak- of thuisloze zich op het moment van de telling bevond. Enkele zaken die bij deze cijfers opvallen:

- Het aantal daklozen in de openbare ruimte nam aanzienlijk toe in de periode 2008 tot 2018; bij de eerste telling werden 269 daklozen aangetroffen in de openbare ruimte, in 2018 waren er dit 759, een cijfer dat licht daalde in 2020. Dat is een verdrievoudig op 10 jaar tijd. Het aandeel straatbewoners blijft evenwel schommelen op 17% van het totaal aantal getelde dak- en thuislozen.
- Het aantal daklozen in nood- en crisisopvang kende een continue stijging, vanaf 2018 voegen zich daar ook de opvang van de zogenaamde ‘transmigranten’ bij die werden opgevangen door het Burgerplatform. Deze groep vertegenwoordigde 12% van alle dak- en thuislozen in 2020.
- Het aantal thuislozen dat onderdak vond in een erkend onthaalhuis bleef min of meer stabiel over de jaren heen en kende na 2018 een plotse daling, van 862 in 2016 naar 706 in 2020; Waar in 2008 45% van de getelde mensen werden opgevangen in een erkende opvangstructuur is dit in 2020 slechts 17%.
- Tegelijk neemt het aantal thuislozen dat onderdak vindt in ontoereikende huisvesting zoals niet-erkende opvangstructuren, onderhandelde bezettingen en bovenal kraakpanden (fors) toe. Bijna één op vier van de getelde dak- en thuislozen werd tijdens de laatste telling aangetroffen in een kraakpand.

2.1.2 Het profiel van de Brusselse dak- en thuislozen

De omgevingsanalyse 'Brussel, gezond en wel' uit 2019 stelt dat er over het profiel van de Brusselse dak- en thuislozen nog niet veel onderzoek is gedaan. Dit is niet verwonderlijk. Het omvat een hele waaier aan precaire leefsituaties die mannen en vrouwen, alleenstaanden en koppels zonder of mét kinderen treft. Wat ze gemeen hebben, is dat **ze niet beschikken over een stabiele en veilige thuis**. Zowel de leefsituaties als de voorgeschiedenis zijn heel uiteenlopend. De oorzaken kunnen individueel zijn, maar ook institutioneel of structureel. Iemand kan dakloos worden na een scheiding of een conflict in het gezin, na het verlaten van een instelling of simpelweg omdat hij of zij de huur niet meer kan betalen en hij of zij uit huis wordt gezet. Vaak gaat het over personen die worden geconfronteerd met een multi-problematiek; een combinatie van verschillende problematieken waarvan de ene de andere beïnvloedt zodat men in een spiraal van armoede terechtkomt (Nolf, et al., 2019).

De tweejaarlijkse **tellingen van La Strada / Bruss'Helps** maken in belangrijke mate abstractie van de persoonskenmerken van de personen die ze tellen. Wel brengt ze het geslacht van de personen in kaart en wordt er aandacht besteed aan het aandeel kinderen (Quittelier & Bertrand, 2018). Om een scherper beeld te krijgen op het profiel van (een deel) van de dak- en thuislozen, werden in aanvulling op de telling zowel vooraf als nadien enquêtes afgenomen bij dak- en thuislozen in dagcentra en opvanghuizen. (Horvat & Striano, 2021).

De telling van 2020⁴ wijst uit dat:

- een op vijf (20,9%) van de getelde dak- en thuislozen volwassen vrouwen waren, bijna de helft (47,2 %) volwassen mannen. Van 14,3% is het geslacht niet gekend.
- bijna 18 % van de getelde dak- en thuislozen waren minderjarig, waaronder veel kinderen van (heel) jonge leeftijd.

De aanvullende pre- en postenquêtes in de dagcentra en opvangcentra leren verder het volgende:

- leeftijd en gezinssituatie: een ruime helft respondenten is tussen 20 en 40 jaar oud, de 60-plussers vertegenwoordigden 7% van de bevroegden. De grote meerderheid (77 tot 84%) is alleenstaand zonder kinderen, tijdens de pre-enquête werden ook 13% alleenstaanden met kinderen bevroegd.
- instabiele huisvesting: meer dan de helft van de mensen die bevroegd werden zijn al minstens een jaar dakloos. Afhankelijk van de resultaten van de pre- of post-enquête, bleek 22 tot 26% meer dan 5 jaar dakloos, 29 tot 35% meer dan 1 jaar maar minder dan 5 jaar en 39 tot 49% minder dan één jaar dakloos.
- huisvestingstoestand: afhankelijk van het feit of het om de pre- of post-enquête gaat, verbleef 62 tot 72% % van de daklozen in de openbare ruimte of noodopvang; Dit is aanzienlijk meer dan bij een vorige telling toen er sprake was van 45 tot 55% (Rekenhof, 2019)
- verblijfsvergunning: het hoge aandeel mensen in noodopvang correleert met het hoge aandeel (60%) respondenten zonder verblijfsvergunning, Ook dit is een aanzienlijke stijging ten aanzien van een voorgaande telling in 2018;

⁴ zie fiche Brussel op: [Telling dak- en thuisloosheid | Koning Boudewijnstichting \(kbs-frb.be\)](https://www.kbs-frb.be/nl/onderzoek-en-statistiek/tellingen-dak-en-thuisloosheid)

- inkomsten: 50 tot 60% van de daklozen heeft geen inkomen, mensen onder verblijfsvergunning werkten soms in het zwart en 17 % heeft inkomsten van het OCMW;
- domicilie: 63% van de respondenten heeft geen officiële domicilie, 20 % heeft een referentieadres bij het OCMW , 17% is gedomicilieerd.
- gebruik van de diensten: sociale restaurants en douches behoren tot de diensten waarvan de respondenten het meest gebruik maken. Ook op sociale diensten, voedselverdeling, wasbeurten, dagcentra, ziekenhuizen en medische zorg doen velen beroep, zij het minder frequent.

In zijn evaluatierapport over het daklozenbeleid onderscheidt het Rekenhof vier groepen van **daklozen** (Rekenhof, 2019):

- migranten die geen asielaanvraag hebben ingediend of die kunnen worden uitgewezen. De federale overheid heeft hen tot nu toe beschouwd als illegalen en geweigerd zich over hen te ontfermen. De GGC helpt hen wel omdat ze van oordeel is dat ze moreel gezien niet op straat kunnen blijven. Omdat ze niet geregulariseerd zijn of kunnen worden, komen ze echter niet in aanmerking voor een leefloon en kunnen ze enkel een beroep doen op noodhulp voor daklozen (ze zullen geen toegang hebben tot re-integratiesteun om een woning te kunnen betrekken);
- occasionele daklozen die op straat terechtkomen na een breuk (een brutale gebeurtenis zoals een scheiding, ruzies in het gezin, uithuiszetting omdat de huur niet werd betaald, enz.) en die zich, als ze over de passende steun beschikken, over het algemeen kunnen re-integreren en snel een woning kunnen vinden;
- “chronische” daklozen (die al lang op straat leven) die zich kunnen re-integreren en een woning kunnen vinden, maar die daarvoor langdurige re-integratiesteun nodig hebben;
- zwervende daklozen die aan het straatleven gewend zijn, maar die van tijd tot tijd een beroep kunnen doen op de geboden steun.

La Strada schetste in 2018 het profiel van **mensen die verblijven in een onthaalhuis**.

Het typische profiel van een **vrouw** die opgevangen wordt:

- Zij is Belg en verbleef in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de opvang;
- Ze is tussen de 18 en de 35 jaar oud (de mediaan is 31);
- Ze is alleenstaand, met of zonder kinderen;
- Ze woonde voor de opvang in een centrum voor dringend onthaal of in een private woning;
- Haar verblijfsduur wordt door de jaren heen steeds langer;
- Ze wordt doorverwezen door een breed spectrum aan diensten.

Het typische profiel van een **man** die opgevangen wordt:

- Hij is Belg en verbleef in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de opvang;
- Hij is tussen de 26 en 45 jaar oud (mediaan is 39);
- Hij is zowel voor als tijdens het verblijf alleenstaand, zelden met kinderen;
- Hij blijft langer dan voorheen in de opvang;
- De kans is groter dat hij op straat heeft geleefd vooraleer hij wordt opgevangen;
- Hij heeft zelf contact opgenomen met het onthaalhuis.

De onthaalhuizen van de COCOF kunnen sinds 2017 een bijkomende erkenning krijgen voor specifieke opdrachten (zie 3.3.3), waaronder ‘soutien à la parentalité (opvoedingsondersteuning) en ondersteuning van slachtoffers van partner- of familiaal geweld. De relevantie van en nood aan deze vormen van begeleiding blijkt uit het feit dat een derde van de verblijvers in onthaalhuizen minderjarige (jonge) kinderen zijn die er een ouder vergezellen, in de meeste gevallen de moeder. Geschat wordt dat de **helft van de vrouwen die in een onthaalhuis verblijven slachtoffer zijn/waren van partner- of familiaal geweld**. (Mennig & Vanhessen, 2018). Naar aanleiding van de telling van 2020 merkt La Strada op dat *“het aandeel vrouwen en minderjarigen hoger ligt in voorzieningen waar langdurige opvang mogelijk is. Met andere woorden, hoe hoger het beschermingsniveau, hoe hoger het aantal mensen die als kwetsbaar beschouwd worden – vrouwen en minderjarigen - er aanwezig zijn.”* (Horvat & Striano, 2021)

In het rapport ‘begeleid wonen in Brussel’ van 2014 maakten la Strada een globaal beeld op van **mensen in woonbegeleiding** bij erkende diensten van de GGC (registraties Brureg) en het CAW Brussel (registraties We-Dossier) (Jasper De Witte, 2014). De gegevens hebben betrekking op 596 geregistreerde volwassenen in begeleiding bij GGC-voorzieningen (N=447) en het CAW Brussel (N=149);

- Over het geheel beschouwd is het aandeel mannen (51%) en vrouwen (49%) in begeleiding nagenoeg gelijk. Bij het CAW Brussel werden meer mannen (60%) dan vrouwen (40%) begeleid;
- Vrouwen zijn over het algemeen iets jonger, 2 op 3 is jonger dan 45 jaar, bij de mannen is dit 1 op 2; Over alle diensten beschouwd bleek 18% van de mannen in woonbegeleiding ouder dan 55 jaar en 3,4% ouder dan 65 . Bij de vrouwen was 11% ouder dan 55 en 6% ouder dan 65 jaar). Bij het CAW waren de mannen tussen 55 – 64 jaar wel prominenter aanwezig met een aandeel van 23% (t.o. 15% voor alle GGC en CAW begeleidingsdiensten samen)
- 85% van de gebruikers is alleenstaand, met of zonder kinderen;
- mannen hebben vaker dan vrouwen de Belgische nationaliteit (67% t.o.v. 43%), terwijl 42% van de vrouwen een Afrikaanse nationaliteit had t.o.v. 22% van de mannen;
- 9 op 10 mensen in begeleiding hadden hun laatste domicilie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest;
- Sommige gegevens konden niet accuraat in beeld worden gebracht voor het CAW-Brussel en hebben enkel betrekking op de begeleidingsdiensten van de GGC;
- Er werden grote verschillen geregistreerd wat betreft de begeleidingsduur: 59% van de begeleidingen duurt minder dan 2 jaar, 28% liep over een periode tussen 2 en 6 jaar, 13% duurde langer dan 6 jaar. De kortere begeleidingen betroffen vooral mannen;
- Naast de onthaalhuizen (34%) en het eigen initiatief (26%) worden mensen door een grote variatie aan organisaties naar de diensten toegeleid;
- 40% van de mannen en 24% van de vrouwen verbleef voor de aanvang van de begeleiding in een onthaalhuis. 36% van de vrouwen en 38% van gebruikers met kinderen verbleef in een private woning;
- Als reden van de hulpvraag komen de behoefte aan steun / advies (69%), problemen met administratie (63%), problemen met behoud of verlies van de woning (56%) of budgetproblemen (43%) naar voren.

Bruss'Help wijst in het rapport van de laatste Brusselse dak- en thuislozentelling op drie belangrijke factoren die de toename van het aantal dak- en thuislozen verklaren: de toenemende verarming van de arbeiders- en middenklasse, het gebrek aan betaalbare woningen, voornamelijk door de stijging van huurprijzen, en het streng beheer van migratiestromen waarbij het verblijfsrecht ontkend wordt aan een toenemend aantal burgers, zowel van binnen als van buiten Europa (Horvat & Striano, 2021).

De dak- en thuislozensector is een 'negatieve' sector (Thys, De Smaele, & Blancke, Samen dak- en thuisloosheid vermijden, 2019). Het is vaak een laatste vangnet voor mensen. Mensen komen er niet zelden in terecht omdat ze worden geconfronteerd met uitsluitingsmechanismen die gelden in andere sectoren. Het niet beschikken over een rijksregisternummer bijvoorbeeld maakt dat men niet terecht kan in de sector van personen met een handicap, evenmin in de sector van de geestelijke gezondheid etc. De geblokkeerde toegang tot sociale rechten is een belangrijke factor die de toestand van thuisloosheid nog eens verergert. Het aantal mensen dat geen recht heeft op ondersteuning van de erkende diensten (of daar geen beroep op wenst te doen) is drastisch toegenomen (Brussels Overleg Thuislozenzorg, 2019). Een verslavingsproblematiek vormt een bijkomend obstakel om toegang te krijgen tot andere sectoren.

Het verlaten van een instelling is een belangrijk risicomoment om in de dak- of thuisloosheid terecht te komen. Ex-gedetineerden bijvoorbeeld worden blootgesteld aan een hoog risico om geen woning te vinden, huren of behouden. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat ze niet onmiddellijk na het verlaten van de gevangenis kunnen beschikken over een leefloon en vaak sociaal en familiaal geïsoleerd zijn. Jongeren die een jeugdzorginstelling verlaten worden vaak aan hun lot overgelaten. Ze kennen hun rechten als meerderjarige vaak onvoldoende en zijn niet op de hoogte van de bestaande diensten, wat het risico op dak- en thuisloosheid verhoogt. Andere risicofactoren zijn: uithuiszetting, het niet verlengen van een huurcontract, conflicten en gebroken gezin en een situatie van illegaal verblijf (Nolf, et al., 2019).

We benadrukken dat de verschillende registraties en profielschetsen slechts enkele van de onderscheiden categorieën dak- en thuislozen uit de ETHOS-typologie weergeven die relatief gemakkelijk in kaart te brengen zijn, omdat het gebruikers betreft van officiële structuren in de dak- en thuislozensector. Veel moeilijker is het om het profiel in kaart te brengen van mensen die thuisloos zijn, maar niet met de hulpverleningsstructuren in contact staan. Deze personen worden vaak 'verborgen daklozen' genoemd, die niet enkel buiten de telling vallen, maar tevens uit beeld blijven van het beleid en de thuislozensector zelf. Nochtans zijn deze minder zichtbare vormen van ontoereikende huisvesting, zoals verblijf bij familie of vrienden (sofasurfers) of veel te krap wonen in overbevolkte (sociale) huisvesting wijdverbreid (Thys, Schrooten, & Deleu, 2021). Sofasurfers hebben bovendien vaak geen domicilie of referentieadres bij het OCMW, wat hun toegang tot sociale rechten zoals een leefloon erg beperkt. Sofasurfen zorgt ook voor afhankelijkheid, waardoor 'een vriend' mogelijk in een machtspositie komt en zaken kan afdwingen (Schrooten, Gérin, Schmaal, Verbeeck, & Deleu, 2020).

Andere onderzoekers wijzen ook op de beperking van de telling volgens de ETHOS typologie die de personen die dak- en thuisloos indeelt op basis van hun woonsituatie. Ze stelden immers vast dat de huisvestingssituatie van de bevraagde personen vaak niet tot één categorie behoort (vb 'buitenslaper'), maar dat zij op andere momenten evengoed tot een andere ETHOS categorie kunnen behoren., waarbij bijvoorbeeld buitenslapen (categorie1), noodopvang en sofaslapen afgewisseld

worden. De ETHOS-classificatie laat volgens deze onderzoekers onvoldoende toe de dynamiek van mensen zonder stabiele huisvesting genuanceerd in kaart te brengen. (Meys & Hermans, 2014)

2.1.3 Gedeelde verantwoordelijkheden

Het bestrijden van dakloosheid en de hulp aan dak- en thuislozen bevindt zich op het snijpunt van vele beleidsdomeinen en bevoegdheidsniveaus. Het is evident dat het in essentie raakt aan huisvesting en woonbeleid waarvoor de gewesten bevoegd zijn. Noodhulp, opvang en begeleiding van dak- en thuislozen behoren dan weer tot het domein bijstand aan personen, een persoonsgebonden materie die onder de bevoegdheid van de gemeenschappen valt. Gemeenschappen en gewesten dragen voor wat de hen toegewezen bevoegdheden betreffen, de volle verantwoordelijkheid. Ze kunnen decreten of ordonnanties uitvaardigen die evenwaardig zijn aan de federale wetten. De federale overheid behoudt de bevoegdheden die niet expliciet zijn toegewezen aan de gemeenschappen of de gewesten, zoals; veiligheid, justitie, financiën, sociale zekerheid, belangrijke delen van volksgezondheid en binnenlandse zaken, waaronder asiel en migratie en maatschappelijke integratie.

Dergelijke bevoegdheidsverdeling vraagt om afstemming, coördinatie en duidelijke afbakening van bevoegdheden en verantwoordelijkheden tussen de verschillende overheden. Dit is de expliciete ambitie van het Samenwerkingsakkoord inzake dakloosheid en thuisloosheid van 12 mei 2014 tussen de federale staat, de gemeenschappen en gewesten. (zie verder)

Vooraleer we hierbij stilstaan, is het nuttig de actoren die actief zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ten aanzien van de dak- en thuislozen:

- de **federale overheid**: Het federale plan armoedebestrijding (2016 -2019) wijdt tevens een hoofdstuk aan het thema dakloosheid. De federale overheid situeert de bestrijding van dakloosheid in de eerste plaats in het woonbeleid van de gewesten en ziet de oplossing ervan hoofdzakelijk in het aanbieden van een stabiele huisvesting. Het ondersteunde daartoe Housing First-experimenten in verschillende Belgische steden en gemeenten. Bovendien bestaat de rol van de federale overheid er vooral in om ondersteuning te bieden bij de opvang van daklozen, zoals de winteropvang.
- De drie **gemeenschappen** (Vlaamse, Franse en Duitstalige Gemeenschap) zijn bevoegd voor persoonsgebonden materies, waaronder het gezondheidsbeleid en bijstand aan personen.

In Brussel werkt de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) onafhankelijk van de Vlaamse en Franse Gemeenschap, waardoor de GGC wordt beschouwd als de 'vierde gemeenschap' in België. Verder droeg de Franse Gemeenschap haar wetgevende bevoegdheden aangaande de bijstand aan personen in Brussel grotendeels over aan de Franse Gemeenschapscommissie (Commission communautaire Française, COCOF). Zowel de Vlaamse Gemeenschap, de GGC als de COCOF zijn bijgevolg bevoegd voor sociale hulpverlening in het algemeen en de hulpverlening aan dak- en thuislozen in het bijzonder. De Vlaamse Gemeenschap en de COCOF vaardigen hiervoor decreten uit, de GGC doet dit via ordonnanties. De Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) kan een Brussel-eigen, aanvullend beleid voeren dat past binnen de kaders en decreten van de Vlaamse Gemeenschap.

- Het Brussels **Gewest** is een autonome regio, naast het Vlaams en het Waalse gewest. De gewesten staan in voor de economische belangen op hun grondgebied en de plaatsgebonden materies zoals ruimtelijke ordening, wonen en huisvesting, tewerkstelling, vervoer enz. Dit maakt het Brussels

Gewest bevoegd voor het woonbeleid waaronder bijvoorbeeld sociale woningbouw, huurtoelagen of de erkenning van sociaal verhuurkantoren. Omgekeerd zijn het Vlaamse woonbeleid en de huisvestingsmaatregelen in uitvoering van het Vlaams actieplan ter voorkoming en bestrijding van dak- en thuisloosheid 2020-2024 (zie 3.6) niet van toepassing in Brussel.

- **De lokale besturen:** de OCMW's hebben de opdracht ervoor te zorgen dat iedereen een bestaan kan leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid en de maatschappelijke dienstverlening te waarborgen. Deze dienstverlening kan van materiële, sociale, geneeskundige, sociaal-geneeskundige of psychologische aard zijn (Artikel 57, §1 van de organieke wet betreffende de OCMW's). De dienstverlening gaat van financiële bijstand over tewerkstelling, thuiszorg, opname in rusthuizen of onthaalhuizen tot schuldbemiddeling en psychologische en juridische bijstand. Het OCMW onderzoekt elke vraag voor maatschappelijke bijstand en stelt de meest gepaste middelen voor om hieraan te voldoen.

Met betrekking tot de doelgroep dak- en thuislozen is de mogelijkheid om een referentieadres te verkrijgen via het OCMW van bijzonder belang. Daklozen die beroep doen op de diensten van het OCMW, maar niet ingeschreven zijn in het bevolkingsregister en onvoldoende bestaansmiddelen hebben, kunnen een referentieadres aanvragen. Dit 'administratief' adres geldt als officiële adres, wat het mogelijk maakt om uitkeringen te ontvangen. Het is één van de instrumenten in het beleid ter bestrijding van dak- en thuisloosheid. Zonder officiële domicilie bevinden mensen zich immers in een administratief niemandsland, waardoor de toegang tot bijv. sociale huisvesting, uitkeringen of werk quasi uitgesloten wordt.

De OCMW's beheren een aantal woningen zoals transitwoningen of een 'sociaal hotel' voor tijdelijk huisvesting in noodsituaties, o.a. een gevaarlijke of ongezonde woonst of het plotselinge en onvoorziene verlies van de woning⁵.

➤ Samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, de gemeenschappen en gewesten

Het Samenwerkingsakkoord inzake dakloosheid en thuisloosheid, op 12 mei 2014 afgesloten tussen de Federale Staat, de Vlaamse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Waalse Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Franse Gemeenschapscommissie en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, omschrijft de verantwoordelijkheden van elk bestuursniveau in de strijd tegen dak- en thuisloosheid. Het vertrekt daarbij van volgende grote principes⁶ :

- de noodzaak om de bevoegdheden van eenieder af te bakenen en in kaart te brengen,
- het voorzien van een structureel overleg tussen alle partners,
- de basis leggen om tot een betere afstemming van het beleid terzake te komen,
- komen tot een meer gecoördineerde en nauwe samenwerking,
- een concrete samenwerking op het vlak van winteropvang van daklozen

Met dit akkoord erkennen de verschillende beleidsactoren de ETHOS-typologie als kaderdefinitie van dak- en thuisloosheid en daarmee ook de grote diversiteit aan preciaire woonsituaties waarbij vier vormen van uitsluiting op de huisvestingsmarkt worden onderscheiden: dakloosheid, thuisloosheid,

⁵ zie bijvoorbeeld OCMW Sint-Jans-Molenbeek <http://www.molenbeek.irisnet.be/nl/ik-leef/huisvesting/gemeentelijke-sociaal-hotel> of Stad Brussel

- ⁶ <https://www.mi-is.be/nl/wetgeving/12-mei-2014-samenwerkingsakkoord-inzake-dakloosheid-en-thuisloosheid>)

onzekere huisvesting en ontoereikende huisvesting. Van een gecoördineerd programma tussen de federale overheid en de deelstaten de strijd tegen dak- en thuisloosheid is evenwel geen sprake. Het Rekenhof klaagt in zijn evaluatierapport van 2019 aan dat *“ de overheden weliswaar acties uitvoeren, maar er wordt niet geëvalueerd hoe doeltreffend ze zijn, noch wordt onderzocht of de uitgetrokken middelen relevant zijn, ondanks het samenwerkingsakkoord van 12 mei 2014 dat daartoe verplichtte.”* verder waarschuwt het dat *“de doelstelling inzake vermindering van de dakloosheid, evenals de bekommernissen inzake preventie en re-integratie niet gehaald zullen kunnen worden zonder permanent overleg tussen alle overheden op het niveau van de federale Staat, de gewesten, de gemeenschappen en de gemeenten, en dat de huidige werkwijze daarentegen zou kunnen leiden tot een verslechtering van de toestand van mensen die geen eigen woonst hebben.”* (Rekenhof, 2019)

2.2 De Brusselse sector voor dak- en thuislozen

2.2.1 Algemeen beeld

Door de bevoegdheidsverdeling zijn in Brussel zeven overheden, buiten de lokale overheidsdiensten, bij dat beleid betrokken, namelijk de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC), de Federale Staat, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG), de Franse Gemeenschap (FWB), de Vlaamse Gemeenschap (VG), de Franse Gemeenschapscommissie (COCOF) en de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) (Rekenhof, 2019). Het zijn evenwel de drie gemeenschappen (COCOF, Vlaamse Gemeenschap en GGC) die voorop lopen bij de erkenning en/of subsidiëren van de Brusselse sector, elk volgens eigen regels en principes (Mennig & Vanhessen, 2018).

De Brusselse dak- en thuislozensector bestaat uit vele openbare en parastatale instellingen en private verenigingen. Meestal worden ze gesubsidieerd door één, soms door meerdere overheidsniveaus. Een aantal staan open voor het grote publiek, anderen zijn specifiek gericht op de opvang en begeleiding van dak- en thuislozen. Globaal beschouwd bestaat de gespecialiseerde sector uit meer dan 70 verenigingen.

Eind 2018 werden in totaal 29 opvangcentra (opvanghuizen en noodopvangcentra) erkend door COCOM, VG en COCOF, met een totale opvangcapaciteit van 1.313 plaatsen (370 voor alleenstaande mannen, 403 voor alleenstaande vrouwen, met of zonder kinderen en 540 voor mannen of vrouwen, met of zonder kinderen). Meer dan de helft van deze opvangplaatsen worden beheerd door de COCOF (52%), de GGC beheert 36% van de opvangplaatsen, Vlaamse Gemeenschap is goed voor een aandeel van 12% (Mennig & Vanhessen, 2018).

Naast deze opvangstructuren zijn er een aantal diensten die ondersteuning en begeleiding bieden aan dak- en thuislozen zoals dagcentra voor daklozen, thuisbegeleidingsdiensten, straathoekwerk, Housing First- initiatieven ... Een aantal van deze werkvormen en initiatieven bestaan al jaren, maar worden niet erkend of gesubsidieerd. Met de ordonnantie van 2018 erkent GGC intussen wel een aantal van deze diensten (Rekenhof, 2019).

Samen vormen ze de Brusselse dak- en thuislozen sector.

	Overzicht dak- en thuislozensector Brussel	Erkenning				ander
		GGC	COCOF	VG(C)	BHG	
	Crisis en nachtopvang	3	1			
	Onthaalhuizen	7	14	2		2
	Woonbegeleiding / Integratie via huisvesting	12		2	9	
	Straathoekwerk	1		2		4
	Dagcentra/ ontmoetingsruimten voor thuislozen ⁷			4	2	5

Onderstaand schema geeft per type een overzicht van – al of niet erkende⁸ - structuren die hulp bieden aan dak- en thuislozen, op basis van zoekopdracht op www.sociaal.brussels 'hulp aan thuislozen' en (Mennig & Vanhessen, 2018).

⁷ Niet opgenomen: 'chauffoirs' (dagopvang enkel in de winterperiode)

⁸ Opgenomen erkenningen: **GGC**: centrum dringende maatschappelijke hulpverlening; centrum onvoorwaardelijke nachtopvang; onthaalhuis; dienst begeleid wonen; dienst begeleiding straatbewoners **COCOF**: maison d'accueil; **VG**: CAW,; verenigingen waar armen het woord nemen; samenlevingsopbouw; centra integrale gezinszorg; **BHG**: integratie via huisvesting. Een aantal vermelde organisatie hebben geen van deze erkenningen, en krijgen een aanduiding '/'. Dit neemt niet weg dat sommigen hiervan wel erkend zijn bvb als sociale inschakelingsonderneming.

	naam	erkenning	overheid	doelgroep / kenmerken	Capaciteit (resid.)	ligging
	Centrum voor dringend onthaal Ariane	Centrum voor dringende maatschappelijke hulpverlening	GGC	Volwassenen, alleenstaanden of koppels m/z kinderen		Vorst
	New samusocial - Vestje	Centrum voor onvoorwaardelijke nachtopvang	GGC	alleenstaanden	110	
	Hoeksteen nachtasiel	Centrum voor onvoorwaardelijke nachtopvang	GGC	alleenstaande volwassenen	48	Brussel-centrum
	L'Ilot - le 160	Maison d'accueil	Cocof	Vrouwen, koppels, m/z kinderen, mishandelde vrouwen, ex-gedetineerden		Elsene
	L'Ilot - le 38	Maison d'accueil	Cocof	alleenstaande mannen zonder kinderen		Brussel -centrum
	Accueil Montfort	Maison d'accueil	Cocof	alleenstaande volwassen m/z kinderen; vrouwen		Jette
	Caw Brussel- opvanghuis Albatros	CAW	VG	volwassen mannen en vrouwen m/z kinderen		Brussel centrum
	Centre prévention violences familiales CPVCF	Maison d'accueil	Cocof	vrouwen, slachtoffers partner/familiaal geweld		XX
	Chèvrefeuille	Maison d'accueil	Cocof	(zwangere) vrouwen met jonge kinderen		Elsene
	Trois Pommiers	Maison d'accueil	Cocof	(zwangere) vrouwen & volwassenen met kinderen	40	Etterbeek
	De Vogelzang	Centrum Integrale gezinszorg	VG	(zwangere) vrouwen, volwassenen met kinderen in moeilijkheden		Sint Pieters-Woluwe
	Haard en Vrede	Onthaalhuis	GGC	gezinnen en vrouwen, m/z kinderen		Sint-Pieters-Woluwe
	Huis van de Vrede	geen		alleenstaande mannen of vrouwen Z kinderen		Molenbeek
	La Maison Verte	Maison d'accueil	Cocof	vrouwen, met of zonder kinderen	30	Sint-Joost
	Chant d'oiseau	Maison d'accueil	Cocof	Vrouwen m/z kinderen; zwangere vrouwen		
	New samusocial familieopvang	publiekrechtelijke organisatie	GGC	slachtoffers van partnergeweld, gezinnen met kinderen	120	XX
	Onthaalhuis Le Relais OCMW	Onthaalhuis	GGC	volwassenen m/z kinderen		Molenbeek
	Home Baudouin	Maison d'accueil	Cocof	alleenstaande volwassen mannen		Brussel centrum
	Home Victor du Pré	Maison d'accueil	Cocof	vrouwen m/z kinderen		Brussel centrum
	Onthaalhuis Open Deur	Onthaalhuis	GGC	volwassen vrouwen		Brussel centrum

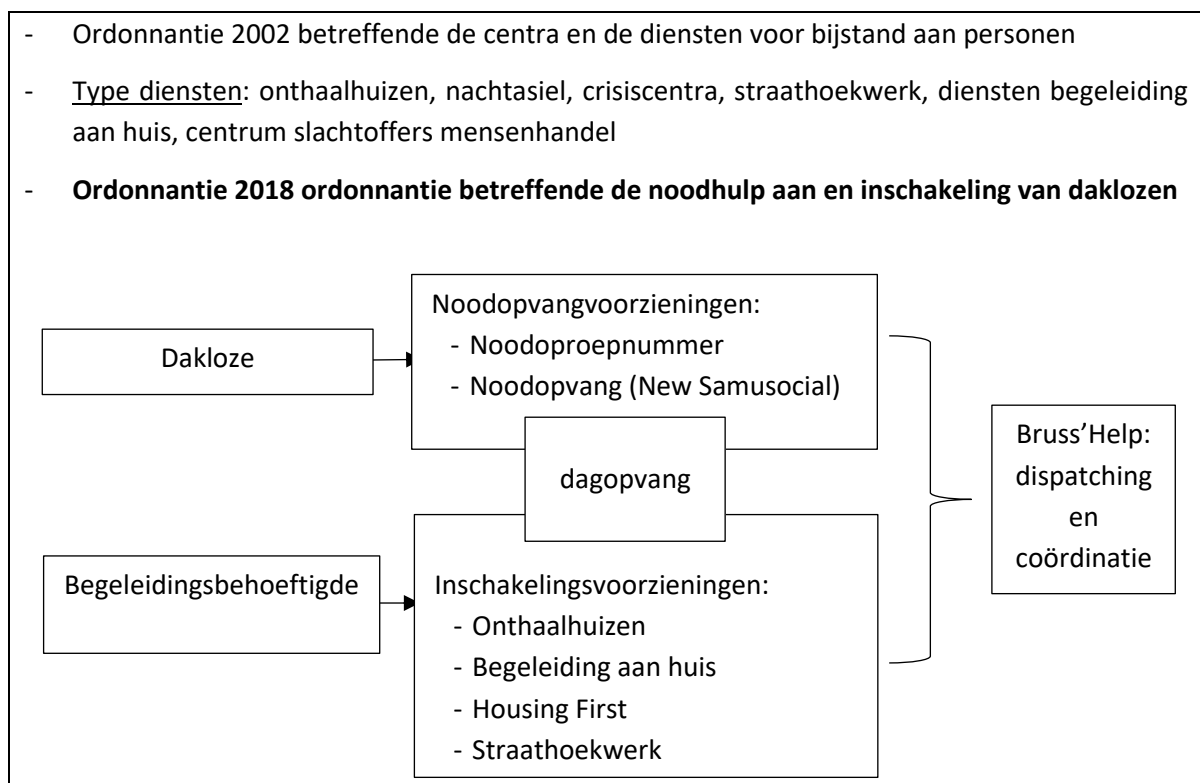
Onthaalhuis Spullenhulp	Maison d'accueil	Cocof	volwassen dakloze mannen met verblijfsstatuut	105	Elsene
Opvanghuis Onderweg	Onthaalhuis	GGC	Vrouwen met of zonder kinderen en gezinnen	35	Sint Gillis
Pag-Asa	Onthaalhuis	GGC	slachtoffers mensenhandel		Brussel centrum
Poverello	Dienst begeleid wonen	GGC			
Sisters of mother Theresa	/	/	Alleenstaande mannen		Brussel centrum
Leger des Heils- Foyer Georges Motte	/	/	Vrouwen m/z kinderen		Sint Gillis
Leger des Heils - Maison mère et enfant	Maison d'accueil	Cocof	Volwassen mannen	75	Brussel centrum
	Maison d'accueil	Cocof	(zwangere) (minderjarige) vrouwen m/z jonge kinderen		Ukkel
Source – maison d'accueil	Maison d'accueil	Cocof	iedereen behalve alleenstaande vrouwen		Brussel centrum
Rencontre – centre de jour	Vereniging integratie via huisvesting	BHG			
Onthaalhuis Talita	Onthaalhuis	GGC	vrouwen, m/z kinderen, slachtoffers van geweld		Brussel centrum
I'llot /t Eilandje - Sacado	Dienst begeleid wonen	GGC	dak- en thuislozen		Brussel centrum
Aprèstoe	Integratie via huisvesting	BHG			
Capuche	Dienst begeleid wonen	GGC	Vrouwen, m/z kinderen		Brussel centrum
Woonbegeleiding - De Schutting	/ enkel vrijwilligers	/	Jongeren tot 25j		Elsene
Woonbegeleiding Jongeren	CAW	VG	thuisloze man/vrouw/koppel/gezin		Brussel centrum
Huis van Vrede (sw met CAW-Puerto)	CAW	VG	jongeren		Brussel centrum
Samenlevingsopbouw Brussel – team wonen	Dienst begeleid wonen TL	GGC	(ex)verslaafden, daklozen en kansarmen		Brussel centrum
	Opbouwwerk	VG	Ook mensen zonder wettig verblijf		Anderlecht
Comité La Samaritaine	Integratie via huisvesting	BHG			
De Nieuwe 150	Integratie via Huisvesting	BHG	Huurders in de Marollen/buurt		Marollen
Een eigen dak	Dienst begeleid wonen	GGC	gezinnen in crisis + vwde sociale huisvesting		Brussel centrum
Fami-Home	Sociaal verhuurkantoor	BHG			
Habitat et Logement	Dienst begeleid wonen	GGC	volwassen mannen		Elsene
Huis & Humanisme	Integratie via huisvesting	BHG	volwassenen (alle, koppels, gezin)		Molenbeek
La Rue	Dienst begeleid wonen	GGC	Beheer transitwoningen OCMW Brussel		Brussel
Lhiving	Integratie via huisvesting	BHG	Begeleiding, Solidair sparen, project Moving Nest		Brussel
Begeleid wonen OCMW Sint Gillis	Integratie via huisvesting, ...	BHG	Multi-erkenningen m.b.t. sociale cohesie & educatie		Molenbeek
	Dienst begeleid wonen	GGC	Kansarmen met ernstige chronische ziekte en hun gezin		Sint Joost
	Integratie via huisvesting	BHG	ingeschreven ocmw St Gillis		Sint-Gillis
	Dienst begeleid wonen	GGC			

Leger des Heils- begeleid wonen	Dienst begeleid wonen	GGC	vrouw/man/gezin in preciaire situaties	Koekelberg
Straatverplegers/Infimiers de la rue	Dienst begeleid wonen Integratie via huisvesting	GGC BHG	daklozen op straat	
Diogenes	Dienst begeleiding straatbewoners	GGC	Thuislozen en straatbewoners	
Douchefux	/		Daklozen & mensen in bestaansonzekerheid	Anderlecht
Lattitude Nord – gemeente S'B	Gemeentelijke dienst		psychische problemen, verslaving, prostitutie	Schaarbeek
Croix Rouge- Audergem	/			
Croix Rouge Ganshoren-Koekelberg	/			
CAW Brussel - HOB0	CAW	VG	Dak- en thuislozen, na doorverwijzing	Brussel centrum
Vrienden van het Huizeke	VWAWN	VG	Thuislozen, mensen in kansarmoede	Brussel centrum
Bij ons – Chez nous	VWAWN	VG	Thuislozen en mensen in armoede	Brussel-centrum
L'Ilot /'t Eilandje – Le Clos - dagopvang	/		thuislozen	Sint-Gillis
Dagopvang gemeente Vorst	Gemeente			Vorst
Jamais sans toit	/		thuislozen, maatschappelijk kwetsbaren	Brussel-centrum
Resto du Cœur L'autre table	/			Laeken
Montfort center – Restojet asbl	/		iedereen	Jette
Nativitas asbl	/		Eenzame personen, kansarmen	Brussel centrum
Le Phareyers	OCMW		Daklozen, mensen op zoek naar warme plek om de dag door te brengen	Schaarbeek

Ook andere gerelateerde sectoren spelen een belangrijke rol ten aanzien van de dak- en thuislozenproblematiek, in het bijzonder de 19 Brusselse OCMW's, maar evenzeer de algemene sociale diensten (CASG- Centre d'action sociale Globale – Cocof, CAP/CAW - centres d'aide aux personnes / centrum algemeen welzijnswerk - GGC en de dienst onthaal van het CAW Brussel), de geestelijke gezondheidszorg, schuldbemiddeling en huisvestingsactoren zoals sociale verhuurkantoren en de verenigingen voor integratie via huisvesting (Mennig & Vanhessen, 2018).

De algemene sociale diensten zoals de CASG/CAW/CAP beginnen zich vragen te stellen over het type onthaal dat zij voorzien voor personen met risico op dak- en thuisloosheid. Men stelt vast dat de generieke sociale diensten veel meer dan aanvankelijk gedacht werken met thuislozen, zeker wat preventie betreft, en hiervoor bijkomend ondersteund dienen te worden (La Strada, 2015). Het zoeken naar oplossingen voor de huisvestingsproblematiek wordt steeds moeilijker en neemt een belangrijke hap van de begeleidingstijd, niet enkel van de voorzieningen in dak- en thuislozensector, maar ook van andere eerstelijnsdiensten (Thys, Schrooten, & Deleu, 2021).

2.2.2 De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC)

➤ Achtergrond

De GGC is ontegensprekelijk de 'breedste' speler in de Brussels dak- en thuislozensector, aangezien het de grootste diversiteit aan hulp- en ondersteuningsvormen erkent, gaande van noodopvang, onthaalhuizen, begeleid wonen, tot het straathoekwerk.

Sinds kort wordt de sector geregeld door de ordonnantie van 14 juni 2018 betreffende de noodhulp aan en inschakeling van daklozen, omschreven als: *“een persoon die zich in één of meer van de volgende situaties bevindt: a) leeft in de openbare ruimte; b) beschikt niet over huisvesting, is niet in*

staat met eigen middelen huisvesting te verkrijgen en heeft bijgevolg geen verblijfplaats; c) heeft geen verblijfplaats die bewoonbaar is volgens de normen inzake gezondheid, veiligheid en bewoonbaarheid; d) beschikt niet over huisvesting, is niet in staat om met eigen middelen huisvesting te verkrijgen en verblijft tijdelijk in een noodhuisvesting of in een onthaalhuis”.

Het is de eerste keer dat de doelgroep ‘daklozen’ geïntroduceerd wordt in de regelgeving van de GGC. Tot dan was er sprake van ‘volwassenen in moeilijkheden’ en werd de sector geregeld volgens de ordonnantie betreffende de centra en de diensten voor bijstand aan personen van 2002, waarin de GGC verschillende soorten diensten erkent en subsidieert, gaande van onthaalhuizen, begeleiding aan huis, straathoekwerk, nachtasiel tot crisisopvang.

Het begin van de 20ste eeuw luidt echter geen verbetering in voor de situatie van dak- en thuislozen, integendeel. Hun aantal en de complexiteit neemt steeds toe, de vluchtelingenproblematiek laat zich ook in Brussel aanzienlijk voelen. In 2008 organiseert La Strada een eerste daklozentelling die de problematiek op scherp stelt. In 2010 staat het thema bovenaan de Europese agenda. Intussen klinkt de kritiek dat de beleidsaandacht (en middelen) vooral gaan noodopvang (‘bad, brood, bed’) ten koste van duurzame integratie steeds luider. Zo wijst de Bico Federatie er in zijn memorandum van 2014 op dat slecht 10% van de subsidieringen in de sector gaan naar begeleidingen aan huis; hoewel het preventieve karakter van deze hulpverleningsvorm, zowel op vlak van behoud van woonst, als op het vlak van gezondheid, budgetbeheer en het algemene welzijn van de hulpvrager en zijn/haar gezin, als sleutel tot succes onderschreven wordt (Bico Federatie, 2014).

De sector staat overigens niet stil. Heel wat nieuwe initiatieven komen tot stand die inspelen op de veranderende behoeften van het dak- en thuislozenpubliek in Brussel: projecten Housing First, nieuwe dagcentra, nieuwe opvanghuizen (bijvoorbeeld voor vrouwen met kinderen), projecten van nabegeleiding en ‘woningzoekers’ die actief op zoek gaan naar betaalbare woningen om dak- of thuislozen op een duurzame manier te kunnen huisvesten.

Gezien deze evoluties op het terrein, drong een nieuw wettelijk kader in Brussel zich op. In 2014 kondigt het verenigd college van de GGC een doeltreffend beleid aan in de strijd tegen dakloosheid, waarbij niet enkel wordt ingezet op korte termijn opvang, maar ook op lange termijn en structurele oplossingen die een echte re-integratie in de maatschappij mogelijk maken⁹. Dit vormt het startsein van een wetgevend proces naar een nieuwe *ordonnantie van 14 juni 2018 betreffende de noodhulp aan en inschakeling van daklozen* en het besluit van 9 mei 2019 dat de erkenning en subsidiëring van deze centra regelt.

➤ **Ordonnantie 14 juni 2018**

De ordonnantie van 14 juni 2018 herstructureert de sector grondig. Voor het eerst wordt een onderscheid gemaakt tussen daklozen enerzijds en begeleidingsbehoefigen anderzijds.

- de dakloze is een persoon die zich in één van volgende situaties bevindt: hij/zij leeft in de openbare ruimte; heeft geen huisvesting en is niet in staat dit op eigen kracht te verkrijgen, leeft in een ongezonde, onveilige en onbewoonbare plaats, of verblijft in noodhuisvesting of onthaalhuis;
- de begeleidingsbehoefige, is de persoon die wel over een woning beschikt, maar die begeleiding nodig heeft om zelfstandig te kunnen leven en het verlies van zijn woning te voorkomen.

⁹ Beleidsverklaring van het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (2014)

Voor beide doelgroepen zijn er onderscheiden type voorzieningen:

- de noodhulpvoorzieningen - een sociaal noodoproepnummer, noodopvang en dagopvang - zijn bedoeld voor de dringende en tijdelijke opvang van daklozen. Elke dakloze - ook zonder wettig verblijf - kan beroep doen op de noodopvang. Deze noodopvang is gratis en onvoorwaardelijk. Het straathoekwerk krijgt hierin een plaats: zij hebben als opdracht om een vertrouwensrelatie op te bouwen met straatbewoners en hen te begeleiden, dringende (medische) hulp te beïden, en hen door te verwijzen naar Bruss'Help.
- De inschakelingsvoorzieningen – de onthaalhuizen, thuisbegeleidingsdiensten, Housing First en het straathoekwerk - richten zich op de inschakeling van de begeleidingsbehoefte. Een onthaalhuis biedt georganiseerde, tijdelijke huisvesting en begeleiding voor daklozen met het doel de dakloze op termijn opnieuw te integreren. Er mag een financiële bijdrage gevraagd worden voor huisvesting en onderhoud. De thuisbegeleiding biedt gratis psychosociale, budgettaire of administratieve begeleiding, op vraag van de betrokkene en dit totdat deze personen zelfstandig kunnen zijn. De duurtijd van deze begeleiding is beperkt tot maximum 5 jaar.
- De dagcentra richten zich zowel op de dakloze als op de begeleidingsbehoefte personen, dit uit de overweging dat personen die reeds over huisvesting beschikken een plek moeten kunnen hebben waar ze sociale banden kunnen aanknopen en aldus vermijden van zich geïsoleerd te voelen in hun woning.

De ordonnantie geeft een erkenning voor projecten en diensten die al enkele jaren bestaan zoals bijvoorbeeld de Housing First projecten, dagcentra, na-begeleiding en woningzoeker en gaat gepaard met een reële stijging van het budget. Het heeft als ambitie om “de breuklijnen tussen actoren te overstijgen en voor de dak- en thuisloze een continuüm van hulp en zorg te garanderen totdat hij of zij in staat is om opnieuw een menswaardige situatie te vinden en ook weer een plaats in de maatschappij heeft gevonden.” (GGC Ordonnantie 2018, memorie van toelichting).

Naast het organiseren van kosteloze noodhulp en duurzame steun naar sociale herinschakeling, zet de ordonnantie in op een betere coördinatie van de sector door de oprichting van twee publiekrechtelijke vzw's: **New Samusocial** en **Bruss'help**.

- New Samusocial heeft als opdracht:
 - o Het opvangen en onderbrengen van daklozen die via de dispatching van de coördinator van noodhulp- en inschakelingsvoorzieningen naar hem worden doorverwezen,
 - o Het verzamelen en coderen van de identificatiegegevens van de ondergebrachte daklozen in het netwerk van de sociale dossiers,
 - o Het doorverwijzen en begeleiden van de ondergebrachte daklozen naar Bruss'Help,
 - o Het deelnemen aan overlegvergaderingen die georganiseerd worden in het kader van de begeleiding van daklozen en van netwerking.
- Bruss'help moet instaan voor de coördinatie van zowel de noodhulp als de inschakelingsdiensten. Het moet ook het publiek naar de juiste dienst oriënteren en hen ondersteunen in het opnemen van hun rechten. Er wordt daartoe een nieuw instrument in het vooruitzicht gesteld, het gedeelde elektronische sociaal dossier. Tenslotte neemt Bruss'help de opdrachten van het vroegere La

Strada over en zal het verder onderzoek verrichten naar de problematiek van de dak- en thuisloosheid in Brussel.

Hoewel de sector positief reageert op deze verschuiving van noodopvang naar langdurige begeleiding, uiten ze ook uitdagingen en aanbevelingen voor de toekomst:

- Afgezien van algemene kenmerken en typologieën van daklozen is er weinig geweten over het profiel, levensparcours of behoeften van dak- en thuislozen. Met de invoering van een sociaal dossier wil de ordonnantie van 2018 deels tegemoetkomen aan dit gebrek aan informatie zodat hun identificatie en hulpverleningsparcours beter in kaart kan worden gebracht. De uitvoering van deze bepaling roept evenwel vragen op en laat op zich wachten (Rekenhof, 2019).
- De sector onderstreept dat de oplossing voor thuisloosheid niet enkel te zoeken is in noodopvang en tijdelijke accommodatie, maar eerder in een grotere toegang tot vaste huisvesting, woongerelateerde begeleidingsvormen (zoals begeleiding aan huis, na-begeleiding, Housing First, etc.) en via meer middelen voor preventie en aangepaste ambulante steun voor mensen thuis die erom vragen (Bico-Federatie, 2019).
- Het beleid blijft zich prioritair richten op de categorie dak- en thuislozen uit de ETHOS typologie, terwijl het publiek dat kampt met instabiele huisvesting veel minder in het beleidsvizier zit.
- De veelheid aan verschillende Brusselse diensten is belangrijk om te beantwoorden aan de grote diversiteit van de hulpvragen. De sector pleit voor vernieuwende, kleinschalige initiatieven die kunnen inspelen op deze diversiteit en de veranderende noden van gebruikers, eerder dan voor superstructuren met een standaardaanbod (Bico-Federatie, 2019).

➤ Beleidsintenties lopende legislatuur (2019-2024)

In de Gemeenschappelijke Algemene Beleidsverklaring van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering en het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (2019–2024) lezen we onder meer:

- *“De Regering zal toezien op de aanmoediging en de financiering van initiatieven die werken aan het **voorkomen van woningverlies en van uitzettingen** aan de hand van een gekruist beleid huisvesting-welzijn. Hoe dan ook zullen de initiatieven voor begeleid wonen van OCMW’s en verenigingen beter gesteund worden en zal de uitbouw van nieuwe systemen concreet worden aangemoedigd.*
- *Om te voorzien in een grotere veiligheid van een verarmd publiek en de kans op het verlies van de woning te beperken, zal de Regering een duidelijke wetgeving goedkeuren om uithuiszettingen te omkaderen, onder meer door een **wintermoratorium** voor de openbare huisvesting waar dit moratorium vandaag niet geldt. De mogelijkheid om dit moratorium op te leggen aan de private huisvesting zal onderzocht worden parallel met een mechanisme dat voorziet in een compensatievergoeding voor eigenaars. Bovendien moet de **strijd tegen illegale uitzettingen** worden opgevoerd. De Regering zal haar proactief bemiddelings-, begeleidings- en doorverwijzingsbeleid versterken.*
- *De Regering zal bijzondere aandacht besteden aan **minderjarigen en jonge daklozen** en daartoe een beleid ontwikkelen **in samenwerking met de jeugdzorg van de overige deelstaten**, het onderwijs, de algemeen afgevaardigden voor de rechten van het kind van de Gemeenschappen enz.*

- *Om bij te dragen tot een geslaagde maatschappelijke herinschakeling van **gedetineerden** zal de Regering het justitieel welzijnswerk versterken en zet zij de projecten voort die zoeken naar aangepaste oplossingen om te **voorkomen dat deze mensen dakloos worden** na hun ontslag uit de gevangenis.”*

2.2.3 De Franse Gemeenschapscommissie - COCOF

- Décret du 27 mai 1999 relatif à l’octroi de l’agrément et de subventions aux maisons d’accueil modifié par le décret du 6 juillet 2001 et le **décret du 27 avril 2017**
- **Arrêté du 12 juillet 2018** modifiant l'arrêté du Collège de la Commission communautaire française du 20 juillet 2000 portant application du décret du 27 mai 1999 relatif à l'octroi de l'agrément et de subventions aux maisons d'accueil
- Type diensten: onthaalhuizen met eventuele bijkomende erkenning, o.a. als dienst voor woonbegeleiding, enkel voor kwetsbare personen die eerder in een onthaalhuis verbleven.

➤ Basis = onthaalhuizen

De Franse Gemeenschapscommissie erkent alleen residentiële opvang in onthaalhuizen en geen andere werkvormen zoals noodopvang of ambulante woonbegeleiding. De basis voor deze erkenning ligt in het *“Décret du 27 mai 1999 relatif à l’octroi de l’agrément et de subventions aux maisons d’accueil”*. In het decreet wordt niet gesproken over daklozen, wel over begunstigen, zijnde : *“volwassenen, geëmancipeerde minderjarigen, minderjarige moeders en zwangere minderjarigen, gekenmerkt door relationele, sociale of materiële kwetsbaarheid die niet zelfstandig kunnen leven, evenals de afhankelijke kinderen die hen vergezellen.”* (Mennig & Vanhessen, 2018).

Mensen die zich om uiteenlopende redenen – ‘accidents de la vie’, relatiebreuk, familiaal geweld, ongeplande zwangerschap - in sociale, relationele of sociale moeilijkheden bevinden en daardoor niet zelfstandig kunnen leven, kunnen terecht in een onthaalhuis waar ze tijdelijk onderdak vinden en begeleid worden in hun zoektocht naar een woning, werk of dagbesteding. De onthaalhuizen kunnen erkend worden voor de opvang en begeleiding van specifieke doelgroepen, namelijk: alleenstaande volwassenen (cat. 1), alleenstaande volwassenen met kinderen (cat. 2) of gezinnen (cat. 3).

Elk onthaalhuis ontwikkelt een eigen project, meestal in het verlengde van de historische ontwikkeling en doelpubliek van het initiatief. Over de jaren heen groeide een grote diversiteit aan onthaalwerkingen, een diversifiëring die recent nog werd aangescherpt door de vervrouwelijking, verjonging en vervreemding van de daklozenpopulatie in de onthaalhuizen en de complexiteit van de problematiek waar ze mee kampen: geestelijke gezondheidsproblemen, verslaving, gezondheidsproblemen, ontoegankelijkheid woonproblemen, precaire verblijfsstatuten, beperkte inkomens.

➤ Nieuwe opdrachten

Uit de vaststelling dat de onthaalhuizen verzadigd zijn, de doorstroom naar huisvesting moeilijk verloopt, en de werkingen niet meer zijn aangepast aan veranderende noden en publiek, werd een

decreetswijziging doorgevoerd in 2017¹⁰ waarbij de onthaalhuizen nieuwe opdrachten krijgen toegewezen:

- De missie van **'suivi post-hébergement'** wordt een **verplichte basisopdracht** van de onthaalhuizen: gebruikers wiens verblijf in het onthaalhuis ten einde loopt moeten, indien ze dit wensen, gedurende een periode van 3 maanden (2 maal verlengbaar) verder begeleid worden in hun nieuwe woonst op basis van een begeleidingsovereenkomst. Op die manier wordt de continuïteit van de ondersteuning en de toe-eigening van de nieuwe woon- en leefomgeving door de gebruiker verder verzekerd. Voor deze opdracht kunnen de onthaalhuizen partnerschappen aangaan met ambulante diensten zoals de sociale diensten (CASG); diensten voor schuldbemiddeling, geestelijke gezondheidszorg of drughulpverlening.
- Erkende onthaalhuizen kunnen een **bijkomende erkenning** bekomen voor enkele specifieke opdrachten: opvoedingsondersteuning (*soutien à la parentalité*), ondersteuning van slachtoffers van intra-familiaal en partnergeweld (*soutien des victimes de violences conjugales et intrafamiliales*) alsook voor begeleid wonen (*logement accompagné*). De diensten begeleid wonen moeten intensieve begeleiding bieden op (middel)lange termijn met het oog op het behoud van de woning en het verwerven van voldoende autonomie. Deze dienst richt zich enkel naar kwetsbare personen die eerder in een onthaalhuis verbleven en een eigen woning hebben. Het gaat hier om psychosociale, administratieve of budgetbegeleiding. De begeleiding gebeurt op basis van een overeenkomst, duurt één jaar, maar kan jaarlijks verlengd worden (Mennig & Vanhessen, 2018).

2.2.4 De Vlaamse Gemeenschap en VGC

Decreet van 9 mei 2009 betreffende het Algemeen welzijnswerk:

- BVR van 21 juni 2013 en MB van 11 december 2012
- Type diensten/modules: begeleiding preventie van uithuiszetting; woonbegeleiding ambulant; Housing First; woonbegeleiding met verblijf

Decreet van 21 maart 2003 betreffende de armoedebestrijding

- Verenigingen waar armen het woord nemen

➤ **Decreet Algemeen Welzijnswerk**

De wettelijke basis voor de organisatie van hulp aan dak- en thuislozen door het CAW Brussel ligt in het **Vlaamse Decreet betreffende het Algemeen Welzijnswerk** van 8 mei 2009. Het decreet richt zich naar *alle personen van wie de welzijnskansen bedreigd of verminderd worden ten gevolge van gebeurtenissen in de persoonlijke levenssfeer, problemen ten gevolge van gebeurtenissen in een context van criminaliteit of problemen van meervoudige kwetsbaarheid ten gevolge van een proces van sociale uitsluiting*. De CAW's krijgen hierin drie kerntaken toegewezen: algemene preventie, onthaal en psychosociale begeleiding, verder uitgewerkt in het besluit van de Vlaamse regering van 21 juni 2013.

¹⁰ Décret du 27 avril 2017 modifiant le décret du 27 mai 1999 relatif à l'octroi de l'agrément et de subventions aux maisons d'accueil

De CAW's zijn globaal erkend voor het aanbieden van gedifferentieerd aanbod rond 25 sectorale doelstellingen.

De werking van de CAW's is gericht op de realisatie van de 25 sectorale doelstellingen¹¹, waaronder

- doelstelling 20°: *het centrum realiseert in samenwerking met welzijns- en huisvestingsactoren een gedifferentieerd ambulante, residentiële en mobiele hulpverleningsaanbod aan personen met een woonproblematiek om hen in staat te stellen zelfstandig te wonen zodat thuisloosheid wordt voorkomen en snel een nieuwe thuis wordt verworven.*
- doelstelling 21°: *het centrum leidt personen met een woonproblematiek en die niet in staat zijn om binnen afzienbare termijn zelfstandig te wonen, toe naar gespecialiseerde zorg.*

De CAW's stellen in hun beleidsplan zelf voor hoeveel middelen zij voor elke doelstelling inzetten, rekening houdende met en afgestemd op de lokale context¹².

Het ministerieel besluit van 11 december 2012¹³ detailleert de resultaatgerichte indicatoren en concretisering de zorgaspecten van de CAW's. In artikel 2, 16° lezen we: *“in het kader van de begeleidingsopdrachten bieden de centra algemeen welzijnswerk de volgende begeleidingsmodules aan: begeleiding preventie van uithuiszetting; woonbegeleiding ambulante; Housing First; woonbegeleiding met verblijf.”*

Het aanbieden van een residentiële context (verblijfsfunctie) kan enkel wanneer een CAW dit combineert met andere hulpverleningsfuncties zoals begeleiding of bemiddeling. Het louter aanbieden van bed-bad-brood zonder verdere begeleiding, zoals in de nacht- en winteropvang, behoort niet tot de decretale opdrachten van een CAW's. (Schriftelijke vraag nr 41 CAW's - hulpverleningsaanbod voor personen met een woonproblematiek, 2019).

Doelstelling 20 uit het BVR is de enige expliciete verwijzing van de Vlaamse regelgeving naar de thuisloosheid. Dit is niet altijd zo geweest. Even een korte historische schets:

- In 1991 regelde het Vlaams decreet betreffende het algemeen welzijnswerk de erkenning van centra residentiële welzijnswerk met *“opvang van beperkte duur van burgers die tijdelijk niet in staat zijn zelfstandig te wonen of die in acute woningnood verkeren”*: algemene residentiële opvang, opvang van vrouwen met kinderen, opvang van jongvolwassenen en crisisopvang. Ook de centra voor ambulante welzijnswerk worden in het decreet geregeld, waaronder het begeleid wonen voor thuislozen, gericht op *“de intensieve thuisbegeleiding van personen die nood hebben aan begeleiding om zelfstandig te kunnen blijven wonen”*.
- Met het decreet op het algemeen welzijnswerk van 1997 worden veel kleinschalige welzijnsorganisaties, waaronder thuislozeninitiatieven, regionaal gegroepeerd onder de autonome 'Centra voor Welzijnswerk'. Hiermee wordt de doelgroepenbenadering verlaten, aangezien de CAW's hulp moeten bieden aan 'alle personen die moeilijkheden hebben omwille van maatschappelijke en psychosociale problemen' (Verstappen & Van Puyenbroeck, 2017). De term 'thuislozen' wordt uit het decreet gehaald, de werkvorm 'begeleid wonen' die nog maar

¹¹ [Besluit van de Vlaamse Regering betreffende het algemeen welzijnswerk \(vlaanderen.be\)](#)

¹² [pfile \(vlaamsparlement.be\)](#)

¹³ [Ministerieel besluit houdende de bepaling van resultaatgerichte indicatoren en de concretisering van de zorgaspecten voor de centra voor algemeen welzijnswerk en de centra voor teleonthaal \(vlaanderen.be\)](#)

sinds 1991 werd gereguleerd, geraakt niet helemaal van de grond. Ook de gevolgen van de afschaffing van de wet op landloperij in 1993 laten zich voelen: in Wortel en Merksplas werden vooral thuislozen opgevangen voor wie een snelle doorstroming naar het zelfstandig wonen niet haalbaar was. De sluiting ging helaas niet gepaard met uitbreiding van de opvangmogelijkheden in het welzijnswerk. Daardoor werd de zorg en opvang van de landlopers afgewenteld op de OCMW's en het algemeen welzijnswerk. In de opvangcentra veroorzaakte dit een nog groter dichtslibbingsprobleem, omdat er te weinig instroommogelijkheden waren naar het begeleid wonen (Lescrauwaet, Begeleid wonen en lokaal sociaal beleid, 2005).

- In de daaropvolgende periode maakt Vlaanderen de **omslag van residentiële zorg naar begeleid wonen**, gekoppeld aan een grote uitbreiding van de begeleidingscapaciteit bij de CAW's. Het aandeel residentiële zorg t.o.v. begeleid wonen evolueert van 85% vs 15% in 1990 naar 39% vs 61% in 2010¹⁴. Er worden innovatieve werkvormen geïnitieerd, gedreven door het onderzoek naar (het gebrek aan) maatzorg in de thuislozenzorg en de signalen die hieruit voorkwamen: er is te weinig hulp op maat, de leeftijd gerichte opvang is te streng, te duur en te betuttelend. De bestaande dienstverlening werd verbeterd en meer cliëntgericht, evenals nieuwe en betere vormen van dienstverlening geïnitieerd zoals Belgian Homeless-cup, de start van Housing First projecten en de introductie van preventieve woonbegeleiding als nieuwe werkvorm, gericht op het voorkomen van uithuiszettingen bij problematische huursituaties.

➤ Verenigingen waar Armen het Woord nemen

Het Vlaams Armoedecreet wil een stem geven aan mensen in armoede en hun participatie centraal stellen. Daartoe voorziet het decreet in de erkenning en subsidiëring van verenigingen waar armen het woord nemen. Dit zijn vzw's die werken aan zes criteria: armen samenbrengen in groep, armen het woord geven, werken aan de maatschappelijke emancipatie van armen, werken aan maatschappelijke structuren, vormingsactiviteiten en de dialoog organiseren, en armen blijven zoeken. (<https://www.armoede.vlaanderen.be/organisaties-verenigingen-waar-armen-het-woord-nemen>)

In Brussel zijn zeven verenigingen erkend (VWAWN). Verschillende hiervan zoals Ara, Bij Ons en Vrienden van het Huizeke richten zich expliciet tot de doelgroep van dak- en thuislozen en mensen die zich in een preciaire woonsituatie vinden.

➤ De Vlaamse Gemeenschapscommissie

Op vlak van welzijn en gezondheid voert de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) een aanvullend beleid op dat van de Vlaamse Gemeenschap, op maat van Brussel. De VGC zet in op armoedebestrijding en helpt Brusselaars in het realiseren van hun sociale grondrechten.

De doelgroep dak- en thuislozen komt expliciet in het vizier door de toekenning van bijkomende opdrachten en subsidies aan het CAW Brussel voor de welzijnsbegeleiding en het groepsaanbod bij de deelwerking Hobo, een ankerplaats voor dak- en thuisloze mannen, vrouwen en families.

¹⁴ Lescrauwaet D. Vlaanderen-Thuisloosheid: 2-4, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk ; PP 2015

➤ Vlaams hulpverleningsaanbod voor dak- en thuislozen in Brussel

De Vlaamse Gemeenschap speelt in Brussel een rol in de hulpverlening voor dak- en thuislozen via de werking van de CAW Brussel en enkele verenigingen waar armen het woord nemen. Het huidige hulpverleningsaanbod dat zich specifiek richt naar dak- en thuislozen bestaat uit¹⁵:

Opvang en begeleiding : onthaalhuis Albatros

Het onthaalhuis Albatros maakt deel uit van het CAW Brussel. Het is een residentieel, gemengd onthaalhuis voor thuislozen. Er wordt opvang en integrale begeleiding op maat geboden om zo samen tot verandering te komen in de situatie van de thuislozen. Er is de mogelijkheid tot opvang in groep of meer op zelfstandige basis buiten de leefgroep.

Tot 31 maart 2021 beheerde het CAW Brussel samen met het Leger des Heils het onthaalcentrum 'De Foyer Bodegem', een laagdrempelig opvangcentrum voor korte en langdurige opvang van dak- en thuisloze mannen. Sinds 1 april maakt Foyer Bodegem geen deel meer uit van het CAW Brussel.

Begeleiding en ontmoeting : woonbegeleiding De Schutting

De deelwerking De Schutting behoort eveneens tot het CAW Brussel. Ze bieden integrale woonbegeleiding (begeleid en beschut wonen, zorgwonen en Housing First) op maat voor thuislozen. Deze diensten bieden ook een ontspannings- en ontmoetingsplaats waar allerlei activiteiten plaatsvinden.

Er is plaats voor individuele begeleiding, gezins- en groepsbegeleiding. Het straathoekwerk benadert straatbewoners en thuislozen proactief. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met vzw Diogenes. Beide actieve straathoekwerkers werken tevens halftijds in onthaalhuis 'Albatros' en in woonbegeleiding 'De Schutting'. Zo wordt gewerkt aan een afstemming tussen de situaties op straat en het begeleidings- en opvangaanbod.

In 2020 trok de thuislozenwerking van Vrienden van het Huizeke uit het CAW Brussel. De werking van Puerto ging in 2022 op in het Huis van Vrede vzw, een door de GGC erkende dienst voor woonbegeleiding.

Ontmoeting en activiteiten : dagcentrum Hobo

Hobo is een dagcentrum voor thuislozen in Brussel. Het centrum is een samenwerkingsverband tussen CAW Brussel en vzw Hobo. Hier worden thuislozen begeleid in hun zoektocht naar opleiding en werk. Er is een aanbod van activiteiten die inspelen op verschillende levensdomeinen (sociaal, professioneel, cultureel, sport, gezondheid ...). Hobo werkt met en voor dak- en thuislozen op vier actiedomeinen: vrijetijdsactiviteiten, tewerkstelling, doorverwijzing en sensibilisering. Ze hanteren een integrale aanpak en steunen daarbij op een uitgebreid netwerk, zowel in de thuislozenzorg als daarbuiten.

De organisatie 'Bij Ons/Chez Nous' erkend als VWAWN, is een onthaalcentrum voor kwetsbare, thuisloze Brusselaars. Ze bieden niet enkel dagelijks een warme maaltijd of een kop koffie, maar zetten ook in op emancipatorische activiteiten.

In De Schutting is de vereniging ARA actief, ook erkend als VWAWN, die wekelijkse ateliers opzet rond huisvesting in de groep Atelier Caricole.

¹⁵ uit nota CAW Brussel – aanvraag consultancy KBS 2019

2.2.5 Gewestelijk woonbeleid

➤ Wonen aan sociaal tarief

De sociale huisvestingssector en sociale verhuurkantoren spelen onmiskenbaar een sleutelrol bij het voorkomen van dakloosheid.

- Eind 2016 werden in Brussel 36.000 sociale woningen verhuurd, beheerd door één van de openbare vastgoedmaatschappijen (OVM's); 48.000 gezinnen staan op de wachtlijst voor een sociale woning.
- De Brusselse gemeenten en OCMW's beheren samen 9.620 woningen, waarvan evenwel slechts een deel als 'gesocialiseerde' woningen zijn voorbehouden voor gezinnen met lage inkomens¹⁶.
- Het aantal private huurwoningen dat aan sociale(re) tarieven te huur wordt gesteld via een sociaal verhuurkantoor steeg de afgelopen jaren. Eind 2018 beheerden alle SVK's in Brussel samen 5.529 woningen.
- De SVK's, de OCMW's en de gemeenten beheren bovendien een aantal transitwoningen. Dat zijn woningen die op lokaal niveau gedurende een bepaalde periode gebruikt worden om gezinnen te begeleiden om uit een crisissituatie te geraken, zoals bijvoorbeeld een situatie van dakloosheid omwille van een uithuiszetting. Deze woning wordt in principe toegekend voor een duur die beperkt is tot 18 maanden. Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel berekende dat er 500 tot 600 transitwoningen zijn in het Brussels Gewest.

➤ Verenigingen voor integratie via huisvesting (BHG)

De verenigingen die ijveren voor integratie via huisvesting (VIH) worden door het BHG erkend en gesubsidieerd op basis van het [Besluit van 7 juli 2016](#). Elke vereniging is actief in haar eigen perimeter (vaak verbonden aan een gemeentelijk grondgebied) en draagt bij tot het recht op huisvesting van personen in een situatie van sociale onzekerheid. Ze streven allen de integratie via huisvesting na door te werken aan een of meerdere basisopdrachten zoals informatie- en adviesverlening, actieve hulp bij zoeken en behouden van een woonst, het aanbieden van opvang, projectontwikkeling, belangenbehartiging ... en bijkomende specifieke opdrachten zoals de ontwikkeling en/of begeleiding van woonprojecten voor personen met een handicap, solidaire/intergenerationele woonprojecten of een duurzaam woonaanbod voor daklozen¹⁷.

Meer dan 30 Brusselse organisaties hebben een erkenning als VIH, vaak gecombineerd met een andere erkenning. Naast de huurdersbonden zijn er verenigingen gespecialiseerd in hulp bij huisvesting (waaronder Samenlevingsopbouw Brussel); anderen bieden huisvesting aan in hun sociaal dienstenpakket of verlenen hulp aan specifieke doelgroepen zoals vluchtelingen, ouderen, personen met een handicap en dak- en thuislozen in woonbegeleiding¹⁸. (Het zijn deze laatste VIH's die ook in het overzicht supra werden opgenomen).

¹⁶ <https://regiefonciere.bruxelles.be/nl/grondregie>

¹⁷ [Verenigingen voor integratie via huisvesting — Portail Logement - Portaal Huisvesting](#)

¹⁸ [Integratie via Huisvesting - Homegrade](#)

➤ Glijdende huurovereenkomst

Sinds 2017 werd in de Brusselse huisvestingscode een systeem van ‘glijdende huurovereenkomst’¹⁹ ingevoerd die het voor een kwetsbaar publiek mogelijk op de private huurmarkt te huren. De woning wordt in eerste instantie verhuurd aan een sociale organisatie die instaat voor de begeleiding van de bewoner. Pas later, wanneer de begeleiding niet langer noodzakelijk is en indien de huurder zich aan de afspraken houdt, kan de huurovereenkomst naar hem worden overgedragen waarbij hij vervolgens de rechtstreekse huurder wordt. De glijdende huurovereenkomst wil kwetsbare mensen - daklozen, ex-gedetineerden, meerderjarig verklaarde minderjarigen, niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, slachtoffers van gezinsgeweld, personen met lichamelijke of geestelijke gezondheidsproblemen, enz. - ondersteunen bij het terugwinnen van hun zelfstandigheid door hen een dak boven hun hoofd te garanderen.

De glijdende huurovereenkomst biedt ook voordelen voor de eigenaar. De tijdelijke begeleiding garandeert dat de huurverplichtingen worden nagekomen en zorgt dat er geleidelijk een vertrouwensband groeit met de bewoner van het goed.

➤ Beleidsintenties minister Nawal Ben Hamou

Op 14 januari 2021 maakte staatssecretaris voor huisvesting, Nawal Ben Hamou, haar ambitieus plan bekend, met bijzondere aandacht voor het verhogen van het aanbod van sociale huisvesting²⁰. *“De sector van de sociale huisvesting wordt gevraagd een actieve rol te spelen om nog meer daklozen te kunnen herhuisvesten. Dat is nu al het geval, meer bepaald in het kader van de projecten “Housing First” die het Brussel Gewest wil voortzetten. De samenwerking tussen de sociale huisvestingssector en de sector van de daklozen moet verder geïntensiveerd en aangevuld worden met een uitbreiding van de sociale steun aan de mensen die opnieuw gehuisvest worden.*

De tijdelijke herhuisvestingsoplossingen die werden aangereikt, hebben maatschappelijk werkers de kans gegeven om echt individueel sociaal werk met deze mensen te starten. Samen met de BGHM en de OVM’s wordt nagegaan welke woningen nog niet werden toegewezen en die mogelijk het voorwerp zouden kunnen uitmaken van een tijdelijke bewoningsovereenkomst om deze mensen te huisvesten en tegelijkertijd hun begeleiding voort te zetten en de contacten die met de maatschappelijk werkers werden gelegd, te onderhouden” (BGHM, 2020).

2.2.6 Saturatie van de sector

De reflectie over de meest adequate preventie en een efficiënte opvang en begeleiding van dak- en thuislozen botst onvermijdelijk met het vraagstuk naar betaalbare en toegankelijke huisvesting. Een vlottere toegang tot huisvesting komt niet allen tegemoet aan de vraag van de meeste daklozen zelf, het ontlast ook de opvangstructuren zodat ze plaatsen kunnen voorbehouden aan die personen voor wie dit type structuur echt noodzakelijk is. De onthaal- en opvangstructuren zijn vandaag de dag verzadigd door een gebrek aan uitstroombmogelijkheden. De opvang, die als tijdelijke oplossing bedoeld is, wordt zodoende steeds vaker een langdurige of zelfs permanente oplossing worden. Wachlijsten worden langer, het aantal inschrijvingen wordt beperkt, begeleidingen worden

¹⁹ <https://huisvesting.brussels/wp-content/uploads/2021/05/De-glijdende-huurovereenkomst-in-de-praktijk.pdf>

²⁰ https://nawalbenhamou.brussels/wp-content/uploads/2021/01/Noodplan-huisvesting_DEF.pdf

vroegtijdig stopgezet, doorverwijzingen blijken in de praktijk onmogelijk... Het eeuwige gevecht voor toegang tot huisvesting (maar ook steeds meer voor opvang) zorgt voor een gevoel van machteloosheid en mislukking, en het verlies van zingeving en vertrouwen, niet enkel bij de personen die zich in een situatie van grote bestaansonzekerheid bevinden, maar ook bij de hulpverleners zelf. Hulpverleners raken uitgeput, en dit blijft niet zonder gevolgen: er is een groot personeelsverloop binnen de teams, netwerken en samenwerkingen gaan teloor. (Coppens, Degraef, & Derache, 2014) . Uiteindelijk is iedereen verliezer: de gebruiker die geen toegang krijgt tot (kwaliteitsvolle) hulpverlening en de hulpverlener die moet werken in een situatie van stress en onmacht. (CBCS, rapport intersectoriel 2018 en (Nolf, et al., 2019)

2.3 Aanverwante sectoren

2.3.1 Geestelijke gezondheidszorg, 107 netwerken en beschut wonen

➤ Verweven problematieken

In het uitklaren van de context van hulpverlening aan dak- en thuislozen kan de verwevenheid met de geestelijke gezondheidszorg niet uit beeld blijven.

Het Belgisch systeem van de geestelijke gezondheidszorg werd afgelopen decennia meermaals hervormd, met als (voorlopig) sluitstuk de zogenaamde Artikel 107-hervorming; het aantal psychiatrische bedden in ziekenhuizen werd afgebouwd, ten voordele van alternatieve en ambulante vormen van zorg. Achterliggende filosofie is dat psychiatrische patiënten best thuis, in hun leefomgeving worden begeleid, en ziekenhuisopname moet worden voorkomen. Maar wat wanneer blijkt dat een groot deel van dat 'doelpubliek' niet eens een eigen huis heeft, maar op straat leeft?

De multi-problematiek, vaak gekoppeld aan psychische problemen, kenmerkt een aanzienlijk deel van de dak- en thuislozenpopulatie. Internationaal onderzoek wijst op een prevalentie van psychische problemen bij 30% van de dak- en thuislozen, wat lijkt overeen te komen met de ervaringen op het Brusselse terrein, al zijn er onvoldoende gegevens voorhanden om een scherper beeld te krijgen op het (geestelijk gezondheids)profiel van de Brusselse dak- en thuislozen. (Coppens, Degraef, & Derache, 2014). De aanbeveling in het onderzoek van het Overlegplatform Geestelijke Gezondheidszorg (OPGG)²¹ luidde dan ook om een betrouwbaar registratiesysteem uit te werken dat toelaat het parcours en de kenmerken van de dak- en thuislozen in opvangstructuren en geestelijke gezondheidszorg te registreren. Dit vond weerklank in de nieuwe GGC ordonnantie van 2018 met de invoering van het 'sociaal dossier' waarvan de implementatie niettemin vragen oproept en op zich laat wachten²².

➤ Toegang tot / samenwerking met de geestelijke gezondheidszorg

De GGC stelde de vraag aan het OPGG hoe opnames van daklozen in een psychiatrische instelling en thuisloosheid na verblijf kan worden voorkomen. In het zoeken naar antwoorden op deze vraag stuitten de onderzoekers vooral op problemen van *toegang tot* gepaste psychiatrische zorg voor

²¹ Coppens, Degraef, & Derache, Actieonderzoek Thuisloosheid en Geestelijke Gezondheid, (2014) Brussel, OPGG

²² Gesprek met Birger Blancke 04/02/21

daklozen. De oorzaak ligt volgens de bevroegde professionals²³ in een samenspel van meerdere problemen: het gebrek aan degelijke en betaalbare huisvesting als bepalende en stabiliserende factor van waaruit aan (mentale) gezondheid wordt gewerkt, de ervaring dat het daklozenpubliek niet 'welkom' is in de psychiatrische voorzieningen bij gebrek aan kennis over de problematiek en aan flexibiliteit om met dit publiek om te gaan, het onvermogen om te reageren op crisissituaties door de verzadiging van psychiatrische spoedgevallendiensten, de beperkte doorverwijsmogelijkheden na een opname, de steeds complexere procedures en overbelasting bij de OCMW's i.f.v. toekenning medische kaarten of dringende medische hulp... (Coppens, Degraef, & Derache, 2014).

Het Brussels aanbod aan (om te vormen) psychiatrische bedden staat niet in verhouding met de groeiende noden van een bijzonder kwetsbaar publiek zoals de daklozen, de personen uit de migratie die in hun land van oorsprong werden geconfronteerd met structureel geweld, mensen in gedwongen opnames of met een dubbele diagnostiek (handicap/toxicomanie en psychiatrische problemen) (Psy107). Oplossingen moeten gevonden worden in een andere manier van samenwerken tussen sociale hulpverleners en actoren in de geestelijke gezondheidszorg.

➤ Artikel 107 netwerken

De artikel 107-hervorming beoogt een integratie van middelen van de ziekenhuizen en ambulante diensten in functie van meer gemeenschapsgerichte en meer toegankelijke geestelijke gezondheidszorg. De 107-netwerken krijgende opdracht de sector te verenigen rondom vijf functies:

F1: preventie, promotie, vroegdetectie en vroeginterventie

F2: mobiele behandelingsteams

F3: teams voor psychosociale rehabilitatie

F4: intensieve residentiële behandeling (acuut en chroniscj)

F5: specifieke woonvormen en verblijfsformules

In Brussel zijn er **4 antennes** van het netwerken actief; met elk een eigen werkingsgebied²⁴ en naast de gezamenlijke basissmissies elk eigen, specifieke projecten:

²³ Deelname aan interviews en focusgroepen van 50 diensten of structuren uit de gezondheidszorgsector, de (psycho)sociale, psychiatrische en medisch-sociale sector deel aan het onderzoek: psychiatrische diensten en spoeddiensten van ziekenhuizen, PVT, IBW, diensten geestelijke gezondheidszorg, straathoekwerkers, onthaalhuizen/opvangtehuizen, CAW, OCWM, federaties, crisisopvangstructuren, diensten voor verslavingszorg, wijkgezondheidscentra, enz.

²⁴ [Charte Antennes 12 2019.pdf \(107bru.be\)](#)

		Specifieke projecten / activiteiten
Norwest Norwest Geestelijke Gezondheid Netwerk	Molenbeek (behalve de wijken langs het kanaal), Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren, Koekelberg, Jette, Laken, Neder-Over-Heembeek.	<ul style="list-style-type: none"> - club Norwest - lokale raad deelgenoten
Hermes + Home - Hermesplus	Anderlecht, Molenbeek (wijken langs het kanaal), Vijfhoek en Europese wijk (Brussel), Sint-Joost-Ten-Node, Noordwijk (Schaarbeek, Brussel)	<ul style="list-style-type: none"> - Wijkwerking : overleg op wijkniveau - Gespreksgroepen - Laagdrempelige ontmoetingsruimte - Unmet needs: overlegmethodiek tussen daklozen met psychische problematiek en hulpverleners - Oep Vadrouille - ontmoeting & activiteiten (ism Circuit, Den Teirling, le CRIT)
Oost-Brussel Bruxelles Social - Sociaal Brussel	Etterbeek, Oudergem, Sint-Pieters-Woluwe, Sint-Lambrechts-Woluwe, Schaarbeek (behalve de Noordwijk), Evere, Haren.	<ul style="list-style-type: none"> - équipes mobiles – accompagnement long terme - équipe mobile de crise
Rézone Accueil (rezone.be)	Vorst, Sint-Gillis, Elsene, Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Louizawijk (Brussel)	<ul style="list-style-type: none"> - trACTor – équipe mobile - Lieux de liens: espace d'accueil, d'écoute, de rencontre - guide d'activités

➤ Beschut wonen

De initiatieven voor beschut wonen (IBW)²⁵ kennen hun ontstaan in de jaren tachtig op initiatief van instellingen zoals ziekenhuizen en diensten voor geestelijke gezondheidszorg die ervoor kozen om psychiatrische bedden om te vormen tot verblijven buiten de psychiatrische ziekenhuizen (Mistiaen, Cornelis, Detollenaere, Devriese, & Ricour, 2019) . De verschillende initiatieven kregen langzaam vorm en boden een aanvulling op het bestaande zorgaanbod en een alternatief voor het psychiatrisch ziekenhuis. In 1990 creëerde de Belgische overheid een wettelijk kader voor de uitbouw van het beschut wonen en de toenmalige pioniersprojecten kregen de kans hun werking officieel verder uit te bouwen. (Overlegplatform Geestelijke Gezondheidszorg Brussel Hoofdstad, 2018)

Het beschut wonen is voorbehouden voor volwassenen die wegens psychiatrische problemen moeilijkheden ervaren om volledig zelfstandig te wonen, als alternatief of aanvulling op de psychiatrische ziekenhuizen. Bewoners krijgen ondersteuning om de vaardigheden te verwerven die noodzakelijk zijn voor hun re-integratie in het maatschappelijk leven : hulp en begeleiding bij zelfzorg, het huishouden, omgaan met budget en administratie, werk of dagbesteding, ... Het wonen gebeurt geïntegreerd in de samenleving, (ver) weg van het psychiatrisch ziekenhuis en kan zowel individueel

²⁵ De term 'beschut wonen' was jarenlang verankerd binnen de Vlaamse dak- en thuislozensector. In 1990 voerde de Vlaamse Overheid het beschut wonen in als een erkende werkvorm, naast de klassiek onthaalhuizen, op het moment dat steeds meer de kaart werd getrokken van woongerichte oplossingen. Beschut wonen was daarbij een vorm van nazorg met intense individuele begeleiding van ex-bewoners van onthaalhuizen die het (nog) niet alleen redden. (Verstappen & Van Puyenbroeck, 2017). In Brussel was Albatros – de Schutting één van de pioniers van het begeleid en beschut wonen voor thuislozen.

of kleinschalig in groep. De duur van het verblijf kan variëren. Sommige initiatieven zijn zich in de loop der jaren gaan richten op het onthaal van specifieke doelgroepen zoals bijvoorbeeld: moeders met kinderen, koppels, mensen met een psychotische- of verslavingsproblematiek, geïnterneerden, jongvolwassenen,...

Tot 2014 werd de werking en financiering van de IBW's federaal geregeld, als verlengstuk van de psychiatrische ziekenhuizen. Sinds de 6de staathervorming vallen de IBW volledig onder de bevoegdheid van de gemeenschappen. In Brussel erkennen zowel de Vlaamse Gemeenschap als de GGC en de COCOF een of meerdere initiatieven voor beschut wonen.

Overzicht Initiatieven beschut Wonen in Brussel²⁶

Naam	Erkend door	Specifieke doelgroep/ kenmerken?	Aantal plaatsen	ligging
Archipel	GGC		12	Schaarbeek
CASMMU volwassenen	GGC	Deel voorbehouden aan geïnterneerden	90	Schaarbeek
De Lariks	GGC		30	St-Gillis
Entre Autres	GGC		38	Jette
Habitations protégés bruxellois	GGC	ook volwassenen / koppels met kinderen	17	Brussel
HuizeJan Dewachter	GGC		16	Brussel/Laken/Jette
IPW Epsilon	GGC		12	Ukkel
IBW Anrtonin Artaud	GGC	Geen beperking in tijd	22	Brussel
Les Trois Pommiers	GGC	Intergenerationeel, ingebed in breder geheel	15	Etterbeek
Mandragora	GGC		58	Elsene
Messidor	GGC	Verblijf voor onbepaalde duur	87	Brussel
Nausicaa	GGC	Ook dubbele diagnoses	48	Ukkel
Primavera	GGC		20	Jette
BW Thuis	GGC		25	Ganshoren
De Raster	VG		6	Evere
Festina Lente	VG		19	Elsene
Nieuwe Thuis	VG		14	Ganshoren/Jette
Prélude	Cocof		45	Anderlecht/Schaarbeek
TOTAAL			574	

De bewoners dragen bij in de woon- en verblijfskosten. De financiering van de begeleiding gebeurt via de ziekteverzekering. In orde zijn met het ziekenfonds geldt dan ook als algemene toelatingsvoorwaarde. Bij de meeste IBW's is er geen doorlopende aanwezigheid maar vinden regelmatige contacten of wekelijkse huisbezoeken van de begeleider plaats. Deze initiatieven verwachten dan ook een vrij grote mate van zelfstandigheid in het dagelijks leven. Verder valt op dat in meerdere IBW's bepaalde profielen of problematieken expliciet worden uitgesloten: bewoners moeten voldoende inkomsten hebben, een dagbesteding hebben, niet (meer) kampen met een alcohol- of drugsverslaving, gevolgd worden door een psychiater,... Crisisopvang wordt meermaals expliciet uitgesloten en ook zware fysieke en/of mentale handicaps of agressie worden als tegenindicaties voor toelating benoemd.

²⁶ (Overlegplatform Geestelijke Gezondheidszorg Brussel Hoofdstad, 2018)

Gespecialiseerde woonvormen zoals psychiatrische verzorgingstehuizen en initiatieven beschut wonen bieden gepaste begeleiding en omkadering aan mensen met langdurige en gestabiliseerde psychische problemen, buiten een ziekenhuisomgeving. In 2017 telde Brussel 560²⁷ plaatsen beschut wonen. Brussel scoort hiermee verhoudingsgewijs lager dan Vlaanderen. Het tekort aan opvangplaatsen voor mensen met psychiatrische problemen laat zich voelen door hun opname in woonzorgcentra voor ouderen of niet-erkende opvanginitiatieven. (Nolf, et al., 2019)

Op de vraag of plaatsen in beschut wonen moeten worden uitgebreid ten voordele van de dak- en thuislozenpopulatie werd door de sector vrij terughoudend gereageerd: Hoewel iedereen het betreurt dat er niet genoeg plaatsen zijn en dat het publiek te streng geselecteerd wordt waardoor de daklozen bijna onmiddellijk uitgesloten zijn, wordt ook gemeld dat deze structuren zoals zij momenteel georganiseerd zijn, totaal niet bereid zijn om dit publiek op te vangen, omdat zij de specificiteit ervan niet erkennen. Sommigen gaven ook toe dat de daklozen niet geschikt bevonden werden om in dit type structuur te worden opgenomen omdat men hen niet stabiel genoeg vond en men hen zag als een storend element voor de andere samenwonende patiënten. (Coppens, Degraef, & Derache, 2014)

2.3.2 Ouderenzorg

➤ Brusselse ouderenpopulatie steeds diverser

Het dichtslibben van de thuislozensector en de langdurende begeleidingen gaan gepaard met een ouder worden publiek in de opvang en woonbegeleiding voor dak- en thuislozen. Niet alleen het aantal oudere thuislozen neemt toe, afgelopen decennium steeg de algemene Brusselse ouderenpopulatie van 152.079 65-plussers in 2010 tot 159.593 in 2020.

De toename van de ouderenpopulatie gaat gepaard met een grote diversiteit en precariteit. 40% van de Brusselse ouderen heeft een niet-Belgische achtergrond, één op vier is geboren buiten de EU-28 (Stabel, 2019). Met de leeftijd stijgt de kans op een mindere gezondheid, op verlies aan contacten, op verminderde mobiliteit en op functionele beperkingen. Meer dan een kwart van de 65-plussers heeft het moeilijk om één of meerdere dagelijkse activiteiten uit te voeren of kan dit zelfs helemaal niet. Bij laaggeschoolde ouderen ligt het percentage personen met beperkingen steeds hoger dan bij hooggeschoolden. Het aandeel ouderen dat afhankelijk is van een vervangingsinkomen steeg afgelopen jaren van 10% in 2010 naar 14% in 2017, t.o. 4,5% in Vlaanderen (meest recente cijfer, atlas IMA). De verkleuring en verarming van de Brusselse ouderenpopulatie zijn dan ook de meest uitdagende ontwikkelingen voor de Brusselse ouderenzorg. (Nolf, et al., 2019)

➤ Woonzorgcentra: niet alleen voor (zwaar) zorgbehoevenden

Brussel wordt historisch gekenmerkt door een sterk uitgebouwde residentiele ouderenzorg met vandaag 146 rusthuizen voor in totaal 16.378 bedden. Dit betekent dat er één plaats in een rusthuis is per 10 ouderen (65+) beschikbaar is. In 2018 verbleef 7,6 van de Brusselse 65-plussers in een rusthuis (t.o. 5,3% in Vlaanderen).

De erkenning en regulering van deze residentiële ouderenzorg ligt grotendeels in handen van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie – Iriscare die 95% van de Brusselse rusthuizen erkent en financiert, waaronder de publieke OCMW rusthuizen. Naast deze bicommunautaire rusthuizen zijn

²⁷ (Mistiaen, Cornelis, Detollenaere, Devriese, & Ricour, 2019)

er 8 als woonzorgcentrum erkend door de Vlaamse Gemeenschap. De Franse Gemeenschap (COCOF) heeft geen eigen rusthuizen sedert de 6de staathervorming.

Kenmerkend voor de Brusselse situatie is het uitgesproken aandeel van de commerciële sector: de private for profit instellingen vertegenwoordigen 60% van de bedden, de publieke sector (OCMW's) neemt 22% voor zijn rekening, de overige 18% plaatsen worden beheerd door non-profit-instellingen (vzw) nemen (Home-Info & Meldpunt Ouderenmis(be)handeling, 2020). Het aantal rusthuisbedden bleef afgelopen jaren stabiel, het aantal voorzieningen is afgelopen jaren wel lichtjes gedaald, waarbij vooral de kleinere, familiale rusthuizen de deuren (noodgedwongen) sloten omdat ze niet lang voldeden aan de kwaliteitsnormen of niet rendabel bleken; ze werden al dan niet werden overgenomen door grote, vaak commerciële zorggroepen. Sommigen bleven, zonder enige vorm van erkenning of controle toch verder functioneren (zie verder, NEOS) erkenning.

Merk op dat Brusselse rusthuizen sinds enkele jaren te maken krijgen met een toenemende leegstand. Hoewel er geen bronnen zijn dit kunnen staven, wordt in de sector gangbaar aangenomen dat 10 tot 20% van de rusthuisbedden niet is ingevuld, een cijfer dat ten tijde van de covidcrisis nog is toegenomen. Welk type woonzorgcentrum deze leegstand vooral treft is niet duidelijk te achterhalen. Verklarende factoren voor de hogere drempel naar het woonzorgcentrum zijn: de tendens van langer thuiswonen, de hoge kostprijs voor verblijf (in bijna 9 op de 10 gevallen een maandelijkse kostprijs voor de bewoner van meer dan 1500 euro en 36% zelfs boven 2000€/maand); de geografische spreiding, met grote instellingen in de periferie van het gewest, het gebrek aan inclusie en diversiteit in de werking, ... M.a.w. de Brusselse rusthuizen lijken steeds minder te voldoen aan de wensen, noden en mogelijkheden van de Brusselse ouderen.

De residentiële ouderenzorg kent twee type voorzieningen: het *rusthuis* ('rustoord voor bejaarden, ROB) die permanente opvang, verzorging en ondersteuning biedt aan oudere bewoners en de het *rust- en verzorgingstehuis* (RVT) voor zwaar zorgbehoevende ouderen. De meeste voorzieningen (60%) zijn van een gemengd type, 20% is enkel ROB, evenveel enkel RVT. Opvallend is het relatief hoge aandeel ouderen in de woonzorgcentra met een laag zorgprofiel die in de rusthuizen (ROB) verblijven. 38% van de bewoners heeft een zogenaamd O of A profiel, wat betekent dat zij laag scoren op zorgafhankelijkheid en weinig tot geen hulp nodig hebben bij dagelijkse activiteiten zoals zich wassen, kleden, verplaatsen, eten, toiletbezoek... Deze afhankelijkheidsgraad zegt uiteraard niets over eventuele nood aan bijvoorbeeld. psychosociale hulp die deze bewoners nodig zouden kunnen hebben.

Voor de relatieve oververtegenwoordiging van lage zorgprofielen in Brusselse rusthuizen worden verschillende hypothesen aangereikt: het aanzuigingseffect en vroegtijdige opnames als gevolg van een relatief overaanbod, het gebrek aan alternatieven voor de sociaal-financieel kwetsbare ouderen, de hoge huurprijzen, het isolement bij ouderen maar ook de aanwezigheid van mensen die geen opvang vinden in structuren voor mensen met een handicap of geestelijke gezondheidsproblemen.

Op zich is de opname van deze bewoners ook niet strijdig met de huidige regelgeving: de GGC erkende rusthuizen richten zich op ouderen vanaf 60 jaar, ook valide, en kunnen tot 5% jongere bewoners opvangen. De Vlaamse erkende woonzorgcentra zijn bedoeld voor bewoners vanaf 65 jaar, waarbij voor vervroegde opname een afwijking tot maximum 10% van de bewoners kan worden toegestaan.

Een kwalitatieve studie naar het **profiel van deze minder zorgbehoevende rusthuisbewoners** (Carbonelle, 2017) bracht verschillende typologieën in beeld:

- Hoewel een minderheid, is er een kleine groep ouderen die anticipeert en bewust kiest voor een rusthuis of woonzorgcentrum om 'onafhankelijk te blijven': ze zijn nog volledig zelfstandig en willen dit behouden zonder beroep te willen of kunnen doen op familie of naasten.
- Anderen, meestal alleenstaanden, kiezen bewust voor een opname in het rusthuis uit voorzorg of veiligheidsoverwegingen. Hun gezondheid gaat wat achteruit, de dagelijkse activiteiten en verplaatsingen worden moeizamer. Ze beginnen ze zich kwetsbaarder en onzeker te voelen en vinden thuiszorg of andere alternatieven een nutteloze tussenstap.
- Verder zijn er ouderen die door hun gezondheidssituatie kwetsbaar zijn geworden en genoodzaakt om hun huis achter te laten en voor een veiligere omgeving te kiezen. Aangespoord door familie en kinderen maken deze ouderen – veelal vrouwen boven 80 jaar - de overstap naar een rusthuis.
- Een categorie bewoners – veelal mannen die vaak nog vrij 'jong' zijn (ongeveer 60 jaar), zijn de 'sociale plaatsingen'. Deze groep heeft er totaal niet voor gekozen om in een rusthuis te wonen, maar kwam er terecht om sociale redenen door een cumul van problemen i.v.m. woonst, financiën, gezondheid, gedrag,... Hier is geen sprake van zorg door kinderen of familie; De opname in het rusthuis werd hen opgedrongen en is doorgaans hals over kop gebeurd, zonder enige inspraak, bijvoorbeeld na verlies van woning (uithuiszetting, aan de deur gezet) omwille van verwaarlozing of onbewoonbaarheid of na ziekenhuisopname, kortom, wanneer en snel een oplossing moet worden gevonden. Deze mensen zijn sociaal geïsoleerd, niet (meer) in staat om hun dagelijks leven in handen te nemen, en hebben op meerder vlakken hulp en ondersteuning nodig. De OCMW's geven zelf aan dat het efficiënter is om deze mensen te laten verhuizen naar een rusthuis eerder dan thuiszorg te organiseren of naar andere oplossingen te moeten zoeken. Ook vanuit de dak- en thuislozensector komen regelmatig mensen met dit profiel in OCMW rusthuizen terecht.
- Bij de jongere rusthuisbewoners vinden we ook mensen met een psychische/psychiatrische problematiek of handicap, komende van andere instellingen die hen niet (meer) kunnen helpen of van thuis, bijvoorbeeld na het overlijden van hun ouders.

In vele gevallen blijkt de een ziekenhuisopname bvb. na een val of voor een ingreep, het beslissend moment waarop tot verhuis naar een rusthuis wordt besloten, op aandringen van artsen of familie of door de sociale diensten. Alleen wonen, sociaal isolement, cognitieve problemen maar ook het gebrek aan adequate opvangmogelijkheden of huisvestingsproblemen zijn daarbij vaak beslissend. Alternatieven voor een opname zijn te weinig gekend en voorhanden, het organiseren van zorg en ondersteuning zodat de persoon thuis kan blijven wonen is erg tijdrovend, ook al geeft de betrokkene hier zelf de voorkeur aan.

➤ Thuiswonende ouderen

Naast de residentiële ouderenzorg staat de thuiszorg, bedoeld om thuiswonende ouderen te ondersteunen in het dagelijkse leven en de nodige zorg aan huis te verlenen. Diensten voor gezinszorg bieden huishoudelijk hulp, psychosociale ondersteuning, schoonmaakhulp of persoonsverzorging. Deze diensten zijn betalend, met verschillende uurtarieven voor diensten erkend door GGC, Cocof of Vlaamse Gemeenschap. De thuiszorg heeft een belangrijke rol in de ondersteuning van ouderen maar ook mensen met psychische problemen en / of een handicap. De tendens naar minder institutionalisering en meer inclusiviteit vergroot de rol van de reguliere thuiszorg ten aanzien

van deze doelgroepen. Gezien de tekorten in Brussel aan gespecialiseerde opvang is een adequate begeleiding van deze doelgroepen in hun thuissituatie onontbeerlijk.

Belangrijk om te vermelden zijn de lokale dienstencentra die - volgens het Vlaams woonzorgdecreet – de opdracht hebben om thuiswonende ouderen en kwetsbare buurtbewoners te ondersteunen, hun zelfzorgvermogen en sociaal netwerk te helpen versterken. In Brussel zijn er 19 erkende lokale dienstencentra of antennes, gespreid over 17 gemeentes. De andere Brusselse overheden – GGC en Cocof – kennen dergelijke werkvorm niet, hoewel er sinds kort wel enkele dagcentra die en enigszins gelijkaardige rol vervullen, en ook enkele gemeenten en stad Brussel buurt- en ontmoetingscentra voor senioren inrichten.

➤ Zorgwonen voor oudere dak- en thuislozen

Onder de dak- en thuislozen bevinden zich ook oudere 60-plussers. Het gaat zowel om dak- en thuislozen die zich al jaren in deze situatie bevinden en intussen een zeker leeftijd hebben bereikt, dan wel mensen die op latere leeftijd dak- of thuisloos zijn geworden.

Mensen die op straat hebben geleefd worden vroeger ‘oud’ (vieillessement prématuré) als gevolg van de zware leefomstandigheden, , niet behandelde ziektes, verslavingen,... De gezondheidsproblemen van (oudere) daklozen zijn legio: mentale problemen, hart- en vaatziekten, huidletsels, longaandoeningen,

Zoals aangegeven mag elke persoon vanaf de leeftijd van 60 jaar in een Brussels- GGC erkend rusthuis verblijven, ongeacht de graad van zorgbehoefte. Ook dak- en thuislozen hebben in principe het recht om er adequate huisvesting en zorg te krijgen.

We zagen reeds dat in situaties waarbij er sprake is van isolement en de betrokkene geen netwerk of familie heeft om op te steun, sneller tot opname in een rusthuis overgegaan omdat het organiseren van thuiszorg moeilijk en tijdrovend is. Ook (ex)dak- en thuislozen zullen ongetwijfeld via dergelijke ‘sociale plaatsing’ in een rusthuis terecht komen.

Een ondersteuningsvorm als ‘begeleid wonen’ voor ouderen’ bestaat vandaag als dusdanig niet. Nochtans

Wel zijn er in het Brusselse verschillende collectieve woonprojecten voor ouderen met een minimum aan begeleiding of ondersteuning. We denken hier aan de Abbeyfieldhuizen, Versailles Seniors, Andromée of het maisonBilobaHuis. Sommige projecten richten zich tot een gemengd of intergenerationeel publiek. De inventaris van collectieve woonprojecten met sociaal oogmerk noteert echter geen woonvormen voor oudere dak- en thuislozen in Brussel²⁸. Projecten in ontwikkeling om in het oog te houden zijn evenwel:

- LAZAR asbl : woningen en collectief woonproject voor ex-daklozen en vrijwilligers, met conciërge-gezin.
- Project Tissage – OCMW Brussel : assistentiewoning voor thuisloze mannen, tussenstap van straat naar het woonzorgcentrum (nog niet operationeel)

In Frankrijk boog een werkgroep zich over het thema van de oudere dak- en thuislozen. Het afsluitend rapport “quel hébergement pour les personnes sans abris vieillissantes” (EHEPS, 2014) concludeert dat

²⁸ Rapport en cahier ‘collectieve woonvormen’ in opmaak, verwacht eind 2021 – begin 2022

de toename van het aantal oudere daklozen noopt tot aangepast maatregelen en opvangstructuren. De voornaamste drempel om oudere daklozen te huisvesten in de reguliere structuren is wellicht het feit dat ze getekend zijn door hun jarenlang verblijf op straat. Dit leven in de marge van de samenleving maakt een integratie heel erg moeilijk, zelfs onmogelijk. De oudere dakloze valt tussen de plooiën van de bestaande structuren in de geestelijke gezondheidszorg, de gehandicaptensector of de ouderenzorg. Er zijn meer creatieve, transversale oplossingen nodig op het kruispunt van deze actoren. Als mogelijke piste wordt verwezen naar een onthaalhuis (maison relais) gelinkt aan een woonzorgcentrum dat zich specifiek op deze doelgroep richt. Ook vorming van professionals in de ouderenzorg m.b.t. 'atypische' profielen (daklozen, instellingenverlaters of mensen met verslavingsproblemen) kan er toe bijdragen dat ze beter gewapend zijn om extreem kwetsbare doelgroepen op te vangen. We lazten eerder al dat dit gebrek aan kennis ook een van de redten is waarom het beschut wonen moeilijk de duren opent voor het daklozenpubliek.

Dergelijke aanpak kennen we reeds in de uitwisseling tussen de ouderenzorg en gehandicaptenzorg met het project Zonar dat ontstond vanuit de vaststelling dat onder de bewoners van Brusselse woonzorgcentra (RVT's) ook jongere personen met ene handicap bevonden die evenwel niet de gepaste omkadering en ondersteuning kregen.

2.3.3 Sector personen met een handicap

Zie: Personen met een handicap in Brussel, situatieanalyse 2020 ; Kenniscentrum WWZ en VUB (Duppen, Holtackers, Vanmechelen, De Donder, & Teugels, 2021)

Personen met een handicap kunnen in België beroep doen op een reeks van tegemoetkomingen, tussenkomsten en hulpvormen. Niet iedere persoon met een handicap kan (automatisch) aanspraak maken op deze incentives. In sommige gevallen moet de persoon specifieke stavingsdocumenten kunnen voorleggen zoals medische verslagen of een erkenning als persoon met een handicap. Of ze moeten voldoen aan bepaalde inkomensvoorwaarden, jonger zijn dan 65 jaar enz.

De handicap-specifieke zorg en ondersteuning is verder aan voorwaarden onderworpen en wordt in Brussel geregeld door de drie gemeenschappen, met elk eigen regels, systeem en aanbod. Brusselaars met een handicap kunnen zich naar keuze richten tot:

- **De Vlaamse Gemeenschap**, via het VAPH (Vlaams agentschap voor personen met een handicap). Sinds 2016 werkt Vlaanderen met een systeem van persoonsvolgende financiering, waarbij de middelen voor zorg en ondersteuning rechtstreeks aan de persoon met een handicap worden toegekend die deze 'vrij' kan besteden in een door Vlaanderen erkende 'vergunde aanbieder'. Het bedrag varieert i.f.v. noden en zorgzwaarte. Om hier toegang tot te krijgen moeten mensen met een handicap een complexe procedure en lange wachttijd doorlopen. Een aanvullend systeem van rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH) moet toelaten om mensen met een *vermoeden van handicap* – en dus (nog) geen erkenning of budget hebben - toch, zij het beperkt, beroep te laten doen op het begeleidingsaanbod. Brusselaars die aangesloten zijn bij de Vlaamse sociale bescherming (VSB) en aan de voorwaarden voldoen, kunnen ook kiezen voor een forfaitair zorgbudget voor mensen met een handicap van 300 euro per maand, waarmee ze afstand doen van de mogelijkheid op PVF.

Door het loslaten van de instellingenfinanciering zijn de Vlaamse voorzieningen niet langer specifiek erkend voor een specifieke werkvorm of doelgroep. Alle VAPH diensten zijn nu

vergunde zorgaanbieders die eender welke begeleidingsvorm mogen aanbieden voor eender welke doelgroep. Het is de persoon met het persoonsvolgend budget die zelf bepaalt of de organisatie een adequaat antwoord kan bieden op zijn zorgvraag.

Capaciteit en rechthebbenden PVF en RHT - volwassenen - VAPH

2019	Aanbod VAPH	Gebruikers		
		Budgethouders PVF	Gebruikers RTH	
Woonvoorziening	168	162	Verblijf, dagopvang en begeleiding	15
Dagopvang	102	36	Dagopvang en begeleiding	65
Praktische steun en mobiele begeleiding	n.b.	84	Enkel begeleiding	282
Totaal				362

Vergunde aanbieders PVF & RechtstreeksToegankelijk Hulp volwassenen:

	Aanbod	Doelgroep	Locaties Brussel
Ado Icarus	ADL-diensten	Personen met fysieke beperking	N-O-Heembeek
De Ark	Dagbesteding	Volwassenen met verstandelijke beperking	
Centrum Ambulante Diensten CAD	Studio's met huurbegeleiding, dagbesteding, ambulante begeleiding, trajectbegeleiding	Personen met verstandelijke beperking	Anderlecht, Laken
Hubbie	Dagactiviteitencentra (3), groepswoningen en appartementen, mobiele begeleiding	Volwassenen met verstandelijke beperking met eventueel bijkomende problematiek	Sint-Gillis, Brussel-centrum, Anderlecht, Laken
Ebisu	Activiteiten en begeleiding	Doven en slechthorenden	Evere
MPI Sint Franciscus	Woonondersteuning, mobiele begeleiding,	Personen met verstandelijke beperking	
KI Woluwe	Thuisbegeleiding	Doven en slechthorenden	St-L-Woluwe
Zonnelied	Woonondersteuning, begeleid werken <u>Zonar</u> : samenwerking met woonzorgcentra bij vermoeden van handicap of NAH (niet aangeboren hersenletsel)	Volwassenen met verstandelijke beperking	Molenbeek

- **de Franse Gemeenschapscommissie (Cocof)** via de PHARE. De Phare is de grootste aanbieder van handicap specifieke zorg en ondersteuning, het subsidieert en coördineert dagcentra, verblijfscentra, diensten voor hulpverlening bij activiteiten in het dagelijkse leven en diensten voor begeleid wonen. Deze diensten richten zich tot Brusselaars met een erkenning van handicap door de PHARE. Om hiervoor in aanmerking te komen moeten ze jonger zijn dan 65 op het moment van de aanvraag.

Aanbod voor volwassenen met een handicap - PHARE

2018	Aantal diensten	Capaciteit
Woonvoorziening	21	424
Dagopvang	20	154
Mobiele begeleiding	21	n.b.

Enkel voor personen met een zware of dringende zorgnood waarvoor geen gepast ondersteuning kon worden gevonden is er een centrale wachtlijst. Deze mensen kunnen in afwachting aanspraak maken op gezinsbegeleiding, financiële tussenkomst voor vrijetijdsbesteding, een dag- of verblijfscentrum. Verder heeft elke instelling haar eigen wachtlijst en kan eenzelfde persoon zich op meerdere wachtlijsten plaatsen.

- **de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie** – Iriscare beheert de instellingen die niet tot de Franse of Vlaamse gemeenschap behoren. Ook zij subsidiëren en erkennen voorzieningen en diensten zoals dagcentra, verblijfscentra, diensten voor hulpverlening bij activiteiten in het dagelijkse leven en diensten voor begeleid wonen voor personen met een handicap. Om hierop beroep te kunnen doen moet de persoon erkend zijn als persoon met een handicap door de GGC, PHARE, VAPH of FOD, en een aanvraag indien bij de GGC.

Aanbod voor volwassenen met een handicap – GGC-Iriscare

2018	Aantal diensten	Capaciteit
Woonvoorziening	6	127
Dagopvang	13	207
Mobiele begeleiding	7	111
ADL ondersteuning	5	72

Een helder beeld schetsen van de sector voor personen met een handicap is niet eenvoudig, wegens gebrek aan eenduidige cijfers en referentiekaders.²⁹ Toch wijzen bovenstaande cijfers op een krapte in het aanbod. Brussel kampte jaren met een historische zorgachterstand op vlak van aanbod (voorzieningen en initiatiefnemers) voor personen met een handicap. De ingewikkelde procedures dragen er verder toe bij dat veel Brusselaars met een handicap wellicht niet de gepaste zorg en ondersteuning krijgen.

De vaststelling dat slechts een beperkt aantal Brusselaars recht of uitzicht heeft op een persoonsvolgend budget heeft Brusselse VAPH partners uitgedaagd om hun dienstverlening en aanbod continu aan te passen. Zo kiezen vergunde zorgaanbieders in Brussel er meer en meer voor om, via het

²⁹ Er loopt momenteel een uitgebreide studie over de sector voor personen met een handicap van GGC en Cocof

systeem van RTH, in te zetten op een meer genormaliseerd, inclusiever en laagdrempeliger aanbod. Ze werken daarvoor samen met andere welzijnspartners zoals het CAW, onthaalhuizen in de dak- en thuislozensector, kinderdagverblijven. De RTH kan snel en flexibel worden ingezet, en meer personen worden ondersteund in de omgeving waar zij verblijven.

Aan Franstalige kant wil ook de COCOF met het inclusiedecreet van 2014 een omslag maken in de sector. De basisgedachte is de inclusie van personen met een handicap op alle domeinen van het maatschappelijk leven. Personen met een handicap moeten de mogelijkheid hebben om vrij te kiezen tussen gespecialiseerde voorzieningen voor personen met een handicap enerzijds en diensten die zich richten naar de brede bevolking anderzijds. Elk vorm van uitsluiting en segregatie moet worden tegengegaan. Personen met een handicap moeten het recht hebben om net als iedereen te leven in de samenleving, met de hulp en ondersteuning die ze wensen en nodig hebben. Dit principe betreft zowel toegang tot huisvesting, vrijetijdsactiviteiten en onderwijs als gezondheidszorg. Deze inclusieparadigma vergt een omslag waarbij zich de vraag stelt of de sector maar ook sommige kwetsbare en jarenlang gemarginaliseerde groepen er klaar voor zijn.

2.3.4 Niet-erkende opvangstructuren

Naast de beschreven erkende voorzieningen, die hun grondslag voor hun functionering en financiering vinden in overheidsregelgeving, hebben zich over de jaren heen in Brussel tal van opvangstructuren ontwikkeld die niet (meer) als erkende voorziening opereren. Deze niet-erkende opvangstructuren (NEOS) huisvesten een bijzonder kwetsbaar publiek huisvesten dat vaak tussen de mazen van het net valt: sociaal kwetsbaren, niet ziek genoeg voor een opname in psychiatrisch ziekenhuis, te jong voor het rusthuis, te ontregeld voor beschut wonen ... Heel vaak gaat het om mensen die verschillende problematieken cumuleren zoals dakloosheid, verslaving, gevangenisverleden, handicap, mentale problemen ... Deze opvanghuizen – zowel commerciële initiatieven als vzw's worden niet erkend of gesubsidieerd door publieke overheden en zijn zodoende niet onderworpen aan de kwaliteitseisen en inspecties. Sommigen ontwikkelen goede praktijken, maar anderen werkingen zijn zorgwekkend in termen van inbreuken op en zelfs misbruik van mensen en hun eigendommen (AMA, sd). Het zijn vaak de enige waar dit uiterst kwetsbaar publiek zijn toevlucht vindt (Alter Echos, 2016). De omkadering is er doorgaans minimaal, zonder de daartoe opgeleide medewerkers. Tijdens de laatste daklozentelling van 2020 werden 335 mensen in NEOS geteld, dit is 6% van de getelde dak- en thuislozen. In 2018 werden er 475 of 12% van de dak- en thuislozen geteld. Deze daling is vooral toe te schrijven aan de gedeeltelijke sluiting van een NEOS voor renovatiewerken. (Horvat & Striano, 2021)

De GGC ordonnantie van 2018 kondigt aan niet meer te tolereren dat de opvang van personen in grote sociale kansarmoede gebeurt zonder enige vorm van kwaliteitscontrole of verantwoording en de uitbating van opvangstructuren zonder erkenning te zullen verbieden. De verplichte erkenning als onthaalhuis komt er na een verleden van uitbuiting van een kwetsbaar publiek door opvangstructuren met ondermaatse kwaliteit. Welke gevolgen zal deze bepaling hebben voor de huidige NEOS die behoorlijk werken en waar de sector naar doorverwijst, bij gebrek aan alternatieven? Wat ook met organisaties zoals Poverello die op autonomie staan en niet willen erkend of gesubsidieerd worden?³⁰

³⁰ Gesprek Birger Blancke 04/02/21

3 Blik op Vlaanderen: keuze voor woongericht beleid

3.1 Dak- en thuislozen in Vlaanderen

Tot voor kort werd enkel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een tweejaarlijkse (straat)telling gedaan van de dak- en thuislozen (zie 3.1). In opdracht van de minister van Welzijn voerde het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin in 2014 wel een eerste nulmeting van dak- en thuislozen aan de hand van meting in de winteropvang van Vlaanderen, de thuislozenzorg van de CAW's, de doorgangswoningen van de OCMW's en de vorderingen tot uithuiszettingen van de OCMW's. In de periode van 15/1 tot 15/2/2014 werden toen 711 volwassenen en 53 kinderen in de winteropvang geregistreerd en 3019 volwassenen en 1675 kinderen in de thuislozenzorg van de CAW's en de doorgangswoningen van de OCMW's. Bijna 600 werden tijdens de bevragsperiode met uithuiszetting bedreigd. Deze cijfers zijn echter een onderschatting van de problematiek gezien verschillende categorieën van dak- en thuislozen, waaronder de straatbewoners, hierin niet werden meegerekend;

Om in Vlaanderen en Wallonië een meer genuanceerd zicht te krijgen op het aantal en profiel van de dak- en thuislozen, werd in 2020 door onderzoekers van de LUCAS- KULeuven en ULLiège (en met de steun van de Koning Boudewijnstichting) een telling gedaan in de provincie Limburg en de steden Gent, Leuven, Aarlen en Luik, dit in samenwerking met lokale besturen en talrijke diensten, instellingen, verenigingen en vrijwilligers.

De telling toont duidelijk dat dak- en thuislozen geen louter grootstedelijk fenomeen is, want in kleinere steden bevinden zich mensen in situaties van dak- en thuisloosheid (Hermans & Italiano, 2021). In Limburg werden 1.217 dak- en thuisloze personen geteld, waarvan 932 volwassenen en 285 minderjarige kinderen. Kenmerkend zijn niet zozeer het verblijf op straat (37 volwassenen) of in de noodopvang (11 volwassenen), maar wel het tijdelijk verblijf bij familie of vrienden. Deze zogenaamde 'sofasurfers' vormden de grootste categorie bij de volwassenen (35%). In Gent (1.873 dak- en thuislozen) en Leuven (565 dak- en thuislozen), vormden de sofasurfers de grootste groep: 38% van de volwassenen en 32% van de kinderen verbleven er bij familie of vrienden. De dak- en thuisloze kinderen (90) in Leuven verbleven meestal in een onthaalhuis (40%) of werden met uithuiszetting bedreigd (27,5%). In Gent verbleven de meeste kinderen (401) bij familie of vrienden (32%) of in de opvang (30%).³¹ In Vlaanderen werden verder een aanzienlijk aantal personen geteld die langer dan nodig in een instelling verblijven.

³¹ [2021_SansAbrisme_InfoficheGent_NEW.pdf](#); [2021_SansAbrisme_InfoficheLimburg_____\(1\).pdf](#); [2021_SansAbrisme_InfoficheLeuven_DEF.pdf](#)

3.2 Beleidsmaatregelen

- Decreet algemeen welzijnswerk (2009) (zie 3.2.4)
- Vlaams actieplan ter bestrijding van armoede
- Vlaams Woonbeleid

3.2.1 Algemeen welzijnswerk

Zie deel 2.2.4

3.2.2 Vlaams Actieplan ter bestrijding van armoede (2020)

Al in 2002 drongen organisaties die met daklozen werken aan op een Vlaamse strategie tegen thuisloosheid³². Dit leidde in 2004 tot een resolutie van het Vlaams Parlement die de Vlaamse regering aanporde om een globale aanpak tegen thuisloosheid te ontwikkelen. Het was lang zoeken naar een beleidsbasis om dat waar te maken. Pas na tien jaar werd die gevonden in het Vlaams actieplan armoedebestrijding. De ministers van wonen en welzijn engageerden zich om er werk van te maken. uit: <https://sociaal.net/achtergrond/vlaams-actieplan-wil-thuisloosheid-terugschroeven/>

Het ‘Globaal plan dak- en thuisloosheid 2017-2019’ ambieerde op vlak van thuislozenzorg een paradigmashift door het beperken van de residentiële opvang tot het minimum en meer in te zetten op woongerichte oplossingen, gekoppeld aan ambulante woonbegeleiding. Hoewel deze omslag met enthousiasme werd onthaald, waarschuwde de sector om niet te hard van stapel te lopen, en in voldoende opvang te blijven investeren (Lescrauwaet, 2018). Men moet daarom zeer omzichtig omgaan met reconversies die het aantal opvangplaatsen zouden kunnen verminderen. De thuislozenzorg is immers het allerlaatste opvangnet. Daarna rest enkel nog de straat (Lescrauwaet, 2019)

De actuele Vlaamse ambities in het bestrijden van dak- en thuisloosheid vinden we in het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2020-2024 (VAPA)³³. Actie 7.5.8 in de doelstelling ‘*De Vlaamse overheid zet in op een kwaliteitsvolle, leefbare en gezonde omgeving voor iedereen*’ bevat het engagement om tot een actieplan ter voorkoming en bestrijding van dak- en thuisloosheid te komen. De aanpak van dak- en thuisloosheid staat of valt onder andere bij een geïntegreerd beleid. Daarom is het belangrijk dat de opmaak van een plan van aanpak beleidsdomein overschrijdend gebeurt.

Op 18 december 2020 werd het nieuw **actieplan ter voorkoming en bestrijding van dak- en thuisloosheid 2020-2024** op de Vlaamse Regering gebracht. Het vormt een bijlage bij het VAPA. De doelstellingen staan als volgt geformuleerd:

- het verminderen van het aantal uithuiszettingen: de maatregelen die hiervoor naar voren worden geschoven - inzetten van huurpremies en huursubsidies, betere toewijzing en

³² Van Menxel, G., Lescrauwaet D., Serrien L. (2002), Thuisloosheid in Vlaanderen. Profiel, visie en krijtlijnen voor een globale strategie, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (2002)

³³ <https://www.departementwvg.be/welzijn-en-samenleving/welzijnswerk/dak-en-thuisloosheid>

begeleiding in sociale huisvesting - zijn gewestelijke bevoegdheden en gelden enkel voor het Vlaams grondgebied. Het Vlaamse beleid is wat dit betreft niet van toepassing in Brussel;

- het vermijden van dak- en thuisloosheid bij jongeren door een betere afstemming tussen de hulpverlening voor volwassenen en de jeugdhulp;
- een daling van het aantal dak- en thuislozen door een beter toegankelijke woningmarkt en een uitgesproken keuze voor de Housing First methodiek;
- een geïntegreerde aanpak van het dak- en thuislozenbeleid dankzij gebiedsdekkende, bovenlokale netwerken waar lokale besturen, woonactoren en welzijns- en gezondheidsactoren (bovenlokaal) hun inspanningen op elkaar kunnen afstemmen.³⁴ (Schriftelijke vraag nr 41 CAW's - hulpverleningsaanbod voor personen met een woonproblematiek).

Met het globaal plan dak- en thuisloosheid beoogt de Vlaamse Regering een globale aanpak van dak- en thuisloosheid, geënt op de 5 strategische doelstellingen geformuleerd door FEANTSA:

1. Geen straatslapers bij gebrek aan opvang;
2. Geen lang verblijf in opvang bij gebrek aan doorstroommogelijkheden naar (begeleid) wonen;
3. Geen ontslag uit een instelling zonder nazorg en oplossing voor woonsituatie;
4. Geen uithuiszetting bij gebrek aan begeleidings- en huisvestingsmogelijkheden;
5. Terugdringen thuisloosheid jongvolwassen

³⁴ (Schriftelijke vraag nr 41 CAW's - hulpverleningsaanbod voor personen met een woonproblematiek, 2019). (

4 Blik op Wallonië: traditie van onthaalhuizen

4.1 Dak- en thuislozenproblematiek

“In Wallonië kreeg het Institut wallon de l'évaluation de la prospective et de la statistique (IWEPS) opdracht om samen met de 'Relais sociaux' (sociale contactpunten die de dienstverlening aan personen in grote armoede coördineren) de dakloosheid te meten. Een eerste geharmoniseerde data-inzameling bij de partners van de 'Relais sociaux' had plaats in 2012. In 2018 werden 5.134 personen in centra voor noodopvang geregistreerd. (bron: IWEPS, Hébergement d'urgence, fiche 1004-REL.SOC, 01/12/2019).

Van de 5.134 personen die in 2018 geregistreerd zijn in centra voor noodopvang, maken mannen de meerderheid uit (80,5 %). De meeste gebruikers van de noodopvang zijn jong. Bij de vrouwen is 18,8 % tussen 18 en 24 jaar; bij de mannen 16,0 %. De meeste gebruikers van de centra voor noodopvang zijn alleenstaand zonder kinderen (83,5 %). De helft van de personen (50,7 %) heeft geen inkomsten; iets minder dan de andere helft (46,1 %) leeft voornamelijk van sociale uitkeringen. (bron: IWEPS, Hébergement d'urgence, fiche 1004-REL.SOC, 01/12/2019)” uit: [cijfers daklozen.pdf \(armoedebestrijding.be\)](#)

De dak- en thuislozentelling van 2020 in Luik, uitgevoerd door de Universiteit van Luik geeft een ander beeld dan de gelijktijdige telling in Vlaanderen (Leuven, Limburg en Gent, zie 4.1). In Luik werd de meerderheid van de 422 dak- en thuislozen aangetroffen in de opvangstructuren (114) zoals onthaalhuizen of transithuizen. Daar werden de meeste kinderen geteld, vaak kinderen van vrouwen die het slachtoffer zijn van partnergeweld. De verborgen dak- en thuisloosheid van personen die verblijven bij familie of vrienden kon veel minder dan in Vlaanderen worden vastgesteld. De dreigende uithuiszettingen waren in Luik (5) veel minder aan de orde. Verslavings- en psychische problemen zijn prominent aan de orde. Meer dan een op vier (27%) is bovendien al meer dan 2 jaar dak-of thuisloos en voldoet zodoende aan de criteria van Housing First (In Gent vertegenwoordigde zij 17% van de populatie, zie 4.1).

4.2 Beleidsmaatregelen

Code wallon de l'action sociale et de la santé (2011)

- Accueil, hébergement et accompagnement des personnes en difficulté sociales
 - o maisons d'accueil (+ accompagnement post hébergement)
 - o maisons de vie communautaire
 - o abris de nuit
 - o maison d'hébergement de type familial
- Relais sociaux
 - o Housing-First

Code wallon du logement et de l'habitat durable (2012)

- Accompagnement social en logement

4.2.1 Onthaal, opvang en begeleiding

Wallonië omvat de **Code wallon de l'Action sociale et de la Santé** (CWASS)³⁵ van 31/12/2011 het geheel van de regelgeving op vlak van welzijn en gezondheid van toepassing op het Waalse grondgebied.

De opvang en begeleiding van dak- thuislozensector wordt geregeld onder titel II "l'accueil, l'hébergement et l'accompagnement des personnes en difficultés sociales"³⁶. Hoewel de werkvormen duidelijk verwijzen naar de dak- en thuislozen, wordt de doelgroep als dusdanig niet benoemd. Wel is sprake van personen met sociale moeilijkheden (personnes en difficultés sociales) omschreven als: «*les majeurs, les mineurs émancipés, les pères mineurs, les mères mineures et les mineures enceintes, caractérisés par une fragilité psychosociale ou matérielle, et se trouvant dans l'incapacité de vivre de manière autonome, ainsi que les enfants*». Voor hen zijn er verschillende vormen van ondersteuning mogelijk.

- Maison d'accueil (onthaalhuizen): collectief verblijf en begeleiding van minstens 10 personen in sociale moeilijkheden, beperkt in tijd. Deze opvangstructuur is het best uitgebouwd over het Waals grondgebied en heeft het meest voordelige subsidiekader. Belangrijkste doelstelling is om de persoon die er onderdak krijgt te begeleiden naar autonomie. Het verblijf in een onthaalhuis is beperkt in tijd. Een erkend onthaalhuis kan een aanvullende erkenning bekomen voor de begeleiding van (jonge) kinderen, van vrouwen die het slachtoffer zijn van familiaal geweld, voor crisisopvang of als dienst voor na-begeleiding (accompagnement en post-hébergement).³⁷
- Maisons de vie communautaire (gemeenschapshuizen): collectief verblijf en begeleiding gedurende langere duur van personen die eerder in een onthaalhuis³⁸ verbleven. De gemeenschapshuizen vormen een aanvulling op de onthaalhuizen en zijn bedoeld voor personen

³⁵ [Code réglementaire wallon de l'action sociale et de la santé \(CRWASS\) \(wallonie.be\)](http://www.wallonie.be)

³⁶ Titel II code vervangt het vroegere "Décret relatif à l'accueil, l'hébergement et l'accompagnement des personnes en difficultés sociales" van 12 februari 2004

³⁷ Rapport sectoriel AMA Wallonie - 2020

³⁸ erkend ikv van deze code of door een andere overheid : Vlaamse Gemeenschap, Duitstalige Gemeenschap,, GGC, COCOF of buurland.

voor wie de beperkte opvangduur in een onthaalhuis onvoldoende is. Meestal leunen deze werkingen dicht aan tegen de onthaalhuizen, mede omdat de subsidie en omkadering beperkter is. Merk op dat er niet meer dan 3 personen ouder dan 60 in een 'maison communautaire' mogen verblijven (leeftijd bij opname). Bewoners dragen tot maximum 2/3 van hun inkomen financieel bij voor kost en inwonen.

- Abris de nuits (nachtopvang): bieden onvoorwaardelijke noodopvang aan daklozen, die er de nacht kunnen doorbrengen en georiënteerd worden naar aangepaste structuren. Hoewel al ingeschreven in het decreet sinds 2004, worden er pas sinds 2017 subsidies toegekend.
- Maisons d'hébergement de type familial³⁹: huisvesting van max 10 personen in sociale moeilijkheden, beperkt in tijd. Ook particulieren kunnen een erkenning aanvragen. Er is geen omkaderingsnorm noch financiering voorzien voor deze opvanghuizen.

(Turco, Vanhessen, & Farchakh, 2020)

Onthaalhuizen en na-begeleiding

De onthaalhuizen zijn zogenaamde generalistische diensten die zich toeleggen op het onthaal van mensen die een problematische huisvesting als gezamenlijk kenmerk hebben. De achterliggende profielen en problemen zijn echter net zo talrijk als de mensen die er worden onthaald. Generalistische sociale steun vereist dat je een 'manusje van alles' bent. Het gaat erom mensen te ondersteunen bij het oplossen van hun problemen zodat ze een zekere autonomie verwerven of herwinnen. De onthaalhuizen hebben elk een eigen pedagogische aanpak en eigen publiek, dat in de loop der jaren steeds diverser werd. Zo ontwikkelden zich een gevarieerd palet van onthaalhuizen, met eigen accenten en cliënten, gaande van louter onderdak bieden aan geïsoleerde volwassenen, studio wonen voor koppels en gezinnen, vluchthuizen voor vrouwen die slachtoffer zijn van geweld, opvang en opvoedingsondersteuning aan minderjarige ouders, en – steeds meer, de begeleiding van jongvolwassenen.

De veelheid van problematieken waarmee de gebruikers geconfronteerd worden - (geestelijke) gezondheid, verslaving, intra-familiaal geweld, overmatige schulden, niet-toegang tot rechten ... noopt de onthaalhuizen tot meer specialisatie of samenwerkingen met andere sectoren. De opvolging van deze problemen kan na verblijf in een onthaalhuis (post hébergement) desgevallend voortgezet worden als individuele woonbegeleiding (suivi individualisé en logement).

Het belang van een voortgezette woonbegeleiding na verblijf in een onthaalcentrum werd al langer onderschreven en is geen nieuw gegeven. De vraag naar 'wat nadien' stelt zich sinds het ontstaan van de onthaalhuizen. Het beëindigen van een verblijf in een onthaalhuis luidt immers een nieuwe periode van kwetsbaarheid in het levensparcours van dak- en thuislozen, waarop de betrokkenen zo goed mogelijk moet worden voorbereid. De sector pleitte daarom sinds lang voor een structurele erkenning van een voortgezette, sociale begeleiding om een abrupte breuk met de omkadering van het onthaalhuis en een terugval in dakloosheid te vermijden.

In Wallonië wordt deze **suivi post-hébergement**⁴⁰ (na-begeleiding) als bijkomende werkvorm voor onthaalhuizen erkend in 2004 en gesubsidieerd sinds 2009. Op die manier wordt een reeds lange

³⁹ Enkel de Waalse regelgever voorziet deze vorm van tijdelijk opvang. Er is voorts weinig informatie over te vinden.

⁴⁰ AMA rapport sectoriel Wallonie 2020, p 20-21

bestaande praktijk geformaliseerd en geprofessionaliseerd. Erkende diensten voor na-begeleiding krijgen een forfaitaire subsidie van € 20.000. Hiervoor moeten ze aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo moet de woonbegeleiding mogelijk zijn voor elke persoon die in een onthaalhuis verbleef, er moeten simultaan minstens 20 gezinnen door het onthaalhuis worden begeleid, ze moeten deel uitmaken van een lokaal opvang netwerk 'relais sociaux' én kan per arrondissement slecht één onthaalhuis gesubsidieerd worden als dienst woonbegeleiding. De na-begeleiding is bovendien niet onvoorwaardelijk, maar kadert in een contractuele relatie tussen de gebruiker en de voorziening, met het oog op de re-integratie.

De sector stelt dat de middelen die hier tegenover staan onvoldoende zijn om aan iedereen een kwaliteitsvolle begeleiding te kunnen bieden; zeker wanneer deze voortduurt in de tijd. In heel wat situaties loopt de begeleiding over een lange periode, soms wel jaren. Dit vergt van de teams veel tijd en energie. Onthaalhuizen geven daarom vaker voorrang en voorkeur aan de ex-verblijvers waarmee ze al een vertrouwensband hebben opgebouwd, wat een positieve impact heeft op de kwaliteit van de begeleiding.

4.2.2 Relais sociaux en Housing First

De Waalse overheid erkent 'relais sociaux' als de coördinatieorganen tussen publieke en private actoren in de strijd tegen sociale uitsluiting. Deze sociale relais zetten gezamenlijke acties op rond 5 assen: de dagopvang, nachtopvang, straathoekwerk, noodhulp en het winterplan. Uit deze samenwerkingsverbanden ontstaan nieuwe dynamieken en projecten die inspelen op de veranderende noden.

Sinds 2020 zijn er 7 erkende, stedelijke Relais Sociaux (Charleroi, Liège, La Louvière, Mons-Borinage, Namur, Tournai en Verviers) met hiervoor bijkomende middelen. Binnenkort gaan 2 intercommunale Relais Sociaux van start in de provincies Waals Brabant en Luxemburg. Dit is een belangrijke doorbraak omdat hiermee erkend wordt dat deze provincies kampen met problematieken van armoede en uitsluiting en een gecoördineerde aanpak mogelijk wordt gemaakt⁴¹.

Ook de Waalse Housing First initiatieven worden via de Relais Sociaux opgezet en gefinancierd. Sinds 2014 kiest de Waalse Regering, naast de verderzetting van de onthaalhuizen, expliciet voor een re-integratie van daklozen via huisvesting en begeleiding volgens het Housing First-principe⁴².

Plan relance – projets pilote «Zéro sans-abri» 2021

Het Waals relanceplan voorziet een bedrag van 25 mio EURO voor een gecoördineerde aanpak van de dak- en thuisloosheid. *« Cette stratégie vise la création d'un observatoire du sans-abrisme, le renforcement des dispositifs Housing First/Housing Led (renforcer les équipes existantes, implémenter des équipes dans les relais sociaux qui n'en ont pas et mettre en place de nouveaux dispositifs Housing First dans les zones non couvertes par des relais sociaux) et des maisons d'accueil, ainsi que le lancement d'expériences pilotes de type « territoire zéro sans-abrisme » Pour ces expériences pilotes, il y a des expérimentations qui ont donné de très bons résultats, et donc on essaie de les amplifier très largement pour faire en sorte de faire reculer au maximum les personnes qui restent en rue, qui restent*

⁴¹ [Sans-abrisme : bientôt deux nouveaux Relais Sociaux en Wallonie - AMA](#)

⁴² [Renforcement du dispositif "Housing First" \(wallonie.be\)](#)

sans abri et pour lesquelles des solutions de relogement à court terme n'avaient d'efficacité que s'il y a un accompagnement qui peut porter parfois pendant deux ans au quotidien dans les prochains jours, premières journées, premières semaines et parfois premiers mois. C'est un travail intensif, mais qui donne des résultats sur le long terme, et c'est évidemment ce que nous essayons de mettre en place. » (antwoord van minister Morreale op parlementaire vraag, parlement Wallon, Commission de l'emploi, de l'action sociale et de la santé , 22 juin 2021)⁴³

4.2.3 Woonbegeleiding in de sociale huisvesting

De accentverschuiving die vanaf de jaren 90 wordt ingezet om niet enkel noodopvang (bed-bad-brood) als oplossing te zien voor dak- en thuislozen, maar ook in te zetten op re-integratie op lange termijn, zet de sector in beweging. Hoewel huisvesting ontegensprekelijk wordt gezien als een deel van de oplossing, groeit het besef dat er zonder sociale begeleiding geen sprake kan zijn van een geslaagde herhuisvesting op lange termijn. Dit geeft aanleiding tot de ontwikkeling van nieuwe werkvormen waaronder de '**accompagnement social en logement**' (Lelubre, 2013).

Sinds 2012 staat de woonbegeleiding '**accompagnement social en logement**' in de Waalse huisvestingscode (**Code wallon du logement et de l'habitat durable**) ingeschreven als een opdracht van de openbare huisvestingsmaatschappijen. Met het wijzigingsdecreet van 2017 werd deze bepaling van in de Waalse (art 1. 11 ter) als volgt geherformuleerd: *«l'accompagnement social : ensemble de moyens mis en œuvre par les acteurs sociaux pour aider les occupants d'un logement loué ou géré par un opérateur immobilier visant à favoriser l'accès, l'appropriation ainsi que le maintien au logement. Il se pratique de manière individuelle et/ou collective tout en préservant l'intimité en visant l'autonomie»*.

De functie van 'sociale referent' (réfèrent social) en de notie 'begeleid huishouden' (ménage accompagné) worden geïntroduceerd. De Waalse overheid erkent daarmee de noodzaak van gepersonaliseerde hulp voor bepaalde huishoudens die kampen met ontwrichtende uitsluitingsmechanismen van financiële, sociale, relationele, professionele ... aard. De sociale praktijken moeten hoofdzakelijk gericht zijn op de 'pedagogie van het wonen' in de ruime betekenis, de strijd tegen onbetaalde huur en hulp bij herhuisvesting.⁴⁴

4.2.4 Bail glissant

Evenals Brussel kent ook Wallonië een systeem van glijdende huurovereenkomst 'bail glissant', waarbij de huurovereenkomst voor woningen wordt gesloten tussen een verhuurder en een vastgoeduitbater (sociale huisvestingsmaatschappij, sociaal vastgoedkantoor, enz.) en de woning wordt onder verhuurd aan een persoon in een kwetsbare situatie. Wanneer de begeleiding beëindigd wordt en de doelstellingen ervan behaald zijn wordt de huurovereenkomst overgedragen worden aan de eindhuurder. De glijdende huurovereenkomst is aldus een integratie instrument waarbij kwetsbare personen – gefaseerd en onder begeleiding - toegang krijgen tot een volwaardig statuut als huurder.⁴⁵

⁴³ http://nautilus.parlement-wallon.be/Archives/2020_2021/CRIC/cric213.pdf

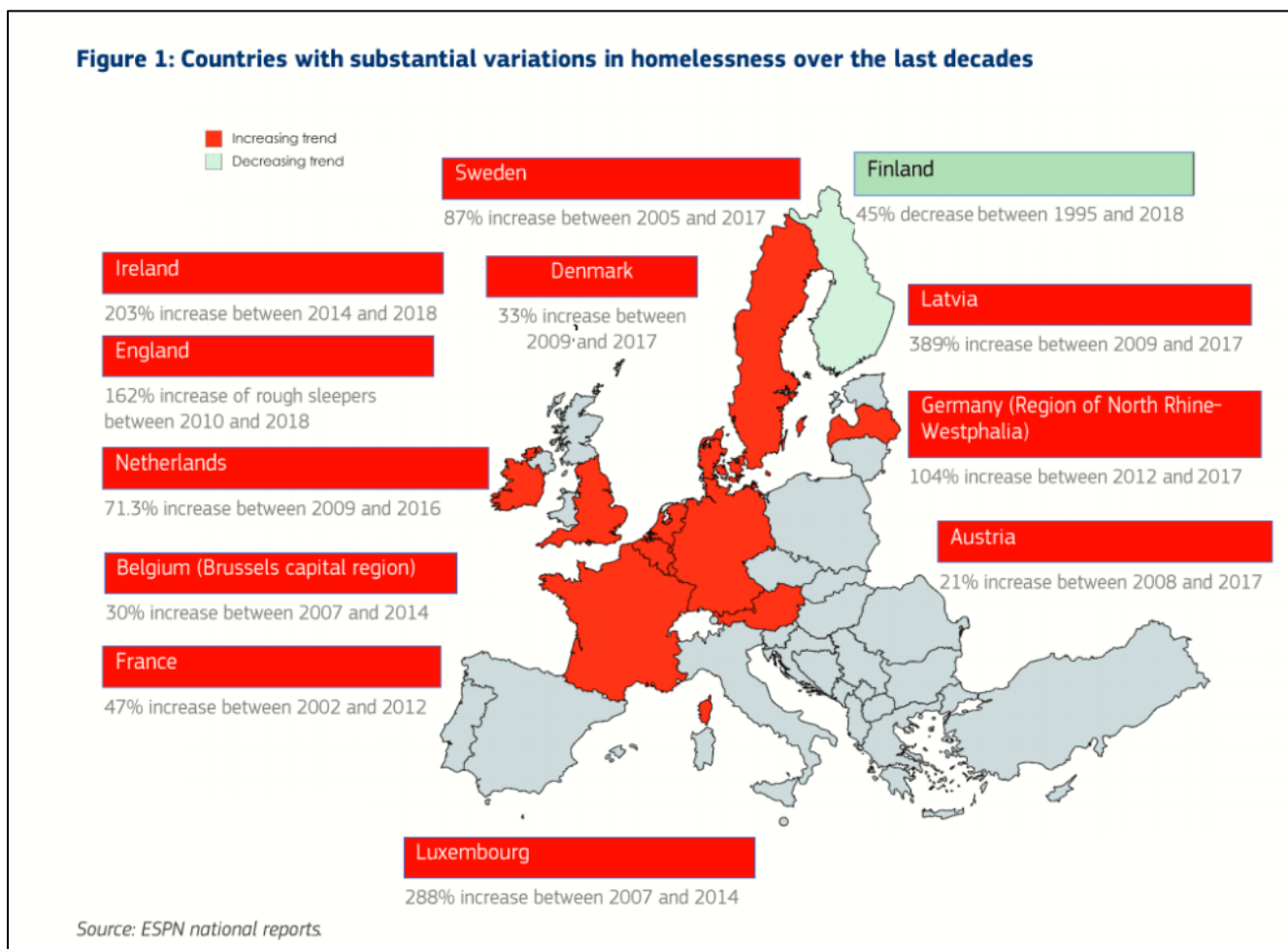
⁴⁴ [L'accompagnement social au sein des SLSP une démarche fondatrice solide pour un processus à évolution continue \(swl.be\)](http://nautilus.parlement-wallon.be/Archives/2020_2021/CRIC/cric213.pdf)

⁴⁵ https://lampspw.wallonie.be/dgo4/site_logement/bail/fiche/73

5 Blik op Europa / omringende landen

Brussel staat lang niet alleen als het gaat om een toegenomen dak- en thuislozenproblematiek. In alle Europese steden zijn er sporen van mensen zonder thuis en zijn daklozen deel geworden van de stad (Kool & Lindhout, 2020). Het European Social Policy Network (ESPN) bracht in 2019 in opdracht van de Europese Commissie een studie uit over dakloosheid in Europa en het daklozenbeleid van de lidstaten⁴⁶. Het resultaat is verre van fraai: het aantal dak- en thuislozen nam afgelopen decennia in 24 van de 28 Europese lidstaten toe.

Finland is het enige Europese land waar een uitgesproken daling kon worden opgetekend. We komen hier later nog op terug. De onderzoekers baseren zich op de rapportage van de lidstaten. Deze blijkt niet steeds volledig of coherent; de definitie van wat onder dak- en thuisloosheid wordt begrepen, is niet eensluidend en de statistieken dekken niet noodzakelijk dezelfde lading. Niettemin spreekt onderstaand beeld gebaseerd op het ESPN rapport boekdelen. Merk op dat de gegevens over België enkel betrekking hebben op de regio Brussel, waar sinds 2008 tweejaarlijks een daklozentelling plaatsvindt (2008 – 2020).

⁴⁶ ESPN reports on national strategies to fight homelessness and housing exclusion zie: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8243&furtherPubs=yes>

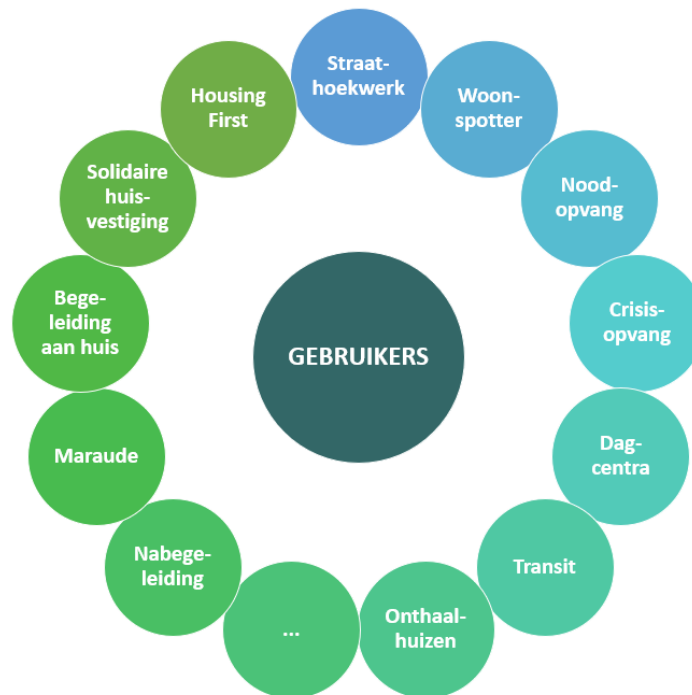
In Brussel zitten we op de wip tussen de Germaanse cultuur en het Vlaamse beleid, dat de neiging heeft om zijn blik te richten op Nederland als 'gidsland', en de romaanse cultuur die we terugvinden in het Franstalige landsgedeelte en zijn inspiratie vooral haalt uit Frankrijk. Om die redenen maken we hier een korte analyse van de kenmerken van het dak- en thuislozenbeleid in België, Frankrijk en Nederland. Deze landen bevinden overigens samen met Duitsland, Denemarken en Ierland in de kop van het peloton van de daklozenproblematiek (Kool & Lindhout, 2020). De analyse wordt aangevuld met de kenmerken van het Finse beleid dat als enig Europees land een positieve evolutie in deze strijd liet optekenen en Schotland waar de rechtenbenadering (Goris, 2015) in het oog springt.

Overzicht recente strategieën in de strijd tegen dak- en thuisloosheid – ESPN-rapport 2019

ESPN-rapport 2019	België	Nederland	Frankrijk	Finland
Recente innovaties in hulpverlening aan D&T	<ul style="list-style-type: none"> - begeleiding aan sociale huurders met psychologische problemen - Belgian Homeless Cup (voetbal) 	<ul style="list-style-type: none"> - Housing First strategie 	<ul style="list-style-type: none"> - Housing First strategie 	<ul style="list-style-type: none"> - AUNE project: creatie van 2.500 nieuwe woningen voor daklozen, meer persoonsgerichte,, preventieve en kostenefficiënte hulpverlening - NEA project: meer zichtbaarheid voor de problematiek van vrouwelijke D&T
Belangrijkste tekorten / zwakheden	<ul style="list-style-type: none"> - afwezigheid van een algemeen referentie kader over D&T - woonkost meer gestegen dan het inkomen 	<ul style="list-style-type: none"> - tekort aan sociale huisvesting, vooral in de 4 grootste steden - weinig zicht op het sociaal beleid van de gemeenten - gemeenten zetten vooral in op generalistisch sociaal werkers in, waardoor specifieke doelgroepen zoals D&T niet altijd de gepaste hulp krijgen. 	<ul style="list-style-type: none"> - lage kwaliteit van de noodopvang - te grote complexiteit van wetgeving, beleid en diensten - te grote focus op noodopvang (winteropvang) - moeizame overstap van hulp in instellingen naar ambulante hulpverlening en begeleiding 	<ul style="list-style-type: none"> - grote voorkeur voor koopwoningen waardoor er een tekort ontstaat aan betaalbare huur appartementen - 30-35% van de ex-gedetineerden komen vrij zonder zicht op aangepaste huisvesting en belanden in de dak- en thuisloosheid,
Prioriteiten voor een betere dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> - gestroomlijnde gegevensverzameling op LT - structurele en preventieve beleidsaanpak die niet alleen gericht is op de meest zichtbare groep van daklozen 	<ul style="list-style-type: none"> - Meer Housing First-initiatieven - Versterken van samenwerking tussen lokale stakeholders (gemeenten, woningcorporaties, zorgorganisaties en ngo's) 	<ul style="list-style-type: none"> - versterking van de Housing First-strategie - niet langer gebruik maken van hotelkamers voor gezinnen met kinderen - Uitbreiding toegang tot sociale huisvesting 	<ul style="list-style-type: none"> - Uitbreiding gesubsidieerde en door ARA gefinancierde flats verhogen van de huidige 20% van alle nieuwe flats tot 30% - Ondersteuning ex-gedetineerden en jongere ex-alcohol-

	<ul style="list-style-type: none"> - uitbreiding van sociale huisvesting - herverdeling van woningbestand tbv meest kwetsbaren 	<ul style="list-style-type: none"> - omslag van beschermde woonoplossingen naar zelfstandig wonen met (nieuwe) flexibele vormen van ambulante begeleiding 	<ul style="list-style-type: none"> - Openstellen huurwoningen voor vreemdelingen in verblijfsprocedure - in afwachting - Stop uitzettingen uit sloppenwijken zonder herhuisvestings-procedure 	<ul style="list-style-type: none"> of drugsverslaafde bij het vinden van onderdak - meer sociale woningen en meer betaalbare woningen voor lage inkomen - Verbetering asielprocedure en verlenen verblijfvergunning om humanitaire redenen
--	--	--	--	---

6 Strategieën in de strijd tegen dak- en thuisloosheid

(Bico-Federatie, 2019)

6.1 Preventiegericht

6.1.1 Waarom?

De afgelopen 25 jaar is in Brussel het leeuwendeel van de inspanningen en middelen gericht op tijdelijke hulp en opvang, en niet zozeer op het ontwikkelen van oplossingen die het afglijden naar dak- en thuisloosheid tegengaan (Brussels Overleg Thuislozenzorg, 2019). Het bestrijden van dak- en thuisloosheid vraagt nochtans om meer dan symptoombestrijding, *“Prevention is the best solution to tackling all kinds of problems, including homelessness. By focusing on prevention, not only will homelessness be reduced, but also the circumstances that lead to homelessness will be addressed. Mental health issues, financial problems, conflicts with landlords ... prevention is a triple win model for tenants, housing providers and society.”* (Housing Solution Platform).

Met het samenwerkingsakkoord van 12 mei 2014 inzake dak- en thuisloosheid (B.S. 2014/10/11) engageren de Belgische overheden zich om dakloosheid te bestrijden door *“te investeren in preventie en in sociale begeleiding in de leefomgeving, uithuiszettingen te voorkomen en preventief op te treden in precare persoonlijke en gezinssituaties”*.

Het vermijden dat mensen op straat belanden, bijv. naar aanleiding van een uithuiszetting, is één van de strategieën om dak- en thuisloosheid te voorkomen. Jaarlijks worden ongeveer 5.000 Brusselse gezinnen met een uithuiszetting bedreigd, in ongeveer 600 gevallen leidt het tot een effectieve uitzetting (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel, 2018). Inzake uithuiszetting in

verhouding tot de bevolking staat België op een bedenkelijke derde plaats in Europa (Serrien, 2021). Achter elke (dreigende) uithuiszetting schuilen menselijke drama's die misschien vermeden hadden kunnen worden. Niet iedereen die het risico loopt op uithuizing, verliest uiteindelijk zijn woning. Het profiel van de eerste groep 'risicolopers' is breed en heterogeen. Naarmate de procedure tot uithuiszetting verder vordert, worden de profielen van wie overblijft kwetsbaarder en dit in verschillende domeinen van het leven (gebrek aan geld, gebrek aan kennis van een van de nationale talen, laag studieniveau, gezondheidsproblemen, sociaal isolement ...) (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel, 2018).

De twee belangrijkste redenen voor uithuiszetting zijn het niet betalen van de huur (huurachterstal) en hinderlijk gedrag van de huurder (wooncultuur) (Dhoore, 2007), (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel, 2018).

Problemen met huurachterstal hebben vooreerst een financiële oorzaak, te verklaren door een combinatie van structurele factoren (tekort aan betaalbare woningen, te lage uitkeringen voor een menswaardig bestaan, trage en bureaucratische procedures); en individueel oorzaken zoals verlies van inkomen of werk; (plotse) andere kosten voor bijv. schoolmateriaal, medische kosten. Het niet betalen van de huur kan ook een uiting zijn van protest omdat de eigenaar weigert herstellingen uit te voeren of gebrek aan discipline (Dhoore, 2007). Naast de financiële aspecten speelt de sociale dimensie een rol: een gebrek aan informatie bijvoorbeeld over premies en huurtoelagen, hardnekkige misvattingen of wantrouwen tegenover overheidsinstanties, en versterkt door de kwetsbare sociale context van de gezinnen (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel, 2018).

Het 'hinderlijk' gedrag of een problematische wooncultuur van de huurder, zoals het veroorzaken van geluids- of geuroverlast, klachten inzake onderhoud enz. kan een reden tot uithuiszetting zijn, al komt het minder vaak voor. Veelal schuilt hierachter een cumul van structurele psychosociale problemen, geestelijke gezondheidsproblemen, relationele moeilijkheden, verslaving ... en de afwezigheid van een vertrouwenspersoon of hulpverlener die kan helpen om de uithuiszetting te voorkomen.

Omdat de problemen structureel zijn, wordt ervoor gepleit om deze mensen **continu te begeleiden**. Om hen te helpen hun woning te behouden (bijvoorbeeld door begeleid wonen) en om een uitzetting en het risico op verdere uitsluiting van huisvesting te vermijden (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel, 2018).

Verschillende actoren uit de sociale en juridische sector hebben specifieke en cruciale rollen om een uitzetting te vermijden en huurconflicten, die aan de bron liggen van het ontstaan van uitzettingsprocedures, op te lossen. Welzijnsorganisaties kunnen een rol spelen om de uithuiszetting te vermijden of de betrokkenen te ondersteunen, zonder een wettelijke rol in de procedure te hebben.

6.1.2 Preventieve aanpak

➤ Preventieve woonbegeleiding

In Vlaanderen hebben de CAW's de opdracht om aan preventieve woonbegeleiding te doen. CAW-medewerkers begeleiden de huurder om zijn achterliggende problemen aan te pakken en zijn sterktes verder te ontwikkelen. Dit kunnen financiële problemen zijn die leiden tot huurachterstal, maar ook woonhygiëne of samenlevingsproblemen (burenconflicten). De preventieve woonbegeleiders bieden een intensieve begeleiding door middel van huisbezoeken: ze werken aan een traject met de huurder om diens vaak complexe uitdagingen aan te pakken. Zo werken we aan een langdurige en harmonieuze

relatie tussen huurder en verhuurder. <https://wp.assets.sh/uploads/sites/430/2020/09/Preventieve-woonbegeleiding-folder.pdf>

De woonbegeleiding op de private huurmarkt gebeurt volgens het driehoeksmodel: naast de huurder en de woonbegeleider is er een derde partij is: de toeleider. De toeleider heeft een goed zicht op de situatie en stelt het woonprobleem vast, bespreekt dit met de huurder; werkt aan de bereidheid van de huurder om het probleem aan te pakken en meldt de huurder aan bij preventieve woonbegeleiding. De toeleider is bij voorkeur een sociale actor. De begeleiding is aanklampend en omvat een actieplan op maat met focus op preventie van uithuiszetting. Samen met alle betrokkenen worden doelen en evaluatiemomenten vastgelegd. De beoogde termijn om die te bereiken is 6 tot 12 maanden. Daarna wordt nazorg aangeboden i.f.v. duurzaamheid.

['Zo goed als alle cliënten die ik begeleidde hebben nog een woonst' — Verhaal — Sociaal.Net](#)

Ook in de sociale huisvesting kan (preventieve) woonbegeleiding van doelgroepen met een bepaalde problematiek aan de orde zijn. Omdat het niet tot de kerntaken van de sociale huisvestingsmaatschappijen behoort, werden hierover in 2010 afsprakenkader Wonen-Welzijn gemaakt: wanneer de sociale huisvesting bij de programmering woonprojecten opneemt voor specifieke doelgroepen, moet welzijn zorgen voor voldoende begeleiding van die doelgroepen. Als sociale huurders geconfronteerd worden met een duidelijke begeleidingsnood, moeten ze terecht kunnen bij welzijn voor een begeleidingsaanbod (cfr antwoord parlementaire. vraag 2012).

Het rapport van het Housing Solution Platform roemt de aanpak van de preventieve woonbegeleiding in de Vlaamse sociale huisvesting: *Over the last decade, social housing companies in Flanders have focused very hard on prevention. That focus has resulted in a very low eviction rate, at this moment more than four times as low as on the private market. The approach is very broad. Reducing rent arrears is the most important objective. In the last couple of years, the percentage has been more than halved. Next, it is important to work together with different organisations that can assist tenants that have financial or other problems. Special target groups are also very important to address. In Antwerp, the SSeGa project provides support with mobile teams to tenants with mental health problems who are not registered to receive health care. This is now being implemented everywhere in Flanders.* (Housing Solution Platform, 2019).

➤ (Voorkomen van) gerechtelijke uithuiszettingen

De wet op de humanisering van de uithuiszettingen van 30 november 1988 heeft als doel om personen die hun verplichtingen als huurder niet in acht nemen als gevolg van de situatie van armoede waarin ze verkeren beter te beschermen (Van der Plancke & Bernard, 2018).

- Wanneer een procedure tot uithuiszetting aanhangig wordt gemaakt voor de vrederechter, kan de huurder uitstel vragen. Dit uitstel kan echter alleen toegekend wanneer de huurder zelf op de zitting aanwezig is en geen verstek laat gaan. De praktijk leert echter dat in de meerderheid van de gevallen huurders niet verschijnen op de zitting en daardoor hun kans om gehoord te worden en uitstel te verkrijgen, onbenut blijft. De belangrijkste reden om niet te verschijnen is het niet onder ogen willen zien van de situatie, niets verachten van of bang zijn voor het gerecht, te laat ontvangen of slecht begrepen brieven,....

- De OCMW's zouden een centrale rol kunnen en moeten spelen bij de ondersteuning van huurders die met uithuiszetting worden bedreigd. De wet stelt dat de OCMW's op de hoogte moeten worden gebracht van de *aanvragen* tot uithuiszetting maar niet van de effectieve *beslissingen* tot uithuiszetting. De wet bepaalt dat het OCMW "op de meest aangewezen wijze", aanbiedt om, "binnen zijn wettelijke opdracht, hulp te bieden". (Van der Plancke & Bernard, 2018). De OCMW's hebben niet de plicht om in een nieuwe woonst te vinden, wel om de uitgezette huurder zor goed mogelijk bij te staan in diens zoektocht. In de praktijk zijn de OCMW's echter overstelpt en kunnen ze heel weinig tijd besteden aan het helpen van uitgezette huurders (Quel est le rôle u CPAS en cas d'exclusion?, 2021) Terreinactoren uiten dan ook hun twijfels over het nut van de kennisgeving aan het OCMW in deze fase van de procedure. Dit maakt het moeilijk om gericht en proactief op te treden in kritisch situaties enerzijds, maar ook om de huurder op het moment van een uithuiszetting effectief bij te staan en te begeleiden. (BRRoW, 2021). De Brusselse Bond voor Recht op Wonen pleit voor een veralgemeende, proactieve aanpak in crisissituaties door de OCMW's en voor de verplichting om de OCMW's op de hoogte te brengen van een gerechtelijke uitspraken tot uithuiszetting door de vrederechter. Momenteel legt de wet niet op om het OCMW hierover te informeren, al doen een aantal gerechtsdeurwaarders dit in de praktijk wel. Twee Brusselse OCMW's besteden aandacht aan een proactieve aanpak en opvolging van uithuiszettingen:
 - o de Dienst Begeleid Wonen van het OCMW van Sint-Gillis begeleidt de huurders zodra de eigenaar naar de vrederechter stapt en helpt zo om uithuiszettingen te vermijden. (Belgisch Platform tegen Armoede en Sociale Uitsluiting, 2018). Op het moment van een uithuiszetting is het OCMW systematisch ter plaatse, dankzij een partnerschap met de politie die hen op de hoogte brengt van de datum en de contactgegevens van de huurder. Dergelijke partnerschappen tussen gemeentelijke diensten, OCMW en politie zouden moeten worden veralgemeend zodat het OCMW systematisch ter plaatse kan zijn.
 - o Ook het OCMW van Brussel-Stad heeft in zijn dienst huisvesting een cel uitzetting die instaat voor de begeleiding van personen die dreigen uit hun woning gezet te worden.

6.1.3 Praktijken en inspiratie

Wat	Hoe	Voor wie
<p>Preventieve woonbegeleiding CAW</p> <p>Doel van dit aanbod is uithuiszetting en dakloosheid voorkomen door een intensievere samenwerking tussen wonen en welzijn. Medewerkers begeleiden de huurder om zijn achterliggende problemen aan te pakken en zijn sterktes verder te ontwikkelen.</p>	<p>Aanpak: Bemoeizorg binnen driehoeksmodel (client – begeleider en blijvende samenwerking met toeleidende dienst, die rol van 'stok achter deur' waar nodig opneemt).</p> <p>De begeleiding is aanklampend, preventieve woonbegeleiders stappen met een hulpaanbod naar de cliënt zonder dat de betrokkene een hulpvraag heeft gesteld.</p> <p>Een actieplan op maat met focus op preventie van uithuiszetting. Samen</p>	<p>Mensen die met uithuiszetting worden bedreigd, voornamelijk (ex)-psychiatrische cliënten, druggebruikers, instellingsverlaters.</p>

	<p>met alle betrokkenen worden doelen en evaluatiemomenten vastgelegd.</p> <p>De beoogde termijn om die te bereiken is 6 tot 12 maanden. Daarna wordt nazorg aangeboden i.f.v. duurzaamheid.</p>	
<p>Vroeg Erop Af-methode</p> <p>In 1997 gestart als project is de methodiek van <i>Vroeg Erop Af</i> is ingeburgerd in de Nederlandse hulpverlening: 'sociale brandweer' grijpt in om uithuiszettingen te voorkomen. Meestal gaat het over mensen die de dienst- en hulpverlening meden, onvoldoende bereikt werden door de reguliere hulp en vaak niet pasten in het bestaande aanbod. De methodiek is weinig voorstructurend en dus flexibel inzetbaar. De werkers hebben een ruime discretionaire bevoegdheid om in te grijpen in complexe problemen, waar standaardoplossingen geen optie zijn.</p> <p>Vroeg eropaf - Plangroep</p>	<p>De kern van de <i>Vroeg Erop Af</i> aanpak is de samenwerking tussen verschillende partners die in een vroeg stadium reageren zodra betalingsachterstanden bekend zijn. Door het vroegtijdig signaleren van betalingsproblemen bij huurders, het onderzoeken van de achtergronden daarvan en het aanbieden van hulp, kan verdere escalatie worden voorkomen. Uitgangspunten zijn gericht en efficiënt werken, en kunnen inschatten welke cliënten het meeste risico lopen. Er zijn verschillende betrokken partijen; zoals stedelijke ambtenaren, hulpverleners of medewerkers van huisvestingsmaatschappijen.</p>	<p>Cliënten met (beginnende) financiële problemen</p> <p>Arnhem-Evaluatie Vroeg Eropaf.pdf (vroegsignaleringshv.nl)</p> <p><i>"Uit de evaluatie blijkt dat het in de pilot Vroeg Eropaf gelukt is om eerder in beeld te krijgen. Het lukt in de meerderheid van de gevallen (72%) om met hen in gesprek te komen, reguliere betalingen te hervatten en een oplossingsrichting aan te geven. Cliënten van Vroeg Eropaf lossen significant sneller de schuld af."</i></p>
<p>Critical Time Intervention</p> <p>Kortdurend traject om kwetsbare mensen in een kritische situatie in hun leven te ondersteunen. CTI biedt tijdelijk praktische en emotionele hulp en draagt bij aan de versterking van het informele en professionele netwerk.</p> <p>folder-cti.pdf (impuls-onderzoekscentrum.nl)</p>	<p>CTI gaat uit van de eigen kracht van de cliënt en werkt in 3 fases:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) in kaart brengen van max. 3 leefgebieden waar de meeste ondersteuning nodig is; samen met familie of andere belangrijke personen in het netwerk afspraken maken en een actieplan opstellen 2) testen, proberen en bijstellen van afgesproken acties en geleidelijke afname van contact met de CTI begeleider 3) monitoring van op afstand, overdracht van de cliënt aan sleutelfiguren in het netwerk 	<p>Bij groot risico op maatschappelijke uitval: bijv. dreigende huisuitzetting, escalaties huiselijk geweld en terugkeer naar (begeleid) zelfstandig wonen na een verblijf in een zorginstelling of gevangenis.</p> <p>Cfr SAM-vorming CTI: Die methodiek is specifiek bedoeld om mensen te begeleiden die de overgang doorlopen van een instelling, gevangenis, psychiatrische kliniek, ... naar meer zelfstandig wonen.</p>
<p>SSeGa project</p> <p>Samenwerking tussen sociale huisvesting en geestelijke gezondheidszorg om uithuiszettingen te voorkomen</p> <p>3/06/2016. SSeGA. Samenwerkingsverband Sociale huisvestingsmaatschappijen en geestelijke Gezondheidszorg</p>	<p>Aanpak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - coaching, vorming en sensibilisering van SHM en GGZ teams - begeleiding door de GGZ van cliënt-huurders, exclusieve aanmelding door SHM: outreach, bemoeizorg, herstelondersteunende zorg aan huis 	<p>Zorgwekkende zorgmijders gehuisvest in SHM die risico lopen op uithuiszetting; vaak huurders met ernstige psychische problemen</p>

<p>Antwerpen. partners. Sociaal Wonen. - PDF Gratis download (docplayer.nl)</p>		
<p>Housing Advice Service – Helsinki</p> <p>Stedelijke dienst ‘woonadvies’, in samenwerking met (grote) eigenaarsverenigingen en sociale diensten.</p> <p>Elke uithuiszetting die voorkomen wordt spaart 5000 tot 20.000 euro uit, de kosten van de dienst zijn gedekt wanneer er minstens 23 uiteenzettingen per jaar worden vermeden.</p>	<p>De dienst / programma bestaat uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 16 woonadviseurs - psychiatrisch verpleegkundige - huurdersmentorprogramma voor bewoners met een migratie-achtergrond: goed geïntegreerde migrantenmoeders en -vrouwen ondersteunen bewoners met een migrantenachtergrond die hulp nodig hebben. - schuldbemiddeling en – begeleiding voor huurders 	<p>Huurders die bedreigd worden met uithuiszetting omwille van huurachterstal, drugsproblematiek, geestelijke gezondheidsproblemen, slecht onderhoud van de woning of culturele conflicten tussen bewoners.</p>
<p>Upstream project (TUPC) Canada</p> <p>Using a population screening tool, the project identifies at-risk young people and connects them to support that helps them remain in school and maintain stable housing. TUPC’s mission is to promote student well-being by working proactively to identify vulnerable students and support them in order to prevent them from dropping out of school and leaving home.</p> <p>Zie: 50 housing solutions for homeless</p>	<p>The tool asks questions about their living situation, mental well-being, connection to peers and resiliency, amongst other things. The responses are then analysed by TUPC team to identify students in need of support, who will then be connected by a local case worker and offered the adequate services they may need to remain in school and in safe housing.</p>	<p>Schoolgaande jongeren</p>

6.2 Woongericht (*housing led*)

6.2.1 Waarom?

Meer en meer gaan er stemmen op om in de eerste plaats in te zetten op woongerichte oplossingen en stabiele huisvesting, niet als enig doel, maar als vertrekpunt voor gepaste begeleiding. Zo pleit onder meer de BicoFederatie ervoor de oplossing voor thuisloosheid niet enkel te zoeken in noodopvang en tijdelijke accommodatie, maar eerder in een grotere toegang tot vaste huisvesting, woongerelateerde begeleidingsvormen (zoals begeleiding aan huis, nabegeleiding, Housing First, etc.) en via meer middelen voor preventie en aangepaste ambulante steun voor mensen thuis die erom vragen (Bico-Federatie, 2019).

In woongerichte oplossingen heeft de cliënt een **huurcontract**, dit in tegenstelling tot het verblijf in een groepsopvang of onthaalhuis. Sommige woongerichte oplossingen zijn tijdelijk (zoals het begeleid zelfstandig wonen), andere van onbepaalde huur (zoals het begeleid wonen of Housing-First). De cliënt krijgt er begeleiding zolang het nodig is en/of hij zij dit wenst.

Thuislozen laten zich positiever uit over woongerichte oplossingen, dan over groepsmatige opvang. Men voelt er zich meer gesteund door de manier waarop de hulpverlening gestalte krijgt in samenspraak met hen. Ze ervaren er meer privacy, autonomie en rust (Lescrauwaet, 2019).

6.2.2 Meerdere strategieën

➤ Housing First

Housing First bestaat uit het aanbieden van een individuele woonst én langdurige begeleiding aan mensen die het verst verwijderd zijn van huisvesting, namelijk chronisch dakloos (ETHOS 1&2) en kampen met een verslavings- en/of psychiatrische problematiek. Housing First vertrekt van huisvesting als startpunt in plaats van een einddoel (Lescrauwaet, 2019), en wil daarmee een alternatief vormen op de traditionele hulpverlening volgens het trapmodel: eerst opeenvolgende behandelingen met tussenstops - aanpakken verslavingen, zorgen dat de persoon psychisch stabiel is, voorbereiden op het zelfstandig wonen - vooraleer de persoon een woning krijgt toegewezen.

Deze traditionele programma's leiden er immers toe dat de meest kwetsbare chronisch daklozen uitgesloten blijven van huisvesting omdat ze er niet in slaagden strikte regels en behandelingstrajecten te volgen. Housing First keert de logica van het getrapte systeem om: eerst een huis, nadien de rest. Stabiel wonen biedt de bewoner rust en geeft hem de ruimte om met andere problemen om te gaan.

Housing First vond zijn oorsprong in de jaren '90 in New York en werd tijdens de Europese Consensusconferentie over dak- en thuisloosheid van 2010 naar voren geschoven als een duurzame oplossing voor dak- en thuisloosheid. Onder impuls van de staatssecretaris voor armoedebestrijding werden in 2013 in vijf Belgische steden de eerste Housing First projecten gestart (La Strada, 2018). Hoewel elke project zijn eigenheid en context heeft, werken ze allen volgens dezelfde basisprincipes:

- inzet van multidisciplinaire teams die een antwoord kunnen bieden op complexe en veelvoudige problematieken van mensen die op straat geleefd hebben,
- intense begeleiding, de huurders worden minstens één keer per week bezocht. Er wordt een vertrouwensrelatie opgebouwd tussen de huurder en zijn begeleider,

- huisvesting en begeleiding zijn van elkaar gescheiden; de huurder heeft een huurcontract met de eigenaar en krijgt begeleiding van een ondersteunende dienst. Een probleem op het ene vlak mag in principe geen invloed hebben op het andere,
- herstelgericht werken en risicobeperking, in plaats van genezing, bijv. geen verplichting om zich te laten behandelen of te stoppen met middelengebruik, maar bewustmaking van problematiek en risico's, en aanmoedigen tot veiligere alternatieven,
- gericht op de persoon; de huurder staat centraal en bepaalt zelf zijn prioriteiten en de begeleiding die hij wenst,
- zeer kwetsbare doelgroep van straatbewoners met een fysieke, mentale kwetsbaarheid en verslavingsproblematiek; een doelgroep die zodoende intensieve begeleiding nodig heeft,
- huisvesting op lange termijn, idealiter op basis van een klassiek huurcontract,
- gespreide huisvesting en integratie in de stad en geen concentratie van bewoning voor ex-daklozen.

Een evaluatie toonde aan dat deze aanpak in 90% van de gevallen tot een stabilisatie van hun (woon)situatie leidt. Het succes van de aanpak leidde ertoe dat over heel België zowel de Brusselse Overheid als Vlaamse en Waalse Overheden volop de kaart trekken van Housing First als strategie tegen dak- en thuisloosheid.

Housing First heeft zijn verdiensten aangetoond voor de kwetsbaarste groepen (mensen die lange tijd dak- en thuisloos zijn, gecumuleerd met verslavings- of psychische problemen). De daklozentelling in Vlaanderen (zie 4.1) wees uit dat dit ongeveer 12 tot 17% van de populatie in Gent en Leuven aan dit profiel voldoet. Het Housing First model is m.a.w. niet zaligmakend als oplossing voor de dak- en thuislozenproblematiek, maar is vooral effectief voor diegenen die in de opvang verbleven (Lescrauwaet, 2018). Wil men dit model voor andere groepen in kunnen zetten, zullen er (veel) meer onderkomens gevonden te moeten worden. Er zou bijvoorbeeld een deel van het beschikbare sociale woningenbestand kunnen worden gereserveerd, zoals dat in de gemeente Marseille gebeurt (met 100 sociale woningen voor Housing First en 10 VTE maatschappelijke werkers). Leegstaande woningen zullen gevorderd moeten worden om ze vervolgens in te zetten in het kader van een speciaal herhuisvestingsprogramma. Samenwerking tussen Housing First-projecten en SVK's dient aangemoedigd te worden, ook al om het wederzijdse vertrouwen te vergroten (Brussels Overleg Thuislozenzorg, 2019).

➤ Tijdelijke / modulaire huisvesting

Om snel huisvestingsoplossingen te kunnen bieden en bij gebrek aan structurele oplossingen wordt ook steeds meer gekeken naar tijdelijke oplossingen en modulaire huisvesting voor daklozen om de meest acute woningnood minstens tijdelijk te verhelpen.

Zo ontwikkelende samenlevingsopbouw Brussel (Saamo) een tijdelijke, modulaire woonunit in leegstaande gebouwen voor mensen met een laag inkomen. Het WoonBox-model⁴⁷ verbindt verschillende doelstellingen aan elkaar: de creatie van een tijdelijke woonoplossing voor mensen die geen toegang hebben tot de sociale of private huisvestingsmarkt, het herbestemmen van leegstaande gebouwen in de hoofdstad en het dynamiseren van de stedelijke omgeving. De bewoners krijgen op

⁴⁷ <https://www.saamo.be/brussel/model/woonbox-het-model/>

die manier een time-out om problemen aan te pakken en zich te richten naar de reguliere huisvestingsmarkt. Ze worden daarin intensief begeleid, onder andere door het CAW Brussel.

Andere initiatieven zijn gericht op tijdelijke bewoning van bestaande leegstaande woningen (zie project uitweg / issue van SMES⁴⁸) of de installatie van kwaliteitsvolle woonunits op braakliggende terreinen. Hiervoor is de samenwerking met de gemeente voor een stedenbouwkundige vergunning cruciaal. In Brussel zien we gaandeweg meer dergelijke samenwerkingen en initiatieven ontstaan, zoals de woonunits van vzw Straatverplegers in Anderlecht en Vorst.

6.2.3 Praktijken en inspiratie

Wat	Hoe	Voor wie
Onder de pannen		
Onder de pannen – (Amsterdam) 'sociale huurder als hospita'	Het project biedt sociale huurders die een kamer over hebben, de mogelijkheid wat bij te verdienen. Een dakloze huurt deze kamer voor maximaal een jaar via de Regenboog Groep, waardoor geen sprake is van onderhuur. In dit jaar kan hij op zoek naar een permanente woning. In 50 % van de gevallen lukt dit ook.	Economische daklozen
Woonstages CAW Boom – Mechelen Aanscherpen woon-vaardigheden met oog op woonbehoud.	Mensen die moeilijkheden hebben met wonen, kunnen aan de woonstage deelnemen. De bewoners zijn dus stagiair(e)s. Er zijn 7 appartementen ter beschikking (met mogelijkheid tot uitbreiding) waarin mensen 2 keer 6 maanden kunnen verblijven. In die periode worden ze intensief begeleid, wat we de Woonstage noemen. De begeleiding gebeurt zowel individueel als in groep.	Mensen die moeilijkheden hebben met wonen
Zorghostel Trappenhuis – CAW Antwerpen biedt plaats aan 22 dak- en thuislozen met chronische verslavingsproblemen. n het hostel is 24/7 begeleiding voorzien. Het project wordt uitgevoerd door CAW Antwerpen in een partnerschap met psychiatrie en verslavingszorg.	Bewoners krijgen maximale kansen om te werken aan persoonlijk en maatschappelijk herstel. Het zorghostel biedt cliënten een woning met privacy. Dat geeft hen de nodige ruimte om het louter 'overleven' te overstijgen en van daaruit met andere probleemdomeinen aan de slag te gaan.	Chronisch dak- en thuislozen met een meervoudige problematiek, waaronder drugsverslaving; Meestal slagen deze mensen er niet in om zelfstandig, onder ambulante begeleiding of in reguliere opvangcentra te wonen.
'Skaeve huse' Denemarken / Nederland Containerwoningen / wooneenheden op locaties afstand van woonwijk.	Skaeve huse zijn sobere eenpersoons vrijstaande wooneenheden gelegen op een locatie buiten een woonwijk en met een dagelijks langskomende sociaal beheerder. Meestal staan er vijf tot tien wooneenheden op een locatie. Conclusies na evaluaties van projecten in DK en NL: - kunnen belangrijke bijdrage leveren aan het verminderen van overlast in woonbuurten - nauwelijks overlast in nieuwe woonomgeving mits voldoende afstand (75 à 100m) en visuele afscheiding	'stedelijke individualisten': (Meestal) volwassen mannen met een verleden van ernstige woonoverlast, al dan niet in combinatie met een verslavingsprobleem en/of een psychiatrisch probleem.

⁴⁸ <https://smes.be/nl/uitweg-eeen-innovatief-project-voor-begeleiding-en-inclusie-via-eeen-tijdelijke-woning/>

6.3 Opvanggericht

➤ Blijvende noodzaak

De woongerichte oplossingen zoals Housing First zijn niet zaligmakend en niet voor iedereen mogelijk, al was het maar omdat er gewoon onvoldoende woningen te vinden zijn. De private huurmarkt is te duur of de kwaliteit ondermaats, op een sociale woning is het jarenlang wachten (Lescrauwaet, 2020).

Ook de doelgroep van de Housing First aanpak kan niet zonder meer verbreed worden naar andere profielen dan langdurig thuislozen met complexe problemen, zoals jongvolwassenen, gezinnen of diegenen waarvan het statuut te onzeker en onduidelijk is voor het verkrijgen van een woning. Het Belgisch experiment van Housing First toonde aan dat het de grootste toegevoegde waarde heeft bij langdurig thuislozen die in de nachtopvang zitten of op straat verblijven.

Zolang er geen structurele maatregelen zijn ontwikkeld om voor iedereen toegang tot huisvesting te garanderen, dient er gratis en onvoorwaardelijke opvang beschikbaar te zijn voor iedereen, met begeleiding gericht op het (opnieuw) verkrijgen van sociale rechten (Brussels Overleg Thuislozenzorg, 2019). Het kan niet dat iemand op straat moet overnachten bij gebrek aan opvang. Wil je thuisloosheid beëindigen, dan blijft het voorzien van voldoende opvang cruciaal. Opvang blijft nodig om woongerichte trajecten te kunnen starten. Vaak is opvang een eerste stap naar een woongericht traject (Lescrauwaet, 2018).

Deze opvang moet er steeds op gericht zijn de autonomie van de persoon te versterken en is moet dus per definitie tijdelijk zijn, 'un lieu de passage', een tussenstap en opstap naar zelfstandigheid. Een persistent knelpunt is echter de verzaaiing van de onthaalhuizen en opvangstructuren, ondanks de inspanningen die afgelopen jaren gebeurd zijn om tot meer woongerichte oplossingen te komen (Mennig & Vanhessen, 2018).

➤ Van leefgroepen naar studio-opvang

Opvangstructuren en tijdelijke opvang zullen noodzakelijk blijven, maar dit hoeft niet te betekenen dat de aanpak ongewijzigd moet blijven. De opvangcentra met slaapzalen waar meerdere cliënten die niet behoren tot hetzelfde cliëntensysteem (gezin) samen de nacht doorbrengen, zijn stilaan achterhaald. De pijnpunten van dergelijke groepsmatige opvang zijn gekend: te weinig hulp op maat, te afstandelijke hulpverlening doordat de aandacht moet verdeeld worden over de groep, de begeleiding die niet verder geraakt dan bed, bad en brood, leefregels, gebrek aan medezeggenschap ... (Lescrauwaet, 2019). Ook de Brusselse Bico-federatie pleit voor vernieuwende, kleinschalige initiatieven om gepast te antwoorden aan de diversiteit en veranderende noden van de gebruikers in plaats van superstructuren te creëren die een standaardaanbod bieden. (Bico-Federatie, 2019). De laatste jaren is er duidelijk een tendens om de opvang te vervangen door studio-opvang. Die studio's zijn gegroepeerd op een zelfde perceel of verspreid in de stad of regio. (Lescrauwaet, 2020) Lescrauwaet ziet verschillende argumenten om over te schakelen van leefgroepopvang naar studio-opvang: er is meer ruimte voor zelfbeschikking, de begeleiding kan beter inspelen op de woonvaardigheden van de cliënt, wat de kansen verhoogt om gepast door te stromen naar begeleid wonen of een andere vervolfbegeleiding. Doordat er niet in groep wordt geleefd zijn er ook geen leefgroepregels waaraan voldoen moet worden, er zijn minder uitsluitingscriteria (huisdieren, verslavingsproblemen, beperkingen van bezoek,...) de instapdrempel is bijgevolg lager. En voor gezinnen met kinderen is studio-wonen zeker aangewezen. De omslag van leefgroepen naar studio-

opvang vraagt echter niet alleen een aangepaste infrastructuur en financieringsmechanisme , maar verandert zeker ook de begeleidingsfunctie die gedifferentieerder en ambulante wordt en legt meer verantwoordelijkheden bij de mensen.

6.4 Netwerk- en activeringsgericht

➤ Bouwen aan sociaal kapitaal

Uit de evaluatie van de Housing First projecten bleek dat het vinden van werk en het uitbouwen van een ondersteunend sociaal netwerk belangrijke aandachtspunten blijven (Lescrauwaet, 2018).

Mensen zijn sociaal weerbaar als zij beschikken over een netwerk van personen die hen praktisch, emotioneel en sociaal kunnen ondersteunen en in staat zijn om dit netwerk bij problemen te mobiliseren. Wanneer dit ontbreekt en mensen er alleen voor staan bij tegenslagen of problemen, is er sprake van sociaal isolement dat gepaard gaat met een gevoel van eenzaamheid (Deleu, Claeys, Meys, Verhaegen, & Vos, 2019). Uit het Brussels onderzoek naar persoonlijke netwerken blijkt dat kwetsbare groepen en mensen in armoede vaak een erg beperkt of helemaal geen sociaal netwerk hebben waar ze op kunnen steunen. De vaststelling luidt: hoe lager het inkomen, hoe minder iemand terecht kan bij burens, vrienden, familie of gezin. Professionals kunnen evenwel een belangrijke rol vervullen in het uitbouwen van informele netwerken (Thys, 2018).

Het versterken van informele netwerken van mensen is daarom een fundamenteel uitgangspunt van elke kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening (Sociale netwerken, sd). Het past ook in het discours van buurtgerichte zorg, waar laagdrempelige ontmoetingsplaatsen in een buurt als onmisbare schakels ervaren worden door kwetsbare doelgroepen (Zwaenepoel, 2016). Uit deze ontmoetingsplaatsen kunnen er stappen worden gezet om sociaal kapitaal op te bouwen. Het sociaal kapitaal vormt een belangrijk aspect van de kwaliteit van onze samenleving. Het gaat daarbij om elementen zoals sociale netwerken, betrokkenheid met elkaar en de samenleving, om gedeelde waarden, normen en vertrouwen.

Het is een illusie om te verwachten dat iedereen continu met elkaar kan samenleven. Burgers, en vooral kwetsbare burgers, hebben veilige havens nodig waar ze even niet verbonden moeten zijn met de 'andere' (Deleu, Claeys, Meys, Verhaegen, & Vos, 2019). Putnam (1995) spreekt over drie stappen om het sociaal kapitaal te vergroten. De eerste stap is *bonding*: het creëren van verbinding onder gelijkgestemden, van samenhangigheid 'onder ons' (homogene relaties). De herkenbaarheid van de groep zorgt voor vertrouwen, steun, veiligheid, wederkerigheid. Het gevoel er bij te horen wordt gezien als een noodzakelijke voorwaarde om in te zetten op de tweede stap van *bridging* waarbij de brug wordt geslagen naar 'anderen', een groep waarmee men (nog) niet vertrouwd is (heterogene relaties). De sociale contacten tussen verschillende groepen worden vergroot. Tenslotte is er *linking social capital* of het meedoen aan de samenleving, deelnemen aan het maatschappelijk leven.

Inzetten op sociaal kapitaal en kwaliteitsvolle relaties draagt bij tot meer kwaliteit van leven, veiligheid, een betere gezondheid en meer zorgzaamheid. Het versterken van dit sociaal kapitaal zou vanzelfsprekend deel moeten uitmaken van elke hulpverleningsrelatie die het meent met de stelling dat kwetsbare mensen niet alleen mogen worden gezien als mensen die hulp nodig hebben, maar ook als volwaardige burgers die van betekenis willen zijn voor de maatschappij.

De praktijken van Kwartier Maken - zoals beschreven door Doortje Kal (2001)- zet precies daar op in: het bevorderen van een open maatschappelijk klimaat waarin meer mogelijkheden ontstaan voor mensen in de marge om erbij te horen en mee te doen naar eigen wens en mogelijkheden.

In eerder onderzoek getuigden mensen met een psychische kwetsbaarheid hoe belangrijk het voor hen was om een veilige, vertrouwde uitvalsbasis te hebben waar ze weten en voelen van elkaar dat ze lotgenoten zijn in het meedragen van een psychische problematiek, ook al komt het niet expliciet ter sprake. Dit besef biedt veiligheid en comfort. Er zijn geen woorden nodig om elkaar te begrijpen en verbondenheid te ervaren. Ze voelen zich deel van de club, en daardoor op hun gemak, ondanks de verschillen in geschiedenis en persoonlijkheden. Door het contact met elkaar hebben ze oog voor elkaars noden en problemen en zorgen ze voor elkaar. Het gaat niet om een klassiek lotgenotencontact maar om een ‘stilzwijgend’ bondgenootschap waarbij wel de andere componenten van lotgenotencontact aanwezig zijn: het samen komen om op een veilige en gelijkwaardige basis bij elkaar herkenning te vinden, elkaar te steunen en met elkaar aan het gezamenlijke probleem te werken.

De positieve effecten van ‘peer support’ enerzijds op het aanvaardingsproces en herstel, en anderzijds op het sociale netwerk en de waarderingsteun zijn meermaals aangetoond in wetenschappelijk onderzoek (Castelein, et al., 2008). Deelnemers voelen zich beter in hun vel wanneer ze ervaringen kunnen uitwisselen en steun vinden onder elkaar. Het levert een meerwaarde op voor de deelnemers en voor de professionele hulpverlener (Mens en samenleving, 2007).

➤ Sociale activering

Plannen voor de bestrijding van dak- en thuisloosheid mogen niemand stigmatiseren, marginaliseren of uitsluiten – ze moeten gericht zijn op het bevorderen van de deelname van dak- en thuislozen aan het maatschappelijk leven (Brussels Overleg Thuislozenzorg, 2019). Deze deelname aan het maatschappelijk leven of ‘sociale activering’ kan gericht zijn op het versterken van arbeidscompetenties en toeleiden naar betaald werk of eerder welzijnsgericht zijn om het isolement te doorbreken, participatie te bevorderen of het eigen netwerk te versterken. In praktijk vinden we beide invalshoeken, ‘werk en inkomen’ en ‘welzijn’, vaak gecombineerd. Zo ook bijvoorbeeld in projecten voor sociale activering van hostelbewoners (= drugsgebruikers) in Nederland; met het oog op maatschappelijk herstel: vaker dan verwacht leidde deelname aan een sociale- activerings- activiteit tot het zelfstandig gaan verrichten van vrijwilligerswerk, het volgen van scholing of het zelfs gaan verrichten van betaald werk. Het resultaat van sociale activering is zeer afhankelijk van de deelnemer, de sociale activeringsactiviteit waaraan wordt deelgenomen en de begeleiding die wordt gegeven. (Movisie)

➤ Praktijken en inspiratie

<p>Straathoekwerk</p> <p>Straathoekwerk is een actieve vorm van aanwezig zijn in de leefwereld van mensen die sociaal uitgesloten zijn of zich zo voelen. Straathoekwerkers richten zich op die mensen die niet of niet goed bereikt worden door de bestaande dienst-, hulp- en zorgverlening. (...). Hun eerste en belangrijkste doel is om met hun cliënten een relatie aan te gaan en hen dan te ondersteunen.</p> <p>De ondersteuning vertrekt van de verhalen van de betrokkene zelf. Luisteren staat centraal. Naast het persoonlijk ondersteunen in het nadenken over de leefsituatie, het aanpakken van problemen en het versterken van kwaliteiten, gaat de ondersteuning verder in twee richtingen: 1) het reactiveren</p>	<p>Presentie Luisteren Relaties Welzijnsgericht</p>
---	---

van netwerken in de leefwereld van de cliënt (relaties met familie, vrienden, buurt ...). 2) kijken hoe contacten kunnen worden gelegd of verbeterd met de aanwezige dienst-, hulp- en zorgverlening	
<p>Herverbindingscoaches</p> <p>Een nieuw sociaal experiment gericht op de ontwikkeling van nieuwe interventiemethoden met het oog op het versterken van het maatschappelijke herbindingsproces voor 64 Housing First-huurders gedurende 16 maanden. Deze aanpak wil een antwoord bieden op één van de uitdaging in de HF , nl het tegengaan van eenzaamheid en verveling (ontwikkeling van een sociaal netwerk, hervatting van familiecontacten, deelname aan gemeenschapsactiviteiten, hervatting van de opleiding of zelfs een baan.). Experiment herverbindingscoaches (housingfirstbelgium.be)</p>	<p>Housing first Uit isolement halen Welzijnsgericht Werk en inkomen</p>
<p>Younited Belgium</p> <p>Voetbal als middel voor het hervinden van positieve identiteit en energie en aldus het even een nieuwe wending te geven. De spelers en supporters van Younited-teams zijn experts in het dagelijkse overleven. Zij strijden tegen kwetsbaarheid op verschillende vlakken zoals huisvesting, psychische gezondheid, welzijn, armoede of verslaving. Ze bouwen aan zelfvertrouwen, leren uitgaan van hun eigen krachten en ontdekken competenties. De voetbalploeg als een thuis en een eerste stap in de richting van een nieuw begin. Younited Belgium my team, my home</p>	<p>Voetbal als middel Welzijnsgericht</p>
<p>Activerende coaching (Zwolle Actief)</p> <p>Tot 2013 werd dagbesteding voor dak- en thuislozen in Zwolle voornamelijk ingevuld door traditionele dagopvang waar daklozen de hele dag terecht voor koffie, een broodje, een gesprek en vrijwillige activiteiten. Zwolle Actief stelt een nieuwe vorm van dagbesteding voor, die meer gericht is op activering en maatwerk: Iedere dakloze deelnemer krijgt persoonlijke coaching richting een zinvolle tijdsbesteding of werkplek. Daarbij wordt gebruik gemaakt van bestaande werk- of activeringsplekken in de stad.</p> <p>Het doel van Zwolle Actief is om iedere dak- en thuisloze te coachen naar een volwaardige plaats in de samenleving. Het gaat om het aansluiten bij en versterken van de mogelijkheden, motivatie en kwalificaties van de dak- en thuislozen; hen verder te ondersteunen bij het kwalificeren in plaats van hen op basis van hun maatschappelijke positie te diskwalificeren. Het uitgangspunt van de aanpak van Zwolle Actief is maatwerk. https://www.verwey-ionker.nl/wp-content/uploads/2020/07/317012_Zwolle_Actief-2.pdf</p>	<p>Maatwerk Zinvolle dagbesteding Presentie en activering</p>

7 Varianten in woonbegeleiding

7.1 Algemeen

FEANTSA onderstreept dat de oplossingen voor dag- en thuisloosheid niet enkel op het vlak van huisvesting liggen, maar evenzeer de begeleiding behelst. De werkvorm van begeleid wonen speelt in op deze beide aspecten als een deel van de oplossing voor dak- en thuisloosheid (Jasper De Witte, 2014).

In de ETHOS typologie vinden we de woonbegeleiding / begeleid wonen terug onder de rubriek 'thuisloosheid' als type 7.2 situatie: een langdurige ondersteuningsvorm aan mensen die dakloos zijn geweest (zie typologie), in tegenstelling tot bijvoorbeeld de acute of kortlopende noodopvang voor daklozen.

In de Franstalige literatuur en regelgeving vinden we verschillende termen terug die verwijzen naar begeleid wonen of woonbegeleiding zoals *l'accompagnement post hébergement*, *guidance à domicile* en *logement accompagné*.

In 2013 verscheen het rapport van een longitudinaal onderzoek naar de invulling en impact van woonbegeleiding (*accompagnement social en logement*) van dak- en thuislozen in Wallonië (regio Charleroi)⁴⁹. Aangezien woonbegeleiding als dusdanig nog geen erkende werkvorm was⁵⁰, werd daarvoor samengewerkt met voorzieningen die hun werking zelf onder deze noemer plaatsten: Association de promotion du logement, Sociaal verhuurkantoren (AIS) en onthaalhuizen (*maisons d'accueil*). Zowel sociale professionals als cliënten van woonbegeleiding werden bij het onderzoek betrokken.

Als pijlers van de woonbegeleiding benoemen de sociale professionals:

- **de relationele dynamiek:** het begeleidingswerk steunt op de relatie die tot stand komt tussen de professional en de gebruiker. Professionals geven de voorkeur voor woonbegeleiding aan huis; op die manier houden ze beter zicht op de manier waarop de woning wordt onderhouden, bovendien laat het hen toe de begeleide persoon beter te begrijpen en meer voeling te hebben met de reële situatie waarin deze zich bevindt en die vaak onzichtbaar blijft zolang deze bijv. in een voorziening verblijft (Lelubre, 2013). De cliënten zelf leggen de nadruk niet zozeer op de concrete vorderingen (*démarches*) die met de begeleider worden gemaakt, dan wel op de relatie en vertrouwensband met de begeleider. De kwaliteit van de relatie is bepalend voor het succes van de begeleiding. Er is echter een grote tijdsinvestering nodig om deze vertrouwensrelatie op te bouwen en te behouden.
- **Een aangepaste en aanpasbare praktijk:** woonbegeleiding moet gebeuren op maat van mensen in een kwetsbare situatie en rekening houdend met hun individueel parcours en de specificiteit van elke situatie. Dit veronderstelt wendbaarheid en continue bijsturing. Gebruikers moeten de kans krijgen om van de begeleiding een instrument te maken dat bij hen past, volgens een zelf gekozen 'levensproject'. De onderhandelingsruimte die ontstaat in de dialoog tussen cliënt en de

⁴⁹ (Lelubre, 2013)

⁵⁰ Intussen is de woonbegeleiding (*accompagnement social*) in de Waalse wooncode opgenomen als een van de opdrachten van openbare huisvestingsmaatschappijen, zie hoofdstuk 'blik op Wallonië'

professional wordt zodoende een succesfactor voor de begeleiding en vertaalt zich in een contractueel handelingskader dat tussen beiden wordt afgesloten. Het contract wordt gezien als een emancipatief instrument voor een geïndividualiseerd traject dat de cliënt en zijn motivatie, verwachtingen en doelen centraal zet.

Hoewel het contract algemeen aanvaard wordt als een onderdeel van de begeleiding, blijkt dat het contract in de praktijk veelal vergeten of genegeerd wordt door de gebruikers. Ze zijn zich, zelfs al na enkele weken of maanden, niet meer bewust van het contract met de woonbegeleiding. Deze ontkenning valt wellicht te verklaren door een identitaire strategie van de cliënt: dak- en thuislozen in woonbegeleiding voelen zich vaak erg geïsoleerd, de contacten met de begeleider zijn uitermate betekenisvol in hun dagelijks leven en de woonbegeleider krijgt de status van familielid of vriend. Door de emotionele band en de interpersoonlijke relatie met de woonbegeleider te benadrukken, verdwijnt de contactuele relatie naar de achtergrond (Lelubre, 2013).

- **Multidimensionele aanpak:** professionals in woonbegeleiding moeten deskundig zijn in vele domeinen en kunnen steunen op een uitgebreid netwerk van partners. Het vermogen om sectoren met elkaar te verbinden en/of te zorgen voor samenhang in de opvolging is voor deze professionals een centrale vaardigheid.

Typologie van woonbegeleidingen volgens (Lelubre, 2013)

	Frequentie	domeinen	Relatie met de begeleider
Type 1: aanklampend	Zeer regelmatig	Multidimensioneel	Intens
	Regelmatig, op vraag	Nadruk op wonen, maar zo nodig ook andere domeinen	Variabel
Type 2: op vraag	Zelden	Enkel woonaspect	Weinig intens
Type 3 :los (relaché)			

Succesfactoren voor een geslaagde (her)integratie van dak- en thuislozen zijn

- de vertrouwensband tussen de gebruiker de begeleider
- een hecht netwerk van partners waarmee wordt samengewerkt, (psycho-sociale begeleiding, (ambulante) geestelijke gezondheidszorg – Housing First projecten;
- samenwerking tussen sociale professionals en sociale huisvestingsmaatschappijen

7.2 Suivi post-hébergement (nabegeleiding)

- kortdurende nabegeleiding van mensen die in een onthaalhuis verbleven
- gedurende max 3 maand (x 3)
- is een basisopdracht van de erkende onthaalhuizen
- voorzien in de regelgeving van Cocof sinds 2017

De overstap van een onthaalhuis naar zelfstandig wonen is een ingrijpende gebeurtenis die als heel beangstigend, destabiliserend en isolerend kan worden ervaren; begeleiding en ondersteuning na verblijf is nodig, zowel praktisch-organisatorisch als sociaal en emotioneel. Mensen moeten opnieuw vertrouwen krijgen in het eigen kunnen, aansluiting vinden bij een sociaal netwerk, ondersteund worden in hun autonomie (AMA, 2016). Nabegeleiding ‘accompagnement post-hébergement’ is voor velen een noodzaak voor een geslaagde overgang van het onthaalhuis naar zelfstandig wonen. (Mennig & Vanhessen, 2018).

De AMA⁵¹ publiceerde in 2016 een onderzoeksrapport ‘Le post-hébergement, un accompagnement pour favoriser la transition vers un nouveau milieu de vie’ over de werking van deze begeleidingsdiensten na verblijf in een onthaalcentrum in Wallonië en Brussel (Cocof en GGC); 21 Brusselse onthaalhuizen namen deel aan het onderzoek (enquête).⁵² Daarin wordt de nabegeleiding als volgt gedefinieerd (letterlijke vertaling): *“Begeleiding/opvolging na verblijf is de algemene ondersteuning voor mensen die een verblijf in een onthaalhuis beëindigden. Deze ondersteuning heeft tot doel de continuïteit van psychosociaal werk, uitgevoerd tijdens het verblijf, en de toe-eigening door de persoon en/of de familie van hun leefomgeving. De nabegeleiding is gebaseerd op de activering en mobilisatie van middelen van de persoon en het hulpmnetwerk. Ondersteuning wordt verleend op basis van vrijwilligheid en is gratis”*

Deze nabegeleiding is een praktijk die een aantal Brusselse onthaalhuizen als sinds de jaren '70 toepassen, vaak dankzij de thuisbegeleidingsdienst van het moederhuis of de erkenning en subsidies van het BHG als Vereniging voor Integratie via Huisvesting (VIH) of sociaal verhuurkantoor (SVK), of de inzet van een bijkomende GECO-functie (AMA, 2016) . Sinds de decreetswijziging van 2017 behoort de nabegeleiding tot de basisopdrachten van een door de Cocof erkend onthaalhuis.

Deze begeleiding ‘post hébergement’ wordt gezien als een tijdelijke voortzetting van de individuele begeleiding die al in het onthaalhuis was gestart. Doorgaans gebeurt het buiten de muren van de voorziening waar ze verbleven en in de leefwereld van de betrokkene om zo beter verbinding te maken met externe professionals, het eigen netwerk te versterken en afhankelijkheid van of terugkeer naar het onthaalhuis te vermijden. De nabegeleiding heeft zodoende een preventieve functie, die terugval, verlies van de woning of escalatie van problemen tegengaat (Mennig & Vanhessen, 2018). Meestal gebeurt de begeleiding op vraag van de betrokkene, soms neemt bijv. het sociaal verhuurkantoor hiertoe het initiatief. Hoe dan ook kan er maar sprake zijn van begeleiding indien de betrokkene hier vrijwillig mee instemt en zich hiertoe engageert (AMA, 2016).

⁵¹ AMA - Fédération des maisons d'accueil et des services aux sans-abris

⁵² [2016 - Le Post-hébergement.pdf \(feditobxl.be\)](#)

Succesfactoren voor een geslaagde woonbegeleiding zijn de vertrouwensrelatie die voorheen al was opgebouwd tussen de thuisloze en de begeleider, het aanwezige sociaal netwerk en het netwerk van partners waarmee wordt samengewerkt. De werkwijze kan niet in een vast model gegoten worden aangezien de intensiteit, de inhoud, het ritme, de werkvorm van de begeleidingen varieert en gebeurt op maat van elke persoon en situatie. De doelstellingen zijn wel gelijklopend over alle variaties van werkvormen heen, nl: een generalistische en integrale begeleiding met het oog op het behoud van de woning, het voorkomen van crisissen en terugval, het versterken van de zelfredzaamheid en van het netwerk rond de persoon. De begeleiding steunt op samenwerking met partners zoals diensten integratie via huisvesting of begeleid wonen. Een voorbeeld van dergelijke werking lezen we bij Escalé / Onderweg, een Brussels onthaalhuis dat begeleiding na verblijf aanbiedt, en dit op basis van een getekende overeenkomst en voor een beperkte duur van 3 maanden, tweemaal verlengbaar (> 9 maanden).

Een bevraging naar het **profiel van mensen in nabegeleiding** leert ons het volgende over Brussels publiek:

- de nabegeleiding heeft meer betrekking op vrouwen (41%) dan op mannen (14%); 45% van de betrokkenen zijn kinderen, veelal jonger dan 3 jaar.
- in 6 op 10 dossiers ging het om alleenstaande vrouwen met (jonge) kinderen; 1 op 3 van de dossiers betreft alleenstaande mannen. Koppels (al of niet met kinderen) en mannen met kinderen kwamen in de bevraging nagenoeg niet in beeld.
- 85% is jonger dan 40 jaar (40% tussen 18-24j, 20% tussen 25-30 jaar, 25% tussen 31-39 jaar)
- de overgrote meerderheid ontvangt financiële steun, in de meeste gevallen een integratietegemoetkoming (64%). 15% van de betrokkenen hadden werk, in Brussel werd geen enkel dossier 'zonder inkomen' geregistreerd.

7.3 Thuisbegeleiding (GGC)

- Centra voor thuisbegeleiding voor het behoud van een woning
- Begeleiding, voornamelijk aan huis
 - o intensief: 1x/week
 - o ondersteunen: 1x/maand
- Op vraag van de persoon (alleenstaande/koppel/ gezin die het nodig heeft)
- Met eigen woonst
- In principe gedurende max. 5 jaar
- OCMW's, gemeenten, intercommunales en niet uni-communautaire vzw's kunnen erkenning aanvragen

De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie erkent en subsidieert diensten begeleid wonen sinds 2004 als 'centra voor volwassenen in moeilijkheden'. Tot dan toe functioneerden deze diensten dankzij projectsubsidies of andere financieringsbronnen.

Sinds de ordonnantie van de 2018⁵³ krijgen deze diensten een nieuw wettelijk kader. Officieel heten ze "centra voor thuisbegeleiding voor het behouden van de woning", een benaming die al enkele jaren door de sector gebruikt werd om verwarring met het begeleid wonen voor personen met een handicap te vermijden (Jaarverslag Huis van Vrede, 2020). Hun opdracht en de werkingsprincipes worden vastgelegd in het besluit van 9 mei 2019⁵⁴, maar bleven nagenoeg onveranderd: de centra voor thuisbegeleiding hebben de opdracht alleenstaanden, koppels of gezinnen in een maatschappelijk kwetsbare situatie die dit wensen de ondersteuning te bieden die ze nodig hebben om zelfstandig te kunnen wonen en hun woning te behouden. De begeleiding richt zich eveneens tot personen die niet langer op straat leven of die een residentiële voorziening voor thuislozen hebben verlaten en op eigen benen willen staan, maar alsnog een vorm van begeleiding wensen.

Voorwaarde is dat de cliënt zelf om begeleiding vraagt en over een eigen woonst beschikt in Brussel die niet verbonden is met een residentiële (zorg)instelling⁵⁵. De begeleiding heeft betrekking op diverse soorten hulp⁵⁶: ondersteuning bij het zoeken van huisvesting of van werk; morele steun bij zware beproevingen (plaatsing van kinderen, verslavingsproblemen, gerechtelijke procedures, enz.); hulp bij administratieve verrichtingen; budgetbegeleiding; doorverwijzing naar andere diensten, enz. De gebruiker sluit een schriftelijke overeenkomst af waarin de aard van de begeleiding en de wederzijdse rechten en plichten zijn opgenomen. Minstens de helft van de begeleidingen moeten *intensief* zijn (wekelijks gesprek), met als doel de terugkeer naar een instelling of het verlies van zelfstandige huisvesting te voorkomen. Ook *ondersteunende begeleidingen* (maandelijks gesprekken) zijn mogelijk om de verworvenheden en stabiliteit van de gebruiker te waarborgen. De begeleiding is

⁵³ Ordonnantie van 9 juni 2018 betreffende de noodhulp aan en de inschakeling van daklozen

⁵⁴ Besluit van verenigd college van 9 mei 2019 betreffende de erkenning en subsidiëeringswijze van de centra voor noodhulp en inschakeling; het besluit treedt in werking vanaf 1/1/2022.

⁵⁵ Het verbod om eigenaar te zijn van de woning verdwijnt uit het besluit van 2019

⁵⁶ Zie: Besluit van verenigd college betreffende de erkenning en subsidiëeringswijze van de centra voor noodhulp en inschakeling van 9 mei 2019; het besluit treedt in werking vanaf 1/1/2022.

in principe beperkt tot vijf jaar. Een erkende dienst staat in voor de begeleiding van minstens 20 gebruikers/VTE.

De vzw Straatverplegers startte in 2020 met de afdeling My Way ([De na-opvolging : volwaardig mens worden dankzij een woning | Infirmiers de rue](#)) waar ze daklozen blijven begeleiden ook nadat ze gehuisvest zijn er weer en netwerk rond hen is opgebouwd. Door op langere termijn te werken aan hun levenskwaliteit, welzijn en gehechtheid aan hun woning en netwerk willen ze voorkomen dat de persoon weer in een situatie terecht komt waarbij ze hun woonst terug dreigen verliezen.

7.4 Woonbegeleiding - Logement accompagné (COCOF)

- Bijkomende erkenning als onthaalhuis Cocof
- Nieuw sinds 2018
- intensieve woonbegeleiding op (middellange) termijn met oog op behoud woning en versterking autonomie
- enkel voor mensen die voorheen in een onthaalhuis verbleven
- bij voorkeur aan huis of mobiel
- psychosociaal, administratief en/of budgetbegeleiding
- op basis van overeenkomst, gedurende één jaar, jaarlijks verlengbaar

Le logement accompagné (begeleid wonen) biedt psychosociale, budgettaire of administratieve begeleiding aan huis aan alleenstaanden, koppels of gezinnen die erom vragen en die deze begeleiding nodig hebben om zelfstandig te kunnen leven, totdat ze hun autonomie kunnen herwinnen. Het gaat om ondersteuning op lange termijn – beginnend met één jaar, maar jaarlijks hernieuwbaar - en gaat verder dan de nazorg na verblijf in een onthaalhuis, die beperkt is tot een periode van 3 maanden, tweemaal hernieuwbaar.

De woonbegeleiding is vooral bedoeld om te voorkomen dat de betrokkenen na verblijf in een onthaalhuis zijn/haar woning verliest. De begeleidingen kunnen zowel aan huis als mobiel gebeuren, zoals het mee begeleiden van de cliënt naar het OCMW, gezondheidscentrum enz. Het zwaartepunt ligt echter op de thuisbegeleidingen, met minstens 2 huisbezoeken per maand. De intensiteit van de begeleiding zal afhangen van de mate van zelfstandigheid en complexiteit van de situatie. De begeleiding kan uiteenlopende zaken omvatten zoals hulp bij het zoeken naar een woning of werk, morele ondersteuning, administratieve hulp, evenals het herwinnen van zelfstandigheid en het versterken van het eigen netwerk of de banden met de familie.

Met deze erkenning wordt een duidelijker onderscheid gemaakt met de nazorg (accompagnement post hébergement), en met de diensten thuisbegeleiding erkend door de GGC die zich richten tot een breder doelpubliek en, in tegenstelling tot de woonbegeleiding van de COCOF, niet beperkt worden tot diegenen die eerder in een onthaalhuis verbleven (Mennig & Vanhessen, 2018).

7.5 Woonbegeleiding (Vlaanderen)

- Opdracht voor de CAW's
- gedifferentieerd ambulant, residentieel en mobiel hulpverleningsaanbod aan personen met een woonproblematiek
- doel = in staat te stellen zelfstandig te wonen zodat thuisloosheid wordt voorkomen en snel een nieuwe thuis wordt verworven
- aanbieden van begeleidingsmodules: a) begeleiding preventie van uithuiszetting; b) ambulante woonbegeleiding; c) Housing First; d) crisisopvang; e) woonbegeleiding met verblijf

Module	Wat	Hoe
Preventie van uithuiszetting	Werken aan de woonsituatie van de cliënt met de focus op het behoud van de woonst, zowel op de private als de sociale huurmarkt. De geboden hulp is aanklappend en wordt altijd gecombineerd met aanklappende nazorg.	<ul style="list-style-type: none"> - Werken aan de woonproblemen om de uithuiszetting te vermijden; - In kaart brengen hoe de problemen zijn ontstaan; - Aanpakken van de onderliggende problemen; - Stimuleren van de sociale inclusie; - Ondersteunend werken naar zorgcoördinatie; - Ondersteunend werken naar de context/gezin; - Bemiddelende rol tussen de huisvester en de cliënt;
Ambulante woonbegeleiding	Zoeken naar, ondersteunen en begeleiden van het wonen, waarbij de cliënt zelf huurt, al dan niet bij het CAW, of eigenaar is (al dan niet gecombineerd met gezondheidszorg).	<ul style="list-style-type: none"> - Werken aan de woonkwaliteit; - Werken aan woonvaardigheden; - Bereiken van duurzame huisvesting; - Aanpakken van de onderliggende problemen; - Stimuleren van de sociale inclusie; - Ondersteunend werken naar zorgcoördinatie; - Ondersteunend werken naar de context/gezin;
Housing First	Het aanbieden van permanente woonst en langdurige begeleiding voor chronisch dak- en thuislozen en mensen die kampen met een verslavings- of psychiatrische problematiek, dit in samenwerking met de geestelijke gezondheidszorg	<ul style="list-style-type: none"> - Creëren van een stabiele woonvorm; - Behoud van de woning; - Een huis wordt een thuis; - Activering in de ruime zin van het woord; - (Her-)opbouwen van het netwerk; - Samenwerken in een multidisciplinair netwerk;
Crisisopvang	Aanbieden van een verblijf van maximum 21 dagen, om te kunnen komen tot een oplossing van de crisissituatie en veiligheid te installeren of rust te bieden.	<ul style="list-style-type: none"> - De crisissituatie benutten om een veranderingsproces op gang te brengen; - Veiligheid installeren; - Voorkomen dat de crisissituatie escaleert; - Een adempauze inlassen voor de betrokken partijen;

Woonbegeleiding met verblijf	Aanbieden van een tijdelijke verblijfsstructuur, gekoppeld aan begeleiding (al dan niet gecombineerd met gezondheidszorg)	<ul style="list-style-type: none"> - Aanbieden van een tijdelijk verblijf of opvang in een gestructureerde omgeving; - (huisreglement, structuur aanbieden, duidelijke afspraken ...) - Aanpakken van de onderliggende problemen; - (Her)opnemen van de conventionele rollen; - Stimuleren van de sociale inclusie; - Verbreden van het informeel netwerk van de cliënt: op zoek gaan naar zijn krachten en talenten en hem daarbinnen ook verbinden binnen de samenleving; - Ondersteunend werken naar zorgcoördinatie; - Ondersteunend werken naar de context/ gezin; - Ondersteunend werken naar het opnemen van de vader/ moederrol;
------------------------------	---	---

uit: WeDossier-Moduleoverzicht-2018

8 Bibliografie

- Quel est le rôle u CPAS en cas d'expulsion?* (2021, juli 22). Opgehaald van www.droitsquotidiens.be: <https://www.droitsquotidiens.be/fr/question/quel-est-le-role-du-cpas-en-cas-dexpulsion?o=2191>
- 2010 Europees jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting.* (sd). Opgehaald van https://ec.europa.eu/employment_social/2010againstpoverty/about/index_nl.htm: https://ec.europa.eu/employment_social/2010againstpoverty/extranet/About_the_Year/factsheet_ye2010_fr.pdf
- AMA. (2016). *Le post-hébergement. Un accompagnement pour favoriser la transition vers un nouveau milieu de vie.*
- AMA. (sd). *Le sans-abrisme. Les acteurs du secteur.* Opgehaald van www.ama.be: <https://www.ama.be/le-sans-abrisme/les-acteurs-du-secteur/>
- Belgisch Platform tegen Armoede en Sociale Uitsluiting. (2018). *Preventie van dakloosheid: opportuniteiten moeten we benutten!*
- BGHM. (2020). een plan om dakloosheid te vbestrijden wordt voorbereid. Interview met Nawal ben Hamou. *Contour*, 18-19.
- BGHM. (2020). Housing first: de sociale huisvesting vangt daklozen op. *Contour*, 12-15.
- Bico Federatie. (2014). *Thuislozen in Brussel: voor een aangepast beleid! Memorandum 2014.*
- Bico-Federatie. (2019). *Memorandum 2019-2024 - de 10 streefpunten van de Bico-federatie in de strijd tegen dak- en thuisloosheid in Brussel.* Brussel.
- BRRoW. (2021, maart). *Pleidooi voor een gewestelijk beleid ter voorkoming van uithuiszettingen.* Opgehaald van <http://rbdh-bbrow.be/IMG/pdf/Analyse-BBRoW-Pleidooi-beleid-uithuiszettingen-2021.pdf>
- Brussels Overleg Thuislozenzorg. (2019). *Witboek voor de dak- en thuislozensector.* La Strada.
- Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E., & Pleace, N. (2010). *Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research.* Brussel: POD MI.
- Carbonelle, S. (2017). *Les profils des résidents O et A en maison de repos pour personnes âgées en région de Bruxelles-Capitale.* Bruxelles: CDCS.
- Coppens, K., Degraef, V., & Derache, C. (2014). *Actieonderzoek 'Thuisloosheid en Geestelijke Gezondheid'.* pfcsm-opgg.
- Deleu, H., Claeys, J., Meys, F., Verhaegen, I., & Vos, E. (2019). *Buurtgericht werken: Hoe kunnen Brusselse welzijnsorganisaties de netwerken van hun buurt versterken om sociaal isolement van kwetsbare burgers tegen te gaan?* Brussel: Odisse.
- Demaerschalk, E., & Hermans, K. (2010). *Aanbodverheldering Vlaamse thuislozenzorg.* Leuven: Lucas.
- Dhoore, K. (2007). Preventie van uithuiszetting via woonbegeleiding. *Scriptie Master Social werk - UGent (2006-2007).*

- FEANTSA. (2010). Informatienota: Europese Consensusconferentie over dak- en thuisloosheid. 7. Brussel.
- Goris, P. (2015). *Aanpak dak-en thuisloosheid moet anders*. Opgehaald van sociaal.net: <https://sociaal.net/achtergrond/aanpak-dak-en-thuisloosheid-moet-anders/>
- Hermans, K., & Italiano, P. (2021). *Telling dak-en thuisloosheid – Globaal Rapport*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Home-Info & Meldpunt Ouderenmis(be)handeling. (2020). *Jaarverslag 2020*. Brussel.
- Horvat, N., & Striano, M. (2021). *Dak- en thuislozentelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Zesde editie*. Brussel: Bruss'help.
- Housing Solution Platform. (2019). *50 Out-of-the-Box Housing Solutions to homelessness & Housing Exclusion*.
- Housing Solution Platform. (sd). *50 Out-of-the-Box Housing Solutions to Homelessness & Housing Exclusion*.
- Italiano, P., & Hermans, K. (2021). *Dénombrement du sans-abrisme & de l'absence de chez-soi – Rapport local Liège*. Bruxelles: Fondation Roi Boudouin.
- Jasper De Witte. (2014). *Begeleid wonen in Brussel. Gegevens over de begeleidingen in 2014 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. La Strada. Brussel: La Strada.
- Kool, D., & Lindhout, S. (2020, februari 15). Hoe helpt Europa zijn daklozen? *De Volkskrant*.
- La Strada. (2015). *Synthesenota van de werkgroep 'Geïntegreerde aanpak van de thuislozenzorg' van het Brussels Overleg Thuislozenzorg*. Brussel.
- La Strada. (2018). *5 jaar Housing First in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Brussel: La Strada vzw.
- Lelubre, M. (2013). *Un logement pour les sans-abri ? La nouvelle dynamique des dispositifs d'accompagnement social en logement*. Editions du Basson.
- Lescrauwaet, D. (2005). *Begeleid wonen en lokaal sociaal beleid*. Opgehaald van https://www.kennisplein.be/Documents/Begeleid%20wonen%20en%20lokaal%20sociaal%20beleid_DL_HB%20-2005.pdf
- Lescrauwaet, D. (2015). PP Vlaanderen-Thuisloosheid: 2-4.
- Lescrauwaet, D. (2018, december 9). *'Housing First is beloftevol, maar opvang blijft noodzakelijk'*. Opgehaald van sociaal.net: <https://sociaal.net/achtergrond/housing-first-is-beloftevol/>
- Lescrauwaet, D. (2019). *Thuisloosheid beëindigen? Niet eens zo moeilijk!* SAM, steunpunt Mens en Samenleving.
- Lescrauwaet, D. (2020, augustus 11). *Er zit beweging in de aanpak van thuisloosheid: 'Meer mensen in studio-opvang'*. Opgehaald van <https://sociaal.net/achtergrond/meer-mensen-in-studio-opvang/>
- Mennig, C., & Vanhessen, C. (2018). *Les maisons d'accueil agréées par la Commission communautaire française, rapport sectoriel 2018*. Bruxelles: AMA.
- Mertens, N., & Robben, L.-L. (2021). *Telling dak- en thuisloosheid. Lokaal Rapport - Limburg*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

- Meys, E., & Hermans, K. (2014). *Nulmeting dak- en thuisloosheid*. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Mistiaen, P., Cornelis, J., Detollenaere, J., Devriese, S., & Ricour, C. (2019). *Organisatie van de geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen in België - Synthese*. Brussel: KCE.
- Mondelaers, N. (2017). *Telling van dak- en thuislozen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. La Strada.
- Nolf, E., Holtackers, S., Vanmechelen, O., Teugels, H., Thys, R., & Eelen, S. (2019). *Brussel, gezond en wel?* Brussel: Kenniscentrum WWZ.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel. (2018). *Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen in het Brussels Gewest, Thematische katern bij het Brussels Armoederapport*. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.
- Overlegplatform Geestelijke Gezondheidszorg Brussel Hoofdstad. (2018). *Initiatieven beschut wonen in Brussel*.
- Psy107. (sd). *Gids naar een betere geestelijke gezondheidszorg - Brussel*. Opgehaald van Psy107: <http://www.psy107.be/files/Brussel.pdf>
- Quittelier, B., & Bertrand, F. (2018). *Telling van dak- en thuislozen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Brussel: La Strada.
- Rekenhof. (2019). *Evaluatie van het beleid inzake daklozensteun in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*.
- Schriftelijke vraag nr 41 CAW's - hulpverleningsaanbod voor personen met een woonproblematiek*. (2019). Opgehaald van <https://www.vlaamsparlament.be/parlementaire-documenten:https://docs.vlaamsparlament.be/pfile?id=1496491>
- Schrooten, M., Gérin, E., Schmaal, D., Verbeeck, E., & Deleu, H. (2020, juni 10). *Verborgene thuisloosheid: 'Het huis waar ik slaap is geen thuis'*. Opgehaald van Sociaal.net: <https://sociaal.net/achtergrond/verborgen-thuisloosheid/>
- Serrien, L. (2021, januari 26). *Zo goed als alle cliënten die ik begeleidde hebben nog een woonst*. Opgehaald van sociaal.net: <https://sociaal.net/verhaal/preventieve-woonbegeleiding-uthuiszetting-leuven/>
- Sociale netwerken*. (sd). Opgehaald van [sss.samvzw.be: https://www.samvzw.be/thema/sociale-netwerken](https://www.samvzw.be/thema/sociale-netwerken)
- SOM sector CAW. (2017). *Eindrapportage tijdelijke middelen 2017 CAW's in het kader van de uitvoering van een aantal acties uit het globaal plan tegen dak- en thuisloosheid*.
- Steyaert, J. (sd). *1866. Wet op landloperij en bedelarij Landloperskolonie in o.a. Wortel*. Opgehaald van www.canonsociaalwerk.eu: https://www.canonsociaalwerk.eu/nl/details_verwant.php?cps=1&verwant=6
- Thys, R. (2018). *De zorgkracht van persoonlijke netwerken, een onderzoek naar de aanwezigheid van ondersteuning en zorg in het sociaal netwerk van Brusselaars*. Brussel: Kenniscentrum WWZ.
- Thys, R., De Smaele, K., & Blancke, B. (2019, juli 4). *Samen dak- en thuisloosheid vermijden*. Opgehaald van Sociaal.net: <https://sociaal.net/achtergrond/samen-dak-en-thuisloosheid-vermijden/>

- Thys, R., Schrooten, M., & Deleu, H. (2021, juli 13). Wat de onderbelichte kanten van dak- en thuisloosheid in Brussel ons leren. *Knack*.
- Turco, J., Vanhessen, C., & Farchakh, A. (2020). *L'accueil, l'hébergement et l'accompagnement des personnes en difficultés sociales, rapport sectoriel wallon 2020*. Bruxelles: AMA.
- Van der Plancke, V., & Bernard, N. (2018). *Uithuiszettingen: juridische aspecten*. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel.
- Verstappen, L., & Van Puyenbroeck, J. (2017). *Thuis in de stad. Thuislozenzorg op maat en in vertrouwen*. Brussel: vzw Beschut.
- Vlaams Woonraad. (2016). *Dak-en thuisloosheid in Vlaanderen: pistes voor een meer "woongericht" beleid*. Vlaamse Overheid.